

İBN HACER el-ASKALÂNÎ'YE NİSPET EDİLEN “el-MÜNEBBİHÂT” İSİMLİ ESER ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Ferhat GÖKÇE

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

(Oş Devlet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi)

ferhatgokce@hotmail.com

Öz

Eserlerin araştırılmadan, tetkik edilmeden müelliflere nispeti, bu eserlerin yayımlanması ve ilim âlemine sunulması karşılaştığımız önemli problemlerden birisidir. Bunun örneklerinden birisi IX. asrın önemli hadis âlimlerinden, Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inin en önemli şârihlerinden İbn Hacer el-Askalânî'ye (öl. 852/1449) nispet edilen “*el-Münebbihât*” isimli eserdir. Çeşitli baskılarıyla İbn Hacer'e nispet edilen, birçok tercümesiyle Türkiye'de pek çok yayınevi tarafından İbn Hacer el-Askalânî adına basılan bu eser, medreselerin de temel hadis kaynaklarından birisi olarak kullanılmagelmıştır. Bu çalışmada söz konusu bu eserin çeşitli nüshalarıyla ve üzerine yapılan çalışmalarla tanıtımı yapılmakta, eserin nispeti incelenmektedir. *el-Münebbihât*'ın nispet probleminin yanında ikinci önemli problem ise eserde yer alan hadislerin değeridir. Eserde yer alan 221 rivâyetten 51'i Hz. Peygamber'e izafe edilen hadislerdir. Bu araştırmada bu hadislerin tahrîci yapılmakta ve hadisler sıhhat bakımından incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *el-Münebbihât, İbn Hacer el-Askalânî, Eser Nispeti.*

A STUDY ON “AL-MUNABBİHAT” ATTRİBUTED TO IBN HAJAR AL-ASKALANİ

Abstract

It is one of the most important problems we have encountered that written books are associated to a writer and get published to be presented to the scientific world without investigating, studying, comparing with the author. One of these examples is the attribution of al-Munabbihat to Ibn Hajar al-Asqalani (d. 852/1449) who was one of the most prominent hadith scholar of 9th century and commentator of Buhârî's al-Jamiu's-Sahih. This work, which has been published “authored” by Ibn Hajar al-Asqalani by many publishing houses in Turkey with various translations, quoted by various prints as if it belongs to Ibn Hajar, has been used as one of the main hadith sources of madrasas. In this study, this book is introduced by the way of its various commentators and works on it, and the association to the writer is examined. The second important problem besides the problem of the attribution of al-Munabbihat is the value of the hadith in the work. 51 of the 221 narrations in the work are the hadith that are attributed to Prophet Mohammad. In this research these hadiths are investigated in terms of their soundness.

Keywords: *al-Munabbihât, İbn Hajar al-Askalânî, Books and Attributions.*

A) *el-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li Yevmi'l-Mî'âd li'n-Nushi ve'l-Vedâd:*

“*Münebbihât-ı İbn Hacer*” ismiyle şöhret bulan “*el-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li yevmi'l-Mî'âd li'n-Nushi ve'l-Vedâd*”, isminden de anlaşılacağı üzere âhirete hazırlanmak için bazı ikaz ve nasihatleri içeren mevzeler kapsamında değerlendirebileceğimiz bir hadis-ahlâk kitabıdır.

Eserin isminde yer alan “münebbihât” hatırlatıcı ve uyarıcılar anlamına gelmektedir.

el-Münebbihât, Nevevî'nin *Riyâzu's-Salihîn* ve *Erbaûn*'u, Ahmet Hâşim'in *Muhtâru'l-Ahâdis* isimli kitaplarının yanında uzun yıllardan beri medreselerde okutulan kitaplardan birisidir.¹ *el-Münebbihât*'ın medreselerde çokça okutulan insanların çok rağbet gösterdiği bir eser olduğu, eserin Türkçe tercümesinin dördüncü baskısının önsözünde şöyle belirtilmiştir:

“*Hicrî sekizinci asır ricâlinden büyük fakîh ve muhaddis İbn Hacer el-Askalânî'nin yüze yakın değerli müellefâtından başka bir çok derleme ve risâleleri de vardır. Tâ ki eskiden beri medreselerde talebenin elinde dolaşan ve herkes tarafından zevkle okunan ve okutulan “Münebbihât” adlı tasavvufî mahiyetteki derleme risâlesini ilk olarak 1962’de İzmir Müftüsü Celal Yıldırım metne sâdik şekilde tercüme etmişti.*”

Dokuz bölümden oluşan eser iki cümleli (es-sunâî) sözlerden başlayıp, on cümleli (el-uşârî) sözlere kadar devam eder. Nasihatlerin akılda kalmasını kolaylaştırmak ve daha kolay ezberlenmesini sağlamak için *el-Münebbihât*'ta, haberler ve eserler içeriği itibariyle rakamsal olarak tertip edilmiştir. Senetlerinin zikredilmediği bu eserde 221 rivâyet yer almaktadır. Bu rivâyetler içerisinde 51'i Hz. Peygamber'e ait olduğu ifade edilen hadislerdir. Diğerleri ise sahâbe, tâbiûn, hâkim ve tabiplerin kelâm-ı kibarlarından oluşmaktadır. Eserde önceki peygamberlere vahyedilen sözlere de yer verilmektedir.

El yazmalarında *el-Münebbihât*'ın ismi büyük çoğunlukla, *el-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li Yevmi'l-Mî'âd* ve *el-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li Yevmi'l-Meâd* şeklinde kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra *Münebbihât*, *el-Münebbihât*, *el-Münebbihât li Yevmi'l-Mî'âd*, *Münebbihâtu ale'l-İsti'dâdi bi Yevmi'l-Mî'âd*, *el-Münebbihâtu fi'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Mî'âd*, *Münebbihâtu ale'l-İsti'dâdi ilâ Yevmi'l-Meâd*, *el-Münebbihâtu ale'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Meâd*, *Münebbihâtu ale'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Mî'âd*, *el-Münebbihâtu ale'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Meâdi li'n-Nushi ve'l-Vedâd*, *el-Münebbihât*, *Münebbihâtu'l-İstidâdi li Yevmi'l-Meâd*, *Münebbihâtu Vâride ani'n-Nebiyye (s.a.v.) ve an Ebî Bekr ve Omer ve Osmân ve Ali (r.a.) Ecmaîn*, *al-Munabbihât: Min Akvâli Rasûlillâh Sallallâhu Aleyhi ve Sellem ve's-Sahâbe ve't-Tâbiûn ve'l-Hukemâ*, *Münebbihâtu İbn Hacer ve Münabbihâtu'l-Hacerî* şeklindeki kayıtları da bulunmaktadır. İbn Hacer'e nispet edilen *el-İsti'dâd kable'l-Fevt fi Nusreti Meleki'l-Mevt* de aynı eseri hatırlatmaktadır.²

el-Münebbihât şârihi Muhammed b. Ömer Nevevî el-Câvî, her bölümün başında, o bölümde yer alan mevzelerin haberler ve eserlere göre sayısını zikretmiştir.³ Bölümlere göre eserde yer alan haber ve eserlerin listesi şu şekildedir:

¹ Bağcı, Musa, “Medreselerde Hadis Birikimi: Diyarbakır Örneği”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sayı: 1, Nisan, 2009, s.48.

² Borckelmann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, II/74.

³ el-Câvî, Muhammed b. Ömer Nûrî, *Nesâihu'l-İbâd fi Beyâni'l-Elfâzi Münabbihât alâ İsti'dâdi li-Yevmi'l-Meâd*, Dâru Nûri's-Sabâh, Midyat, 2012.

No	Bölümün Adı	Haber Sayısı	Eser Sayısı	Toplam
I.	es-Sunâî	4	26	30
II.	es-Sulâsî	7 (9)	48	55
III.	er-Rubâî	8 (9)	29	37
IV.	el-Humâsî	6 (7)	21	27
V.	es-Sudâsî	2	15	17
VI.	es-Sebâî	5	5	10
VII.	es-Sumânî	1	4	5
VIII.	et-Tusâî	1	4	5
IX.	el-Uşârî	11 (13)	18	29
		45 (51)	170	

Tabloda da gösterildiği üzere yer alan mevzelerden 45'i Hz. Peygamber'e izafe edilen haberler, 170'ı sahâbe, tâbiun, zâhid, hakîmlerin kelâm-ı kibarlarından oluşan eserlerden oluşmaktadır. *el-Münebbihât*'ta yer alan haber ve eserlerin toplamı 215'tir.⁴ Bölümlere göre bizim tespit ettiğimiz haberlerin sayısı ise 6 adet daha fazladır. Tespit ettiğimiz bu beş hadis el-Câvî'nin şerhinde de yer almaktadır. Bu durumda 51 haberle birlikte eserde 221 rivâyet yer almaktadır.

el-Münebbihât'ta Zunnûn el-Mısırî, Süleyman ed-Dârânî, Mâlik b. Dînâr, İbrâhim b. Ethem, Hâtimu'l-Asam, Ebûbekir eş-Şiblî, Abdullah el-Antâkî, Ahnef b. Kays, Şekîk el-Belhî gibi sûfilerin ilk dönem önemli isimlerinin sözlerine de sıkça yer verilmektedir.

Kitapta nakilleri bulunan şahıslara baktığımızda eserin bir ahlâk-tasavvuf kitabı mâhiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Eserdeki tasavvuf anlayışının zühd ve amelî tasavvuf merkezli olduğu görülmektedir. *el-Münebbihât*'ın müellifi eseri niçin telif ettiğine dair bir bilgi vermemiştir. Ancak eserin İngilizceye tercüme eden Habib Sıddiki eserin telif sebebi konusunda şu tespitte bulunmaktadır: "*Gazzâlî'yi de içeren pek çok sûfiden nakledilen rivâyetleri incelediğimizde yazarın senetleri bütünüyle vermediği ancak sade bir şekilde sözü aldığı kaynağı zikrettiği görülmektedir. Kitabın yazarının da bir sûfi olması muhtemeldir. O bu çalışmayı bâtin ehli ve İslâm'ın tasavvuf yoluna mensup büyükleri arasında geniş ölçüde kullanılması için derlemiş olmalıdır.*"⁵

el-Münebbihât'ta yer alan bölümlerin nasıl işlendiğini gösterecek olursak; eserin birinci bölümü olan "bâbu's-sunâî" şu hadisle başlamaktadır: "*İki özellik vardır ki, onlardan daha üstün hiçbir şey yoktur. Birincisi; Allah'a iman etmek, diğeri ise Müslümanlara faydalı olmaktır. İki özellik te vardır ki, onlardan daha kötü hiçbir şey yoktur. Birincisi Allah'a şirk koşmak, diğeri ise müslümanlara zarar vermektir.*"⁶

Bu bölümde Hz. Peygambere nispet edilen bir hadis daha zikredildikten sonra sırasıyla, Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin sözlerine, Sahâbeden Yahyâ b.

⁴ el-Câvî, *Nesâihu'l-İbâd* isimli Şerhinin mukaddimesinde: "و جملة المقالات مائتان وأربع عشرة، الأخبار خمسة وأربعون، و البواقى آثار." hadislerin sayısını bir eksiğiyle zikretmiştir. el-Câvî, A.g.e., s.17.

⁵ *al-Munabbihât: The Counsel*, Selangor, 2007, Giriş, XII.

⁶ *Münebbihât*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, s.2-3.

Muâz'ın bir sözüne, Tâbiûn'dan A'meş ve Sufyân es-Sevrî'nin sözlerine yer verilmektedir. Bölümün devamında "و عن بعض الحكماء" ifadesiyle bazı zâhitlerin sözleri, "و عن بعض الحكماء" ifadesiyle de Hakîmlerin hikmetli sözleri zikredilmiştir. Daha sonra yine "و عن النبي (ص)" denilerek Hz. Peygamber'e nispet edilen bir söze yer verilmiştir, "و قيل" lafzı kullanılarak bir kelâm-ı kibâr zikredilmiş, Hakîmlere nispet edilen bir söz "و عن بعض الحكماء" denilerek verilmiş, ardından Hz. Ebûbekir'in bir sözü zikredilmiştir. Devamında yine "قيل" lafzıyla başlayan 10 kelâm-ı kibâr zikredilmiştir. Bu sözlerin arasında "و اوحى الله إلى بعض الأنبياء" denilerek diğer bölümlerde de rastlanan diğer peygamberlere vahyedilen sözlerden birisine yer verilmiştir. Bu bölümün sonunda bir şâirin bir şiiri zikredilmiş, bölüm Ebûbekir eş-Şiblî'nin üç sözüyle tamamlanmıştır.⁷ Diğer bölümlerde de sözlerin sıra düzeni bu şekildedir.

Sözlerin sıralanmasında bir tertip söz konusu değildir. Ancak her bölümün başında zikredilen ilk söz, Hz. Peygamber'e nispet edilen bir hadistir. Eserde yer alan hadisler "ما روي" "و عن رسول الله (ص)", "و قال النبي (ص)", "روي عن النبي (ص) أنه قال", "عن النبي (ص)", "عن النبي (ص)" şeklinde ya da "و عن جابر بن عبد الله الأنصاري رضي الله عنه عن النبي" "عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي" "و عن عائشة رضي الله عنها عن النبي (ص)", "و عن عائشة رضي الله عنها عن النبي (ص)", şeklinde sadece sahâbî râvîsi zikredilerek verilmektedir.

Eserde önceki peygamberlerden nakiller ve isrâiliyat rivâyetlerine de yer verilmektedir. Bu rivâyetler de senet zikredilmeden şu ifadelerle nakledilmektedir: "و روي: أن" "و أوحى الله", "و قيل: أوحى الله تعالى ألى عزير النبي فقال:", "و قيل لإبراهيم عليه السلام", "رجلا من بني اسرائيل... عن داوود عليه السلام", "و عن وهب بن منبه اليماني رضي الله عنه: مكتوب في التوراة", "تعالى إلى بعض الأنبياء" "و في الزبور", "قال".

B) el-Munebbihât'ın Nüshaları:

Gerek Arap âlemindeki kütüphanelerde gerek Türkiye'deki kütüphanelerde *el-Münebbihât*'ın bir çok el yazma nüshası bulunmaktadır. *el-Münebbihât*'ın tespit ettiğimiz el yazma nüshalarının sayısı 131'dir. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığının "El Yazmaları" internet sitesi kataloğu ve diğer kütüphane kataloglarına göre Türkiye kütüphanelerinde *el-Münebbihât*'ın 90 el yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan 9'u hariç tamamı Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî adına kayıtlıdır. Diyarbakır İl Halk Kütüphanesinde 21 Hk. 704/2 Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk. 41/7; Süleymaniye (Ayasofya)

⁷ *el-Câvî, Nesâihu'l-İbâd*, s. 31-32. Ebûbekir eş-Şiblî'nin bu üç kavli *Nesâihu'l-İbâd*'da yer almakla birlikte, (s. 31-32) *Münebbihât*'ın yalnız metnin yayımlandığı İstanbul baskısında yer almamaktadır. İstanbul baskısında bölüm bir şâirden nakledilen şiirle tamamlanmıştır (s.4-5). Bu durum nüshalar arasındaki farklılıkları, el-Câvî'nin farklı bir nüshadan yararlanmış olduğunu göstermektedir.

002108; Süleymaniye Hacı Mahmud Efendi, 000609 ve Atıf Efendi 001480 numarada kayıtlı nüshalar İbn Hacer adına kaydedilmiştir. Dört el yazma nüshasının ise müellifi kaydedilmemiştir.

Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1276/1; Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 34 Nk 4930/1 ve Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 1512/2 numarada *el-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li Yevmi'l-Meâd* isimyle kayıtlı nüshaların yazarları kaydedilmemiştir.

Arap ülkelerinin çeşitli kütüphanelerinde kayıtlı bulunan el yazma nüshalarının da büyük çoğunluğu Ahmed b. Muhammed el-Hâccî adına kayıtlıdır. el-Yazma Fihristlerinden tespit ettiğimiz kadarıyla 41 el yazmanın 26'sı Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Hâccî (Zeynu'l-Kudât), 1'i Ahmed b. Hacer el-Askalânî, 1'i Muhammed b. Ali b. Osmân el-Karâçili, 1'i Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, 1'i Ahmed b. Hiccî b. Musâ (İbn Hiccî) adına kaydedilmiştir. Diğerlerinde ise ya isim belirtilmemiş ya da "meçhul" kaydı düşülmüştür.

el-Münebbihât'ın el-Hâccî'ye nispetle Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'de beş el yazma nüshası bulunmaktadır. Bunların kayıtlı rakamları, 21, 36, 213, 360, ve 8'dir.

Musul'da Haseniyye medresesinin el yazmaları içerisinde 27824 rakamıyla kayıtlı bulunan bir yazma nüsha Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hâccî'ye nispet edilmektedir.

Şâkir Mahmûd Abdulmunim, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye kütüphanesinde 213 nolu mecmua içerisinde 23b ile başlayıp 51a ile biten kısımda "*Risâletu'l-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li Yevmi'l-Miâd Sannefehâ Safiyy (kezâ) Mu'tekid li'n-Nushi ve'l-Vedâd*" isimli bir el yazmayı gördüğünü söylemektedir. Bu nüsha hicrî 1099 senesinde yazılmıştır. Mecmûa'nın 85b sayfasında ise 1098 veya 1099 yılında Ömeru'ş-Şehîr Mercebbek hattıyla yazıldığı kaydedilmektedir.

el-Münebbihât'ın Türkiye Kütüphanelerindeki El Yazmalarının Listesi

No	Bulunduğu Kütüphane	Arşiv No	Yazarı
1	Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi	05 Ba 1055/9	el-Hâccî
2	Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi	05 Ba 1019/2	el-Hâccî
3	Balıkesir İl Halk Kütüphanesi	10 Hk 148/4	el-Hâccî
4	Balıkesir İl Halk Kütüphanesi	10 Hk 322/1	el-Hâccî
5	Balıkesir İl Halk Kütüphanesi	10 Hk 387/1	el-Hâccî
6	Balıkesir İl Halk Kütüphanesi	10 Hk 148/04	el-Hâccî
7	Balıkesir İl Halk Kütüphanesi	10 Hk 322/01	el-Hâccî
8	Balıkesir İl Halk Kütüphanesi	10 Hk 387/01	el-Hâccî
9	Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi	19 Hk 4786/3	el-Hâccî
10	Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi	19 Hk 798/3	el-Hâccî
11	Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi	21 Hk 704/2	İbn Hacer
12	Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi	21 Hk 1506/2	el-Hâccî
13	Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi	21 Hk 17/12	el-Hâccî
14	İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi	28 Hk 3575/3	el-Hâccî
15	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi	07 Tekeli 847/2	el-Hâccî
16	İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi	07 Tekeli 443/2	el-Hâccî
17	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi	37 Hk 1439/2	el-Hâccî
18	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	27 Hk 182/2	el-Hâccî
19	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	44 Dar 147/2	el-Hâccî
20	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	44 Dar 668/2	el-Hâccî
21	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	07 El 2481/2	el-Hâccî
22	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	07 El 2571/2	el-Hâccî
23	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	27 Kilis 3423/2	el-Hâccî
24	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	15 Hk 1754/2	el-Hâccî
25	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	15 Hk 104/2	el-Hâccî
26	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	15 Hk 120/1	el-Hâccî
27	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	15 Hk 1318/3	el-Hâccî
28	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	15 Hk 98/2	el-Hâccî
29	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	42 Kon 1512/2	-
30	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	42 Kon 2968/2	el-Hâccî
31	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	42 Kon 3305/2	el-Hâccî
32	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	42 Kon 4135/3	el-Hâccî
33	Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi	42 Kon 5380/1	el-Hâccî
34	Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi	43 Va 1801	el-Hâccî
35	Manisa İl Halk Kütüphanesi	45 Hk 1276/1	-
36	Manisa İl Halk Kütüphanesi	45 Hk 1825/3	el-Hâccî
37	Manisa İl Halk Kütüphanesi	45 Hk 6917/3	el-Hacerî
38	Milli Kütüphane-Ankara	06 Mil Yz A 518/1	el-Hâccî
39	Milli Kütüphane-Ankara	01 Hk 196/3	el-Hâccî
40	Milli Kütüphane-Ankara	01 Hk 531/1	el-Hâccî
41	Milli Kütüphane-Ankara	06 Hk 1787/1	el-Hâccî
42	Milli Kütüphane-Ankara	06 Hk 41/7	İbn Hacer
43	Milli Kütüphane-Ankara	06 Mil Yz A 9424/2	el-Hâccî
44	Milli Kütüphane-Ankara	46 Hk 67/1	el-Hâccî
45	Milli Kütüphane-Ankara	06 Mil Yz A 9512/8	el-Hâccî

No	Bulunduğu Kütüphane	Arşiv No	Yazarı
46	Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi	34 Nk 4930/1	-
47	Beyazıd Devlet Kütüphanesi	007941	el-Hucerî
48	Beyazıd Devlet Kütüphanesi	007941	el-Hucerî
49	Süleymaniye (Giresun Yazmalar)	003375	el-Hâccî
50	Süleymaniye (Aşir Efendi)	000427	el-Hiccî
51	Süleymaniye (Ayasofya)	002108	İbn Hacer
52	Süleymaniye (Ayasofya)	002109	el-Hiccî
53	Süleymaniye (Bağdatlı Vehbi)	002122	el-Hiccî
54	Süleymaniye (Bağdatlı Vehbi)	000286	el-Hiccî
55	Süleymaniye (Denizli)	000412	el-Hiccî
56	Süleymaniye (Denizli)	000419	el-Hiccî
57	Süleymaniye (Esad Efendi)	003696	el-Hiccî
58	Süleymaniye (Esad Efendi)	001468	el-Hiccî
59	Süleymaniye (Fatih)	005358	el-Hiccî
60	Süleymaniye (Fatih)	001130	el-Hiccî
61	Süleymaniye (Giresun Yazmalar)	000103	el-Hiccî
62	Süleymaniye (Hacı Mahmud Efendi)	001819	el-Hiccî
63	Süleymaniye (Hacı Mahmud Efendi)	0000609	İbn Hacer
64	Süleymaniye (Hacı Mahmud Efendi)	002075	el-Hiccî
65	Süleymaniye (Halet Efendi)	000072	el-Hiccî
66	Süleymaniye (Hamidiye)	000381	el-Hiccî
67	Süleymaniye (İbrahim Efendi)	000675	el-Hiccî
68	Süleymaniye (Laleli)	003648	el-Hiccî
69	Süleymaniye (Mihrişah Sultan)	000445	el-Hiccî
70	Süleymaniye (Osman Huldi Ö.)	000050	el-Hiccî
71	Süleymaniye (Reşid Efendi)	001013	el-Hiccî
72	Süleymaniye (Şehid Ali Paşa)	001501	el-Hiccî
73	Süleymaniye (Tırnovalı)	001868	el-Hiccî
74	Süleymaniye (Yazma Bağışlar)	003660/2	el-Haccî
75	Atıf Efendi	001480	İbn Hacer
76	Nurosmaniye	004930	el-Haccî
77	Topkapı (Revan Köşkü)	002000	-
78	Kayseri (Raşid Efendi)	001078	el-Hiccî
79	Bursa Bölge Ulucami	001846	el-Hacerî
80	Amasya İl Halk Kütüphanesi	001019	el-Haccî
81	Amasya İl Halk Kütüphanesi	001055	el-Haccî
82	Adana İl Halk Kütüphanesi	000196	el-Haccî
83	Adana İl Halk Kütüphanesi	000531	el-Haccî
84	Elmalı Halk Kütüphanesi	002481	el-Haccî
85	Elmalı Halk Kütüphanesi	002571	el-Haccî
86	Tekeli Halk Kütüphanesi	000443	el-Haccî
87	Tekeli Halk Kütüphanesi	000847	el-Haccî
88	Milli Kütüphane	A000518-01	el-Hicazi
89	Burdur İl Halk Kütüphanesi	001754-02	el-Haccî
90	Kastamonu Halk Kütüphanesi	KHK1439/02	el-Haccî

Münebbihât'ın Dünya Kütüphanelerindeki el-Yazmalarının Listesi

No	Kayıtlı Yazar Adı	Kütüphane	Kayıt No
1	احمد بن الحاجي, ابن الحاجي	الجمعية الاسيوية- كلكتا	2109 ,2108
2	احمد بن حجي بن موسى, ابن حجي	دار الكتب الوطنية- تونس	6027,6324
3	مجهول	دار المخطوطات والوثائق- سلطنة عمان	حديث 4
4	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	02267
5	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	00406
6	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	02120
7	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	2-04654
8	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	6-05195
9	احمد بن محمد الجمري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	1-06978
10	--	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	1-07973
11	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	5-08550
12	زين القضاة	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	08418
13	-	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	2-08932
14	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	1-09242
15	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	09540
16	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	1-07239
17	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	7-0470-ف
18	احمد بن محمد الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	2102-فك
19	احمد بن الحجازي شهاب الدين, ابن الحجازي	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	4808-فب
20	احمد بن محمد الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	12406
21	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	13466
22	-	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	51-2151-ف
23	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	ب 6552
24	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	ب 7252-7251
25	احمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	ب 8121
26	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	4-09363
27	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	ب 40203
28	احمد بن محمد بن علي, الحجري	مركز الملك فيصل للبحوث والدراسات الاسلامية-الرياض	ب 40269
29	احمد بن محمد, الحجري	المكتبة الازهرية- القاهرة	[1655] امباي, 48700, 830 بجاميع [صعايدده 40061, 1074] بجاميع [حلیم 33601, 1107] بجاميع [عروسي 42737]
30	احمد بن علي بن محمد, ابن حجر العسقلاني	المكتبة الازهرية- القاهرة	[1110] 12274
31	مجهول	المكتبة الازهرية- القاهرة	[1074] بجاميع [حلیم 33601]
32	محمد بن علي بن عثمان, الكراجلي	المكتبة الازهرية- القاهرة	[1349] زكي 41489
33	المنبهات على الاستعداد ليوم الميعاد للنصح والوداد	المكتبة الازهرية- القاهرة	339152
34	المنبهات ليوم الميعاد	المكتبة الازهرية- القاهرة	305319
35	المنبهات ليوم الميعاد	المكتبة الازهرية- القاهرة	332540
36 ⁸	منبهات على الاستعداد بيوم الميعاد	المكتبة الازهرية- القاهرة	331339
37	عمر بن محمد بن احمد, النسفي	المكتبة الآصفية-الهند	965, 268/3
38	مجهول	مكتبة الظاهرية- دمشق	3950
39	احمد بن حجي بن موسى, ابن حجي	مكتبة الظاهرية-دمشق	6324, 6027
40	الصاحب, الخليل	المكتبة المركزية-الرياض	4169
41	صفي, معتمد	المكتبة المركزية جدة	2/858 بجاميع

⁸ 33-36. Zikrettiğimiz el yazmaların bilgileri “Ezheriyye” Fihristinden alınmıştır. Diğer el-Yazmalar ise “Hizânetu't-Turâs” Fihristinden alınmıştır.

C) Münebbihât Baskıları ve Üzerine Yapılan Çalışmalar:

Çeşitli baskıları bulunan *el-Münebbihât*, *Munebbihâtu İbn Hacer* ismiyle ilk defa 1270/1853 yılında Bombay'da basılmıştır. *el-Munebbihât*, ilk baskısından itibaren tüm baskılarında İbn Hacer'e nispet edilerek yayımlanmıştır. Eserin, Lahor (1889, 1897), Kazan (1904)⁹, Kanpûr (1284, 1890), Delphi (1282), İstanbul (1315/1899), İzmir, (1963), İstanbul, (1974), Tanta (1978) ve Beyrut (1980, 1983) baskıları bulunmaktadır. *el-Münebbihât*, İstanbul'da Dâru't-Tıbâati'l-Âmire tarafından 1315/1899 yılında *Münebbihât* ismiyle yayımlanmıştır. Eser yakın zamanlarda da basılmıştır. İstanbul'da Salah Bilici yayınları arasında yayımlanmıştır.

el-Münebbihât, Ömer ed-Dîrâvî, Ebû Hacele (Beyrut, 1974) tarafından takhîk edilerek *el-İsti'dâd li-Yevmi'l-Meâd* adıyla yayımlanmıştır. Eserin Muhammed Edîb el-Câdvî tarafından yapılan tahkiki de neşredilmiştir.

1288 tarihli Delhi taş baskısı Farsça tercümesi ile birlikte yayımlanmıştır. 1312 yılında *el-Münebbihât*'ın Hindistan baskısı da 96 sayfadan oluşan Farsça tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır. Şâkir Mahmûd Abdulmunim bu baskı hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Munebbihâtu İbn Hacer ismiyle basılan eser Arap Dilinde taş baskıdır. Arapça satırlar arasında Farsça tercümesi bulunmaktadır. Orta kıtalarla 104 sayfa tutmaktadır. Mukaddimesinde şunlar yazılmaktadır: "Bu Munebbihât İbn Hacer'in tasnif ettiği eserlerdendir. Ancak Eseri neşreden esas aldığı bir nüsha veya nüshalardan bahsetmemiştir. Matbû olan eser, bazı lafızlarında el yazma nüshalardan farklılıklar arz etmektedir. El yazma nüshada İbn Hacer el-Askalânî'nin ismi zikredilmemektedir."*¹⁰

1977 yılında sûfî Mevlânâ Muhammed Abdulcebbâr Arapça metniyle birlikte Bengal diline tercümesini yapmıştır. İngilizce tercümesi ise kapağında yazar ismi belirtilmeden *Al-Munabbihat: The Counsel* ismiyle Habib Siddiqui tarafından yapılmış, tercüme 2010 yılında yayımlanmıştır.¹¹ Mütercim tercümesinin mukaddimesinde bu eserin nispet problemini ele almıştır. Eserin bu şekilde yayımlanmış olması, nispeti tartışmalı olan bu tür eserlerin müellif ismi zikretmeden yayımlanması gerektiği hususunda dikkat çekmekte, örnek teşkil etmektedir.

el-Münebbihât'ın ülkemizde de çok rağbet gören eserlerden birisi olmuştur. Bunun en büyük göstergelerinden birisi eserin 20'ye yakın tercümesinin bulunmasıdır. *el-Münebbihât* ilk olarak 1962'de Celâl Yıldırım tarafından tercüme edilmiş, 1967'ye kadar üçüncü baskısını yapmıştır.

el-Münebbihât'ın tespit edebildiğimiz Türkçe tercümelerinden bazıları şunlardır:

⁹ Eserin Kazan baskısı "*Münebbihât alâ İsti'dâdi li Yevmi'l-Meâd*" ismiyle yayımlanmıştır.

¹⁰ Şâkir Mahmûd Abdulmunim, *İbn Haceru'l-Askalânî: Musannefâtuhu ve Dirâsetun fî Menhecîhi ve Mevâridihî fi'l-Kitâbi'l-İsâbe*, I/395.

¹¹ *al-Munabbihat: The Counsel*, Selangor, 2007.

1. *Erdem Yolcusuna Uyarılar*, (çev. Osman Arpaçukuru), İlke Yay., İstanbul, 2000.
2. *Münebbihat: Dönüş Gününe Hazırlanmak Üzere Tenbihler*, (çev. Celal Yıldırım) Bahar Yay., İstanbul, t.y. [Eser ayrıca Münebbihat: Hakikatten Katreler: Dönüş Gününe Hazırlanmak Üzere Tenbihler ismiyle de aynı mütercim tarafından tercüme edilmiştir. Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1965.]
3. *Münebbihat Tercümesi: Altın Öğütler*, (çev. Mehmet Can), Osmanlı Yay., İstanbul, 1995.
4. *Münebbihat: Öğütler*, (çev. Saim Güngör), Pamuk Yay., İstanbul, 2010.
5. *Münebbihat Tercümesi*, (çev. Ali Aslan), Eser Yay., İstanbul, 1995.
6. *Münebbihat: Uyarılar*, (çev. Yılmaz Özdemir), Bahar Yay., İstanbul, 2007.
7. *Münebbihat: Saadet Yolcularına Tavsiyeler*, (çev. Bekir Şengün), Hisar Yay.
8. *Cennet Yolunun İşaretleri: Münebbihat Tercümesi*, (çev. Ali Eren), Yasin Yay.
9. *Münebbihat: İbn Hacer el-Askalani ve Kasideler*, Salih Bilici Kitabevi.
10. *Altın Öğütler: Münebbihat ve Tercümesi*,
11. *Münebbihat Tercümesi*, Arapça Metin ve İzâhlar,
12. *Has Öğütler*, (çev. İsmail Özcan), Pamuk Yay., İstanbul, 2012.
13. *Münebbihat Şerhi Nesâihu 'l-İbâd Tercümesi*, Salih Bilici Kitabevi,
14. *Münebbihat: Cennete Götüren Yol*, (çev. Mehmet Şahin), Yağmur Yay., İstanbul, 2016.
15. *Münebbihat Tercümesi*, (çev. Emin Ulutaş).

Moldo Sâbir Dosbologlu, *el-Münebbihât: Ruh Azığı* ismiyle eseri Kırgızca'ya tercüme etmiştir. Tercümede hadisler nazım olarak verilmiş, Yusuf Has Hâcib'in şiirlerinden bol miktarda iktibaslarla bulunulmuş ve bu şiirler ilgili görülen yerlere yerleştirilmiştir.¹²

el-Münebbihât üzerine yapılan çalışmalardan burada değinilmesi gereken en önemli çalışma Muhammed b. Ömer Nûrî el-Câvî'nin *Nesâihu 'l-İbâd fî Beyânî Elfâzi Münabbihât ale 'l-İsti'dâdi li-Yevmi 'l-Meâd* isimli şerhidir. Bu şerhe daha ayrıntılı bir şekilde birazdan yer vereceğiz.

Zaman zaman bazı kütüphane kayıtlarında *el-Münebbihât*'in muhtasarından da söz edilmektedir. el-Câvî'nin şerhini yayıma hazırlayan Merî Hasan er-Reşîd, *el-Münebbihât* nüshaları hakkında bilgi verirken *el-Münebbihât*'in muhtasarından söz etmiş, eserin aslının İbn Hacer el-Askalânî'ye ait olduğunu, Zeynu'l-Kudât el-Haccî veya el-Hacerî'ye nispet edilen *el-Münebbihât*'in bu eserin muhtasarı olabileceğini kaydetmiştir. Ancak kanaatimize göre *el-Münebbihât*'in bir muhtasarı yoktur. Çünkü eser zaten muhtasardır. Kâtip Çelebi, bu

¹² *al-Munabbihât: Ruh Azığı*, Bişkek, 2013.

al-munabbihat علی الاستعداد، لیوم الميعاد، للنصح والوداد. مختصر. لزين القضاة: أحمد بن محمد“ eseri tanımlarken “الحجي” ifadesini kullanmıştır. Burada yer alan “muhtasar” kavramı eserin orta hacimli bir kitap olduğunu ifade etmek içindir. Nitekim Kâtip Çelebi'nin aynı tabiri *Keşfu'z-Zunûn*'da bir eserin özeti anlamında muhtasar olmayan, orta hacimli eserler için kullandığını görmekteyiz.

İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-Münebbihât*'ı üzerine akademik bir araştırma Malezya İslâm Üniversitesinde Mohd Nor Adzhar bin İbrahim tarafından hazırlanan *Al-Munabbihat 'Ala Al-İsti'dad li Yawm Al-Ma'ad Oleh Ibn Hajar Al-'Asqalanı: Takhrij Dan Analisis* isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada İbn Hacer'e nispet edilen *el-Münebbihât*'ın hadislerinin tahrici ve analizi ele alınmaktadır.

D) el-Münebbihât Şerhi Nesâihu'l-İbâd:

Münebbihât üzerine Muhammed b. Ömer Nevevî el-Câvî¹³ *Nesâihu'l-İbâd fi Beyâni'l-Elfâzi Munebbihât ale'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Miâd* ismiyle bir şerh yazmıştır. Câvî, şerhini yukarıda zikrettiğimiz şekilde isimlendirdiğini eserin İbn Hacer el-Askalânî'nin mevzeleri içeren kitabına bir şerh olduğunu belirtmiştir.¹⁴

el-Câvî eserin dokuz bölümünde yer alan haber ve eserleri her bölümde “المقالة الأولى”, “المقالة الثانية”, “المقالة الثالثة” şeklinde sıralayarak şerhetmiştir. Şerh, isminden de anlaşılacağı üzere büyük çoğunlukla *el-Münebbihât*'ta yer alan haberler ve eserlerin lafızlarını açıklamaktadır. Ancak şârih her kelime ve cümleyi şerhetmemiş, gerekli gördüğü kelime ve cümleleri şerhetme yoluna gitmiştir. Eserde yer alan haber ve eserler kelime izahlarının yanında âyet ve hadislerle, şiirlerle, diğer büyük âlimlerin sözleriyle şerh edilmektedir.

Şârih bu açıklamalarında zikrettiği hadislerin kaynaklarını büyük çoğunlukla “رواه ابن جرير”, “رواه ابن جرير”, “الطبراني”, “رواه الديلمي”, “رواه ابن جرير” şeklinde hadisleri rivâyet eden musannifleri veya eserlerini vermek suretiyle zikretmektedir. Ancak zaman zaman kaynak zikretmeden “و قال عليه السلام”, “و قال على بن أبي طالب كرم الله وجهه”, “روي عن أويس القرني أنه قال” şeklinde de hadis ve eserleri kaydetmiştir. Eseri yayıma hazırlayan Merî Hasan er-Reşîd, bu rivâyetlerin cilt ve sayfalarını, bâb numaralarını köşeli parantez içerisinde belirtmiştir.

Nesâihu'l-İbâd'ı incelediğimizde hadislerin kelime izahlarının yapıldığını, şârihin genel olarak hadisleri muhtasar bir şekilde yorumladığını, hadisleri âyetler ile, diğer hadisler ile, sahâbe ve tâbiun sözleriyle, diğer büyük âlimlerin sözleriyle ve şiirlerle yorumladığını

¹³ el-Câvî'nin tam ismi Muhammed b. Ömer b. Arabî b. Alî b. Alî Nûrî el-Câvî olup, 14. Asrın tefsir, fıkıh, kelim ve tasavvuf alanlarında önemli âlimlerinden birisidir. Fıkıhta Şâfiî mezhebine mensup olan el-Câvî, Mekke'ye hicret etmiş ve burada h.1316 yılında vefât etmiştir. Yusuf İlyân Serkiz onun çeşitli ilim dallarına ait 38 eserini, Bağdatlı İsmail Paşa ise 30 eserini kaydetmiştir.

¹⁴ el-Câvî, Muhammed b. Ömer Nûrî, *Nesâihu'l-İbâd fi Beyâni'l-Elfâzi Munebbihât ale'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Meâd*, Dârü Nursabah, Mîdyat, 2012, s.15.

görmekteyiz. el-Câvî, *el-Münebbihât*'ta yer alan diğer eserleri ve rivâyetleri, hikmetli sözleri de Hz. Peygamber'e nispet edilen hadisleri şerhettiği yöntemle açıklamış ve yorumlamıştır. Şerhlerinde zaman zaman sahabe ve tâbiûn kavillerine, kelâm-ı kibârlara ve şiiirlere de müracaat etmiştir.

E) Eserin İbn Hacer el-Askalânî'ye Nispeti:

Yukarıda yer verdiğimiz el yazma nüshalardan da anlaşılacağı üzere *el-Munebbihât*'ın İbn Hacer el-Askalânî'ye nispeti oldukça zayıf bir ihtimaldir. Kütüphane kayıtlarında İbn Hacer el-Askalânî adına kaydedilen yazmaları incelediğimizde İbn Hacer isminin kullanılmadığının örneklerini görmekteyiz. Nitekim Milli Kütüphanede 06 Hk 41/7 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshanın mukaddimesinde ve eserin diğer bölümlerinde İbn Hacer ismi yer almamaktadır. Bu durum eserin kütüphane kayıtlarına yanlışlıkla İbn Hacer adına kaydedildiğini göstermektedir.

Öte yandan tespit ettiğimiz el yazmaların büyük çoğunluğunda eser Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Haccî ya da Hacerî adına kaydedilmiştir. Bazı yazma nüshalarda İbn Hacer'in isminin yazılmış olması, müstensihlerin hatası olarak değerlendirilebilir. Arapça yazılışları ("الحجي"-"ابن حجر") birbirine çok benzediği için İbn Hacer'in isminin (Zeynu'l-Kudât) el-Hiccî (ya da el-Hacerî) ismi ile karıştırılmış olması ihtimal dahilindedir. Katip Çelebi, *el-Münebbihât*'ın müellifi olarak Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî ismini zikretmekle birlikte, onun tercemesine yer vermemiş, ölüm tarihini zikretmemiştir. Kâtip Çelebi eseri şu şekilde kaydetmiştir:

المنبهات على الاستعداد، ليوم الميعاد، للنصح والوداد. مختصر. لزين القضاة: أحمد بن محمد الحجي المتوفى: سنة ... جمع فيه: أحاديث "ونصائح من الواحد إلى العشرة، مثنى وثلاث ورباع. أوله: (الحمد لله رب العالمين ... الخ) . قال: (هذه منبهات على الاستعداد، ليوم الميعاد) .

"*el-Munebbihât ale'l-İsti'dâdi li Yevmi'l-Mîâd, Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî'nin (öl.?) muhtasar bir eseridir. Bu eserinde birden ona kadar, ikili, üçlü ve dörtlü (cümlelerden oluşan) hadis ve nasihatleri toplamıştır. Baş tarafı: "Elhamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn...hâzihî munebbihâtu alâ İsti'dâdi li Yevmi'l-Mîâd"*"¹⁵

Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî'nin kim olduğu tam olarak bilinmemektedir. Habib Sıddiki, *Munebbihât*'ın İngilizce tercümesinin mukaddimesinde şu tespitte bulunmuştur: "*Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî (veya Hacerî, Hucurî) hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte kitabın içindeki bilgilerden hareketle hicrî üçüncü asrın ortalarından sonra yaşadığı ve hicrî 11. Yüzyılda Hacı Halife'nin vefatından önce*

¹⁵ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, II/1848.

hayatta olduğu kesindir.”¹⁶ Eserde Gazzâlî'den alıntılarının bulunmuş olmasını da değerlendirecek olursak, müellifin yaşadığı tarihin hicrî VI. Asırdan sonra olduğunu söyleyebiliriz. Sıddıkî, *Münebbihât*'ın müellifi konusundaki ihtilâf üzerine ayrıca şunları kaydetmiştir:

“Kitabın yazarının kim olduğu hususunun ihtilaflı olduğu görülmektedir. Mevcut el yazma nüshaların çoğu yazarının Mısır'da yaşayan büyük İslâm âlimi İmâm, hâfiz, muhaddis İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449) olduğu izlenimini vermektedir. Şeyh Muhammed Nevevî İbn Ömer el-Câvî, hicrî 1311 yılında el-Münebbihât üzerine Nesâihu'l-İbâd isimli bir şerh kaleme almıştır. O da bu çalışmasında kitabın yazarı olarak İbn Hacer'i zikretmiştir. Mevlânâ Abdulcebbâr'ın Bengladeş diline tercümesinde de kitap, meşhur âlim İbn Hacer'e atfedilmiştir.”¹⁷

Ancak el yazma nüshalarının büyük çoğunluğunda Sıddıkî'nin kanaatinin aksine eserin müellifi Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî (el-Hacerî) olarak kaydedilmiştir. el-Hiccî adına kaydedilen *el-Münebbihât ale'l-İsti'dâd li-Yevmi'l-Meâd* isimli eserin de hicrî 9. Asrın muhaddis, tarihçi ve Şafîî fakihî İbn Hiccî'ye (Ebu'l-Abbâs Şihâbuddin Ahmed b. Alâuddin Hiccî b. Mûsâ es-Sa'dî ed-Dımaşkî) (öl. 816/1413) ait olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Ancak İbn Hiccî'nin biyografisinin yer aldığı eserlerde *el-Münebbihât* isimli bir eserin ona nispet edildiğine rastlamadığımızı da burada belirtmemiz gerekir. İbn Hiccî'nin kâdılık görevinde bulunmasının yanı sıra İbn Hacer gibi “Şihâbuddin Ahmed” isminin künyesinde bulunmuş olması Kâtip Çelebî'nin Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî olarak kaydettiği kişinin “İbn Hiccî” olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

İbn Hiccî'ye ait *ez-Zeylu Târihi İbn Kesîr*¹⁸ isimli eserin yazma nüshası da ilk bulunduğu İbn Hacer el-Askalânî'ye nispet edilmiştir. Daha sonra Wilhelm Ahlwardt eserin İbn Hiccî'ye ait olduğunu ortaya koymuştur.¹⁹ Sabri Hizmetli *el-Münebbihât*'ın da İbn Hiccî'ye nispetinin ihtimal dahilinde olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Bazen İbn Hacer el-Askalânî'ye nispet edilmekle birlikte yazma nüshalarının çoğunda müellifi Zeynu'l-kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî (el-Hacerî) olarak kaydedilen *el-Münebbihât li-Yevmi'l-Mîâd* adlı eserin de İbn Hiccî'ye ait olması muhtemeldir.”²⁰

İbn Hacer el-Askalânî'nin eserlerini sıralayarak tanıtan Abdussettâr eş-Şeyh, *el-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî* isimli eserinde *el-Münebbihât* hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur:

¹⁶ Habib Sıddıkî, *al-Munabbihât: The Counsel*, (mukaddime), s.XII.

¹⁷ Habib Sıddıkî, A.g.e., s.X-XI.

¹⁸ *Târihu İbn Hiccî* olarak bilinen eser İbn Hiccî'ye “müerrihu'l-islâm” denilmesine yol açan en önemli çalışmasıdır. Eser, 741 (1390) yılından itibaren ay ay olaylar hakkında bilgi verip her ay vefât eden meşhur şahsiyetleri tanıtır. İbn Hiccî, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı tarihine zeyl olarak hazırladığı kitabında 741-747 (1340-1346) ve 769-816 (1368-1413) yılları arasındaki olayları konu edinmiş, eksik kalan 748-768 (1347-1367) yılları arasının yazılmasını ise öğrencisi Takiyuddin İbn Kâdî Şübhe'den istemiştir; o da bu kısmı ve 816'dan (1413) 840 (1437) yılına kadar meydana gelen olayları ekledikten sonra zeyli yeniden kaleme almıştır. İbn Hacer'in *İnbâu'l-Gumr*'u yazarken çok faydalandığı bu eserden İbn Tolun *et-Târihu't-Tezyil* adıyla bahseder. Hizmetli, Sabri, “İbn Hiccî” mad., *T.D.V.İ.A.*, XX/66-67.

¹⁹ Ahlwardt, Wilhelm, *Verzeichnis*, IX/65-66.

²⁰ Hizmetli, Sabri, “İbn Hiccî” mad., *T.D.V.İ.A.*, XX/67.

“Bu kitap İbn Hacer el-Askalânî’ye ait değildir. Söz konusu bir hataya tenbihte bulunmak için bunu zikrediyorum. Bu kitap “el-İsti’dâd li Yevmi’l-Meâd” ismiyle Beyrut’ta Dâru’l-Kalem tarafından basılmış ve İbn Hacer’e nispet edilmiştir. Bu çok büyük bir hatadır. Bu kitap, el-İmâm el-Hâfız Ahmed b. Haccî b. Musâ (İbn Hiccî, 816/1413)’ya aittir. İbn Hiccî” ismi “İbn Hacer” ile karıştırılmış ve hatalı olarak İbn Hacer’e nispet edilmiştir.”²¹

İbn Hacer el-Askalânî’nin biyografisinin verildiği ve eserlerinin kaydedildiği terâcim kitaplarında *el-Münebbihât* isimli eser zikredilmemiştir. İbn Hacer’in öğrencisi Sehâvî, *el-Cevâhir ve’ d-Durer* isimli eserinde İbn Hacer’in 273 eserini zikretmiş, bu eserler hakkında bilgiler vermiş, ancak söz konusu bu esere yer vermemiştir.²² Sehâvî diğer bir eseri *ed-Devu’l-Lâmi*’de, Şevkânî, *el-Bedru’t-Tâli*’de, Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetu’l-Ârifîn*’de, Zirikli de *el-A’lâm* isimli eserinde İbn Hacer’in eserleri arasında *el-Münebbihât*’ı zikretmemişlerdir.

Günümüz araştırmacıları da bu eserin yanlışlıkla İbn Hacer’e nispet edildiğini belirtmişlerdir. Meşhûr Hasan Selmân bu eserin nispeti ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

“*el-İsti’dâd li-Yevmi’l-Meâd*’ yanlışlıkla İbn Hacer’e nispet edilerek yayımlanan bir eserdir. Daha önceden *el-Câmiatu’s-Selefiyye* isimli dergide bunun açıklandığını görmüştüm. Zaman geçtikçe bu durum delilleri ve şahitleriyle bende daha da yerleşti. Bu delillerin en kuvvetlisi ve en dolgunu Hafız İbn Hacer’in bizzat kendisinin İbrâhim b. Muhammed b. el-Mueyyed b. Hamûye el-Cuveynî Sadruddîn Ebû’l-Mecâmi’ İbn Sa’duddîn eş-Şâfî es-Sûfî’nin (öl. 722) tercemesinde İmâm Zehebî’den naklettiği şu ifadelerdir: “Önüne gelen her rivâyeti alan bir kişiydi (hâtibu leyl) yalan ve bâtil olan ikili, üçlü, dörtlü hadisleri topladı.”²³

Şâkir Mahmûd Abdulmunim şu üç sebepten dolayı bu eserin İbn Hacer el-Askalânî’ye ait olamayacağı görüşündedir:

1. Eser, İbn Hacer’in Hadisleri zikretme usulüne, senetleri açıklama, tenkit etme ve farklılıklarını zikretme yöntemine muhaliftir.
2. İbn Hacer el-Askalânî’nin muasırlarından ve öğrencilerinden hiç kimse bu eseri zikretmemiştir.
3. Ulaşılan el yazma nüshaların büyük çoğunluğunda müellif ismi bulunmamaktadır.²⁴

Câsim ed-Devsîrî de bu eserin İbn Hacer’e nispetinin hatalı olduğunu belirterek şunları kaydetmiştir: “*el-İsti’dâdu li Yevmi’l-Miâd*’ isimli insanlar arasında dolaşan eserin İbn Hacer el-Askalânî’ye nispetinin doğru olmadığı konusunda insanların uyarılması gerekir. Bu eseri okuyan ve içerisindeki yalan-mevzû hadisleri gören yakinen bu eserin İbn Hacer’e âit

²¹ Abdussettâr eş-Şeyh, *el-Hâfız İbn Hacer el-Askalânî*, s.481.

²² Sehâvî, *el-Cevâhir ve’ d-Durer*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1999.

²³ Ebû Ubeyde Meşhûr Hasan Âl Selmân, *Kutubun Hazzere Minhe’l-Ulemâ*, II/326.

²⁴ Şâkir Mahmûd Abdulmunim, *İbn Haceru’l-Askalânî*, I/395.

olamayacağını bilir."²⁵

Abdurrahman el-Fâhurî, Hindistan'da yayımlanan *el-Câmiatu's-Selefiyye* dergisinde (cilt: 10, sayı: 3, Rebîulevvel, 1398) "Emâ lihâzihi'l-Eydî men Yektauâhâ" isimli bir makale kaleme almış, bu makalesinde eserin İbn Hacer'e nisbetinin hatalı olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Âdil Ebu'l-Meâtî tahkiki ile Dâru't-Terbiye tarafından neşredilen eserin kapağında müellifin ismi İbn Hacer el-Askalânî olarak verilmekte ancak muhakkik mukaddimesinde kitabın tahkikinde iki zorlukla karşılaştığını belirtmektedir. Birincisi eserin İbn Hacer'e nispeti, ikincisi ise hadislerin tahrîcidir.²⁶

el-Münebbihât'ın Kazan baskısının birinci sayfasında da eserin İbn Hacer'e nispetindeki şüphe şu şekilde ifade edilmiştir: "Bu eserin İbn Hacer el-Askalânî'ye ait olduğu söylenmektedir. Başkasına ait olduğu da ifade edilmektedir ki bu daha açıktır."

el-Münebbihât'ın İbn Hacer el-Askalânî'nin bir eseri olarak bilinmesinde *Nesâihu'l-İbâd fî Beyâni'l-Elfâzi Munebbihât âlâ İsti'dâdi li Yevmi'l-Meâd* isimli *Münebbihât* şerhinin de rolü olmuştur. *Nesâihu'l-İbâd*'ın el yazmasının mukaddimesinde şunlar yazılıdır:

هذا شرح وضعته على الكتاب المشتمل على المواعظ للعلامة الحافظ الشيخ شهاب الدين أحمد بن علي بن محمد أحمد

"الشافعي الشهير بابن حجر العسقلاني ثم المصري تغمده الله برحمته آمين

Nesâihu'l-İbâd'ın Dâru Nuri's-Sabâh neşrinin esas aldığı el yazma nüshanın baş tarafında da şu ifadeler yer almaktadır:

هذا كتاب المنبهات على استعداد ليوم المعاد، تأليف الشيخ الإمام العلامة الحافظ، شارح أحاديث النبي (ص) صفي الملة و

"الدين أحمد بن حجر العسقلاني رحمه الله آمين يا رب العالمين

Merî Hasan er-Reşîd *Nesâihu'l-İbâd*'ın takdiminde şunları kaydetmiştir:

"Bu kitabın İbn Hacer el-Askalânî'ye nispeti kitap fihristlerine dair eserlerde ihtilâflıdır. *Keşfu'z-Zunûn*'da bu kitab *Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hiccî* (veya *Hicrî*)'ye nispet edilmiştir. *Mu'cemu'l-Matbûât* isimli eserde de *Hiccî'nin* eseri olduğu belirtilmiş ve şöyle denilmiştir: "Bu kitap, İstanbul baskısında İbn Hacer'e nispet edilmiştir."

Merî Hasan, Ezheriyye kütüphanesinin kayıtlarında 339152 ve 331339 numarada kayıtlı bulunan eserin *Munebbihâtu İbn Hacer* ismiyle, yine Yemen'de bulunan Mektebetu'l-Câmîi'l-Kebîr ve Mektebetu'l-Âzâdi'l-Hindiyye'de aynı isimle kaydedildiğini belirterek eserin İbn Hacer el-Askalânî'ye ait olduğunu savunmuştur.²⁷

²⁵ Meşhûr Hasan Âl Selmân, A.g.e., II/327.

²⁶ Meşhûr Hasan Âl Selmân, A.g.e., A.y.

²⁷ el-Câvî, *Nesâihu'l-İbâd*, s.8.

Melik Suûd Üniversitesinde “*Münebbihâtu İbn Hacer*” ismiyle el yazma nüshası bulunan eserin başında şu ifadeler yer almaktadır:

“ أما بعد فهذا ملئقة من الكتاب المسمى: المنبهات على الاستعداد ليوم المعاد صنفها صفي الملة و الدين أحمد بن حجر
العسقلاني معتمدا للنصح و الوداد...”

Merî Hasan, Hiccî’ye nispet edilen eserin, kitabın aslı değil, *el-Münebbihât*’ın muhtasarı olabileceğini, *el-Münebbihât Şârihî el-Câvî*’nin eserin İbn Hacer’e nispetinde herhangi bir ihtilaftan bahsetmediğini, şayet herhangi bir ihtilâf olsa şârihin bunu zikredeceğini, bu konuda uyarıda bulunacağını veya buna işaret edeceğini belirtmektedir.

el-Münebbihât’ın nispeti hakkında yukarıda naklettiğimiz görüşlerden de hareketle belirtmemiz gerekir ki el-Câvî’nin *Münebbihât*’ı İbn Hacer’e nispet etmesi yine Melik Suûd Üniversitesinde el yazması bulunan ve *el-Münebbihât* muhtasarı olduğu söylenen eserin İbn Hacer’e nispet edilmesi ve bazı el yazma eserlerin kayıtlarında İbn Hacer adına kaydedilmesi *Münebbihât*’ın İbn Hacer’e ait olduğunu gösterecek yeterli deliller olarak kabul edilemez.

el-Münebbihât bazı yazmalarında İbn Hacer el-Mekkî’ye de izâfe edilmektedir. Nitekim Şâkir Mahmûd Abdulmunim, Musul’da Vakıflar Kütüphanesinde iki nüshaya muttali olduğunu bunlardan birinin Ridvânî Kütüphanesi 26, diğeri ise 17 veya 24/2 numarada 1138 hicrî yılında Hıdr b. Yûsuf’un hat yazısıyla yazılmış olan nüsha olduğunu belirterek eserde müellifinin İbn Hacer el-Mekkî olarak zikredildiğini kaydetmiştir.²⁸ Melik Sûud Üniversitesinde bulunan *el-Münebbihât* nüshalarından birisi de İbn Hacer el-Mekkî adına kayıtlıdır. Ancak eseri incelediğimizde *Münebbihât*’tan farklı bir eser olduğu, mevzelerden oluşan başka bir eser olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Mekkî adına kaydedilen *Münebbihât* nüshalarının yanlışlıkla kaydedildiğini ya da müstensihlerin hatası olduğunu söyleyebiliriz.

F) *el-Münebbihât* Hadislerinin Tahrîci ve Analizi:

Şimdi son olarak bu hadislerin tahrîcini yapıp sıhhat bakımından eserin durumunu tespit etmeye çalışacağız. Daha önce de belirttiğimiz gibi *el-Münebbihât*’ta Hz. Peygamber’e izafe edilen 51 hadis yer almaktadır. Bu hadisler senedi zikredilmeden Hz. Peygamber’e nispet edilerek nakledilmiştir. *el-Münebbihât* gibi insanlar arasında çokça bilinen ve medreselerde çokça okunan ve okutulan bir eserin hadislerinin kaynaklarının bilinmesi önem arz etmektedir. Şu ana kadarki baskılarında eser tahkikli olarak yayımlanmış olmasına rağmen hadislerin tahrîci yapılmamıştır. Bu durum bu çalışmayı yapmamızı gerekli kılmaktadır. Çok okunan, istifade edilen bir eser olması hasebiyle *el-Münebbihât*’daki hadisleri inceleyerek

²⁸ Şâkir Mahmûd Abdulmunim, *İbn Haceru'l-Askalânî*, I/394-395.

aslında bir anlamda insanların dilinde şöhret bulan 51 hadisin tahriri ve analizini yapmaya çalışacağız. Hadisleri incelerken İbn Hacer el-Askalânî'nin eserlerinde bu hadisler hakkında bir değerlendirmesi varsa onları da tespit edip, bir anlamda hadisleri bakımından *el-Münebbihât*'ın İbn Hacer ile ilişkisini de kurmaya çalışacağız.

el-Münebbihât'ta yer alan hadisleri incelediğimizde bu hadisleri, senedi ve metni tespit edilemeyen hadisler, bazı lafız farklılıklarıyla, takdim ve te'hirlerle birlikte senedi ve metni tespit edilenler, sadece bazı cümlelerin tespit edildiği hadisler ve merfû bir aslı bulunmayıp mevkûf ya da maktû' olarak tespit edilen hadisler şeklinde dört kategoride toplamamız mümkündür:

A. Kaynaklarda Tespit Edilemeyen, Senedi ve Metni Bulunamayan Hadisler:

el-Münebbihât'ta merfû, mevkuf ya da maktû bir rivâyeti tespit edilemeyen hadislerin sayısı oldukça fazladır. Bu hadisler şunlardır:

1. "İki özellik vardır ki, onlardan daha üstün hiçbir şey yoktur. Bunlar Allah'a iman etmek ve müslümanlara faydalı olmaktır. İki özellik de vardır ki, onlardan daha kötü hiçbir şey yoktur. Bunlar da Allah'a şirk koşmak ve Müslümanlara zarar vermektir."

Rivâyet bu lafızlarla hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Gazzâlî, *İhyâ*'da benzer lafızlarla nakletmiştir: "حصلتان ليسَ فوقهما شيءٌ من الشرِّ الشرك بالله والضر بعباد الله وحصلتان ليسَ فوقهما شيءٌ من البرِّ الإيمان" ²⁹. Irâkî, rivâyetin *Musnedu'l-Firdevs*'te Hz. Ali'den rivâyet edildiğini ancak Deylemî'nin oğlunun bu hadisin isnâdını *Musned*'de zikretmediğini, Subkî'nin bu hadisin isnâdını bulamadığını belirtmiştir. ³⁰ Elbânî de bu hadisin aslının olmadığını kaydetmiştir. ³¹

2. "Dünyayı sevmek bütün hataların kaynağıdır. Zekât ve öşre mâni olmak da bütün fitnelerin kaynağıdır."

Bu rivâyet bu lafızlarla hadis kaynaklarında yer almamaktadır. İlk cümlesi itibariyle yakın manâda, farklı lafızlarla rivâyet edilen ve Tasavvufî eserlerde sıkça kullanılan "حب الدنيا" "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır" hadisini Beyhakî, mürsel olarak Hasan el-Basrî'den nakletmiş, İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kitâbu Zemmi'd-Dünyâ*'da rivâyet etmiştir. ³² Aclûnî, İbnu'l-Garâs'ın rivâyeti zayıf kabul ettiğini zikretmiş İbn Teymiye ve Sâğânî'den bunun sebeplerini naklederek rivâyetin mevzû hadisler içinde yer aldığını belirtmiştir. ³³ Bu

²⁹ Gazzâlî, *İhyâ Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Ma'rife, II/208.

³⁰ Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, II/199; Irâkî, *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr*, s.670.

³¹ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdîsi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa*, I/63.

³² İbn Ebi'd-Dünyâ, *Zemmu'd-Dunyâ*, s.16

³³ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I/398.

hadis bazı kaynaklarda Hz. İsa'nın sözü olarak da rivâyet edilmektedir.³⁴ Zerkeşî, bu sözün Mâlik b. Dînâr'ın sözü olduğunu İbn Ebi'd-Dünyâ'nin *Kitâbu Mekâidi's-Şeytân* isimli eserinde ona isnâd ederek rivâyet ettiğini belirtmiştir.³⁵ Zerkeşî, Beyhakî'nin Hz. İsa'nın sözü olarak rivâyet ettiğini Hz. Peygamber'den nakledilen bir aslının bulunmadığını belirtmiştir.³⁶ Sagânî, Fettenî ve Makdisî bu sözü mevzu hadisler için eserlerine almışlardır.³⁷

3. “Üç sınıf vardır ki, Allah arşın gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı günde onları arşın gölgesinde gölgelendirir. Onlar, çok şiddetli soğuklarda abdest alanlar, karanlık gecelerde cemaatle namaz kılmak için mescide yürüyenler ve açları doyuranlardır.”

4. “Sevgi, ma'rifetin temelidir. İffet yakînin alâmetidir. Yakînin esası da takvâdir. Rıza ise Allah'ın takdiridir.”

5. “Muhabbetin gerçekliği şu üç husustadır. Dostunun sözünü başkasının sözüne tercih etmek, dostu ile oturmayı başkası ile oturmaya tercih etmek ve dostunun rızasını başkasının rızasına tercih etmek.”

6. “Bedbahtlığın alâmeti dört şeydir: Hakkın kitabında mahfuz olmasına rağmen geçmiş günahları unutmak, kabul edilip edilmediği bilinmemesine rağmen geçmişteki iyilikleri hatırlamak, dünya işlerinde kendisinden üstün olana bakmak, dinde ise kendisinden aşağıda olana bakmak. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Ben kulumu istedim, o beni terketti. Ben de onu terkettim. Mutluluğun alâmeti de dördtür: geçmiş günahları hatırlamak, geçmişte yapılan iyilikleri unutmak, dinde kendisinden üstün olana bakmak, dünya işlerinden kendisinden aşağıda olana bakmak.”

7. “Dört ana (esas) vardır. İlaçların anası, edeplerin anası, ibâdetlerin anası, emniyetin anası. İlaçların anası az yemek, edeplerin anası az konuşmak, ibâdetlerin anası az günah işlemek, emniyetin anası ise sabretmektir.”

8. “Âdemoğlunun bedeninde dört cevher vardır ki, bunlar dört şeyle gider. Bu cevherler akıl, din, hayâ ve sâlih ameldir. Öfke akli giderir. Haset dini giderir. Tamah hayâyı giderir. Gıybet de sâlih ameli giderir.

Bu rivâyete Muhammed el-Hâdimî sened zikretmeden *Berikâtu Muhammediyye fî Şerhi Tarîkâti Muhammediyye* isimli eserinde yer vermiştir.³⁸ Hadis kaynaklarımızda bu rivâyeti tespit edemedik.

³⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, VI/388; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XIII/74.

³⁵ Zerkeşî, *et-Tezkire*, s.122; Bu rivâyeti İbn Ebîd-Dünyâ'nın diğer eserlerinde tespit edebildik. İbn Ebi'd-Dünyâ, *ez-Zühûd*, s.212, *Zemmu'd-Dünyâ*, s.170.

³⁶ Zerkeşî, *et-Tezkire*, s.122.

³⁷ Sagânî, *el-Mevdûât*, s.37; Fettenî, *Tezkiretu'l-Mevdûât*, s.173; Makdisî, *Tezkiratu'l-Mevdûât*, s.37.

³⁸ Hâdimî, Ebû Saîd Muhammed b. Muhammed, *Berikatu Muhammediyye*, II/252.

9. "Cennette dört şey vardır ki, cennetten daha hayırlıdır. Cennette ebedî kalmak cennetten daha hayırlıdır. Cennette meleklerin hizmeti cennetten daha hayırlıdır. Cennette Allah'ın rızası cennetten daha hayırlıdır. Cehennemde de dört şey vardır ki cehennemden daha kötüdür. Cehennemde ebedî kalmak cehennemden daha kötüdür. Cehennemde meleklerin kâfirleri azarlaması cehennemden daha kötüdür. Cehennemde şeytana komşu olmak cehennemden daha kötüdür. Cehennemde Allah'ın gazabı cehennemden daha kötüdür."

10. "Öyle bir zaman gelecek ki, ümmetim beş şeyi sevip, beş şeyi unutacak. Dünyayı sevip âhireti unutacaklar. Evleri sevip, kabirleri unutacaklar. Malı sevip, hesabı unutacaklar. Eşlerini sevip, hûrileri unutacaklar. Nefislerini sevip, Allah'ı unutacaklar. Onlar benden uzak, ben de onlardan uzağım."

11. "Allah her kime şu beş şeyi verirse onun için beş şeyi de hazırlar. Şükür verir, nimetinin fazlasını hazırlar. Duayı verir, kabulünü hazırlar, istiğfârı verir, mağfiretini hazırlar. Tevbeyi verir, kabulünü hazırlar, sadakayı vermeyi nasip eder, kabulünü hazırlar."

12. "Gizli iştişâre etmek sırları, sadaka malı, ihlâs ameli, doğruluk sözleri, müşâvere görüşleri muhafaza eder (güzelleştirir.)"

13. "Malın toplanmasında beş kötü haslet vardır: Toplanmasında meşekkat, düzenlenmesi için uğraşırken Allah'ın zikrinden geri kalmak, hırsız ve soygunculardan korumak, cimrilik ismini yüklenmek, sâlih amellerden ayrı kalmaktır. Malı Allah yolunda dağıtmakta da beş güzel haslet vardır: Beden rahatlığı, (mal peşinde koşma meşakketinden kurtulup rahata kavuşma), malın bekçiliğinden kurtulup Allah'ın zikri ile meşgul olma, hırsız ve soyguncu korkusundan emin olma, kerim ismini kazanmak, maldan uzaklaştığı için sâlihlerle arkadaş olmak."

14. "Ümmetime öyle bir zaman gelecek ki beş şeyi sevip, beş şeyi unutacaklar. Dünyayı sevip, âhireti unutacaklar, hayatı sevip ölümü unutacaklar, köşkleri sevip, kabirleri unutacaklar, malı sevip hesabı unutacaklar, halkı sevip hâlıkı unutacaklar."

15. "Âfiyet on kısımdır. Beşi dünyada, beşi âhirettedir. Dünyadakiler; ilim, ibâdet, helal rızık, zorluklara karşı sabır ve nimete şükürdür. Âhirettekiler ise; ölüm meleği, lütuf ve merhametle gelir, kabirde sorgu melekleri Münker ve Nekir kendisini korkutmaz, en büyük korku zamanında emîn olur. Günahları yok olur ve hayırları kabul olur. Çakan şimşek gibi sırat köprüsünden geçer ve selâmetle cennete girer."

16. "Çok gülen on cezaya çarptırılır. Kalbi ölür, yüzünün suyu gider, şeytanı sevindirir. Allah'ı gazaplandırır, kıyâmet günü hesabı çetin olur. Kıyâmet günü Peygamber (s.a.v.) ondan yüz çevirir. Melekler lanet eder, göklerin ve yerin ehli (sakinleri) ona buğz eder. Her şeyi unuttur, kıyâmet günü kusurları ortaya çıkar (rezil olur)."

17. “Ümmetimden on sınıf tövbe etmedikçe cennete giremezler. Onlar; kalla’, cuyûf, kattât, debûb, deyyûs, artâbe sahibi, kûbe sahibi, utul, zenim, akk-ı vâlideyindir. Denildiki: “Ey Allah’ın Resûlü! Kallâ nedir?” Resûlullah (s.a.v.): “yalanları ulu’l-emre iletendir (dalkavukluk yapandır)” buyurdu...”

18. “Hz. Peygamber, bir gün İblis’e (Allah’ın laneti üzerine olsun) söyle sormuş: “Ümmetimden kaç dostun vardır? İblis şöyle cevap vermiş: “on tane! Onlar; zâlim idareci, kibirli kişi, nereden kazanıp nereye harcadığına önem vermeyen zengin, zalimin zulmünü tasdik eden âlim, hâin tüccâr, ihtikârcı, zâni, fâizci, nereden mal topladığına aldırış etmeyen cimri, ve devamlı içki içendir. Daha sonra Resûlullah “Ümmetimden kaç düşmanın var?” diye sormuş. İblis şöyle karşılık vermiş: “Yirmi tane!...”

B. Bazı Lafız Farklılıklarıyla Birlikte Senedi ve Metni Tespit Edilen Hadisler:

1. “Âlimlerin meclisinde bulunun ve hikmet ehlinin sözlerini dinleyin. Allah, ölü toprağı yağmur suyu ile dirilttiği gibi, ölü kalbi hikmet nuru ile diriltir.”

İmâm Mâlik, bu rivâyeti *Muvatta*’da “belagani” sigasıyla “مَالِكُ؛ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ لُقْمَانَ الْحَكِيمِ أَوْصَى ابْنَهُ، “فَقَالَ: يَا بُنَيَّ جَالِسِ الْعُلَمَاءِ، وَرَاحِمُهُمْ يَرْكَبُكَ. فَإِنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْقُلُوبَ بِنُورِ الْحِكْمَةِ. كَمَا يُحْيِي الْأَرْضَ الْمَيِّتَةَ بِوَابِلِ السَّمَاءِ.” rivâyet etmiştir.³⁹ Taberânî, bu hadisi benzer lafızlarla Ebû Umâme’den merfû olarak rivâyet etmiştir. Taberânî’de yer alan hadisin metni şu şekildedir: “إِنَّ لُقْمَانَ قَالَ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ عَلَيكَ بِمَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ، وَاسْتَمِعْ كَلَامَهُمْ”⁴⁰ Heysemî, Tâberânî’nin bu rivâyeti Ubeydullah b. Zahr, Ali b. Yezîd tarîkiyle naklettiğini her iki râvînin de zayıf raviler olduğunu ve delil olamayacağını belirtmiştir.⁴¹ Suyûtî ve Ali el-Muttakî, bu rivâyeti Taberânî ve Râmehurmu’zî’nin *el-Emsâl* isimli eserde rivâyet ettiğini hadisin senedinin zayıf olduğunu belirtmişlerdir.⁴² İbn Abdîber, Süleyman b. Habîb el-Muhâribî’den⁴³, Abdullah İbn Mübârek *ez-Zühd ve’r-Rekâik* isimli eserinde ve Ahmed b. Hanbel *Kitâbu’z-Zühd*’de⁴⁴ Abdulvehhâb b. Buht el-Mekkî’den maktû’ olarak rivâyet etmişlerdir.

2. “İsrarla işlenen günahın küçüğü kalmaz. İstiğfarla da işlenen günahın büyüğü kalmaz.”

Bu hadis İbn Abbâs, Ebû Hureyre, Hz. Aişe ve Enes’ten merfû olarak rivâyet

³⁹ Mâlik, *Kitâbu’l-İlm*, 1.

⁴⁰ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, VIII/199. Ebû Umâme’den merfû olarak rivâyet edilen diğer kaynaklar için bkz., Beyhakî, *el-Medhal İle’s-Suneni’l-Kübrâ*, s.298; Kelabâzî, *Bahru’l-Fevâid*, s.125; Deylemî, *Musnedu’l-Firdevs*, III/196; Ali el-Muttakî, *Kenzu’l-Ummâl*, X/170; Munzirî, *et-Tergîb ve’t-Terhîb*, I/63.

⁴¹ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, I/125.

⁴² Râmehurmu’zî, *Emsâlu’l-Hadîs*, s.87; Suyûtî, *el-Câmiu’l-Kebîr*, II/590; Ali el-Muttakî, *Kenzu’l-Ummâl*, X/170.

⁴³ İbn Abdîber, *Câmiu Beyâni’l-İlm*, I/439.

⁴⁴ Abdullah b. el-Mubârek, *ez-Zühd*, s.487; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s.89.

edilmiştir. İbn Receb el-Hanbelî, bu hadisin çeşitli zayıf isnatlarla rivâyet edildiğini belirtmiştir.⁴⁵ Hadis, İbn Abbas ve Enes'ten mevkûf olarak da rivâyet edilmiştir.⁴⁶

İbn Ebi'd-Dünyâ, *et-Tevbe* isimli kitabında aynı lafızlarla İbn Abbas'tan merfû olarak rivâyet etmiştir.⁴⁷ Kudâî, Ebû Ahmed el-Hasen b. Abdullah el-Askerî, (İbn Ehî) Ebû Zur'â, (Ammî) Ebû Zur'a, Saîd b. Süleyman, Ebû Şeybe el-Horasânî, Ebû Muleyke tarîkiyle İbn Abbâs'tan merfû olarak "لَا كَبِيرَةَ مَعَ اسْتِغْفَارٍ، وَلَا صَغِيرَةَ مَعَ إِصْرَارٍ" lafzıyla da rivâyet etmiştir.⁴⁸ Bu rivâyette hadisin ikinci cümlesi birinci cümlesine takdim etmiştir. Aynı isnâdla el-Askerî *el-Emsâl*'de bu rivâyeti tahrîc etmiştir. İsnâdı zayıftır.⁴⁹ Zehebî, onun münker bir haber rivâyet ettiğini belirtip bu hadisi zikretmiştir.⁵⁰ İbn Tâhir, bu rivâyette Ebû Şeybe el-Horasânî'nin bulunduğunu Buhârî'nin onun hakkında "hadisine tabi olunmaz" dediğini kaydetmiştir.⁵¹ Deylemî'nin de İbn Abbas'tan merfû olarak rivâyet ettiği bu hadis hakkında Muhammed b. Dervîş el-Hût, Deylemî'nin zayıf bir senetle naklettiğini bu rivâyeti İbn Mende'nin İbn Abbas'ın kavli olarak rivâyet ettiğini belirtmiştir.⁵²

İbn Şâhin bu rivâyeti, el-Hasen b. Ömer b. Şekîk, Bişr b. İbrâhim, Halîfe b. Süleyman, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Ebû Hureyre isnâdıyla rivâyet etmiştir.⁵³ Sa'lebî de tefsirinde aynı isnâdla rivâyet etmiştir. İbn Şâhin ve Kudâî "ليس كبيرة بكبيرة مع الاستغفار ، ولا صغيرة بصغيرة مع الإصرار" lafzıyla Ebû Hureyre'den merfû olarak rivâyet etmişlerdir.⁵⁴

Taberânî, Ebû Hureyre'den "طَوْبَى لِمَنْ وَجَدَنِي كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اسْتِغْفَارٌ كَثِيرٌ" ziyadesiyle rivâyet etmiştir.⁵⁵ Taberânî'nin bu rivâyetinin isnâdında metrûk bir râvi olan Bişr b. Adî el-Fârisî yer almaktadır.⁵⁶ Elbânî, bu rivâyetin Bişr b. Ubeyd er-Râsibî'nin uydurması olduğunu belirtmiştir.⁵⁷ Zehebî de, Ezdî'nin onu tekzîb ettiğini, İbn Adî'nin onun hakkında "منكر الحديث عن الأئمة بين الضعف جداً" dediğini kaydetmiş daha sonra münker üç hadisine yer vermiş bu hadislerin sahih rivâyetler olmadığını söylemiştir. Dördüncü hadiste de söz konusu bu hadisi zikretmiş ve bunun uydurma olduğunu söylemiştir.⁵⁸

⁴⁵ İbn Receb, *Câmiu'l-Ulûmi Ve'l-Hikem*, I/449.

⁴⁶ Suyûtî, *ed-Durru'l-Muntessire fî'l-Ahâdisi'l-Müştehire*, s.209.

⁴⁷ İbn Ebi'd-Dünyâ, *et-Tevbe*, s.132.

⁴⁸ Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, II/44.

⁴⁹ Sehavî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s.725-726.

⁵⁰ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV/537.

⁵¹ Zeylâî, *Tahrîcu Ahâdisi'l-Keşşâf*, I/227-228; Irâkî, *el-Muğni an Hami'l-Asfâr*, s.1353.

⁵² Muhammed Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s.322.

⁵³ İbn Şâhin, *et-Tergîb fî Fedâili'l-A'mâl*, s.65.

⁵⁴ Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, II/204.

⁵⁵ Taberânî, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, IV/380.

⁵⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II/448.

⁵⁷ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daîfe*, XII/81.

⁵⁸ Elbânî, *A.g.e.*, A.y.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-İmân*'da Saîd b. Sadaka, Kays b. Sa'd, İbn Abbâs tarîkiyle mevkûf olarak rivâyeti bulunmaktadır.⁵⁹ Begavî bu rivâyetin şahitlerinin bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁰ Beyhâkî'nin rivâyetinin isnâdında bulunan râviler sika râviler olmakla birlikte Kays b. Sa'd ile İbn Abbas arasında inkita' bulunmaktadır.

İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye*'sinde Ebû Hureyre ve İbn Abbas'tan rivâyet edilen Hz. Peygamber'in bir hutbesinde “لا صغير مع الإصرار ، ولا كبير مع استغفار”⁶¹ lafzıyla geçmektedir.

Elbânî, bu hadisin bir benzerini Deylemî'nin Abdullah b. Muhammed el-Hatîb ed-Derbîsî, İbn Hâne, Begavî, Halef b. Hişâm, Sufyan b. Uyeyne, Zuhrî ve Enes tarîkiyle merfû olarak tahrir ettiğini belirtmiştir. Elbânî, bu rivâyetin isnâdında yer alan Abdullah b. Muhammed ve İbn Hâne'nin tanınmadığını kaydederek meçhul râviler olduğunu söylemiştir.⁶² Sehâvî, bu isnâd hakkında “şu isnâda bakın” ifadesini kullanırken, Gumârî de “senedine baktım ve meçhul bir râvî gördüm” demiştir.⁶³

Munâvî, İbn Asâkir'in “ما كبيرة بكيرة مع الاستغفار ولا صغيرة بصغيرة مع الإصرار”⁶⁴ lafzıyla Hz. Aîşe'den rivâyet ettiği hadisin isnâdının zâyıf olduğunu ancak şâhitlerinin bulunduğunu belirtmiştir.⁶⁵ İshâk b. Bişr'in Aîşe'den rivâyet ettiği hadis de münker bir hadistir.⁶⁶ Mûsâ b. Hârûn ve Ebû Zur'a onun yalancı olduğunu, Dârekutnî de hadis uydurduğunu kaydetmiştir.⁶⁷

3. “Geçim sıkıntısından şikayetçi olarak sabahlayan kimse Rabbini şikayet etmiş gibidir. Dünyalık işler için üzüntülü olarak sabahlayan kimse Allah'a kızmış olarak sabahlamıştır. Bir zengine zenginliğinden dolayı tevâzû gösterenin dininin üçte ikisi gitmiştir.”

Ebû Saîd Heysem b. Kuleyb eş-Şâşî (öl.335), *Musned*'inde İshâk b. İbrâhim, Bişr b. Ubeyd, Ubeydullah b. Mûsâ b. Ma'den, Mansûr b. el-Mu'temir, Ebû Vâil, Abdullah b. Mes'ûd isnâdıyla merfû olarak “مَنْ أَصْبَحَ حَزِينًا عَلَى الدُّنْيَا أَصْبَحَ سَاحِطًا عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ أَصْبَحَ يَشْكُو مُصِيبَةً أَصَابَهَا بِهِ ، فَإِنَّمَا يَشْكُو اللَّهَ، وَمَنْ تَوَاصَعَ لِعَنِي ذَهَبَ ثُلُثًا ذَنْبِهِ، وَمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ ثُمَّ دَخَلَ النَّارَ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُورًا”⁶⁸ lafzıyla rivâyet etmiştir.⁶⁸ Ukaylî, bu tarikle nakledilen rivâyeti *ed-Duafâ*'sına almıştır.⁶⁹

Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağîr*'de Vehbullah b. Râşid, Sâbit el-Bunânî tarîkiyle Enes b. Mâlik'ten merfû olarak “مَنْ أَصْبَحَ حَزِينًا عَلَى الدُّنْيَا أَصْبَحَ سَاحِطًا عَلَى رَبِّهِ ، وَمَنْ أَصْبَحَ يَشْكُو مُصِيبَةً نَزَلَتْ بِهِ ، فَإِنَّمَا

⁵⁹ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, IX/406.

⁶⁰ Sehavî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s.726.

⁶¹ İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye*, XIII/586.

⁶² Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdîsi'd-Daîfe*, X/351.

⁶³ Sehavî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s.726; Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdîsi'd-Daîfe*, X/353.

⁶⁴ İbn Asâkir, *Mu'cemu's-Şuyûh*, I/139.

⁶⁵ Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V/463.

⁶⁶ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II/448.

⁶⁷ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdîsi'd-Daîfe*, X/353.

⁶⁸ eş-Şâşî, *el-Musned*, II/87.

⁶⁹ Ukaylî, *ed-Duafâ*, III/127.

”يَشْكُو اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ , وَمَنْ تَضَعَعَ لِعَيْنِي لَيْتَالٌ مِمَّا فِي يَدَيْهِ أَسْحَطَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ , وَمَنْ أُعْطِيَ الْقُرْآنَ وَدَخَلَ النَّارَ أَبْعَدَهُ اللَّهُ

lafzıyla rivâyet etmiş, bu rivâyeti Sâbit'ten yalnızca Vehbullâh'ın rivâyet ettiğini onun da sâlih bir kimse olduğunu belirtmiştir.⁷⁰ Heysemî, hadisin isnâdında yer alan Vehb b. Râşid'i metrûk bir râvî olarak değerlendirmiştir.⁷¹

İbn Adî, Vehb b. Râşid'in Sâbit, Mâlik b. Dinâr, Ferkad es-Subhî'den rivâyette bulunduğunu ancak onlardan rivâyetinin güvenilir olmadığını belirtmiş bu rivâyeti de Vehb b. Râşid'den başkasının Mâlik b. Dinâr'dan rivâyetini bilmediğini belirtmiştir.⁷² Tâhir el-Makdîsî, isnâdında Vehb b. Râşid'in bulunduğu bu hadisin bizzat kendisinin sözü olabileceğine dair görüşlerin bulunduğunu belirtmiştir.⁷³

İbn Hibbân da Mâlik b. Dinâr'dan tuhaf rivâyetlerde bulunduğunu, ondan rivâyetinin helal olmadığını ve delil olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir.⁷⁴

Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*'da Vehb b. Raşid, Mâlik b. Dînar tarîkiyle nakledilen hadisi rivâyet etmiş, Vehb b. Râşid'in isnâdında teferrüd ettiğini, bu hadisin başka zayıf bir isnâd ile rivâyet edildiğini belirtmiştir.⁷⁵ Beyhakî, Hadir b. Ebân, Seyyâr, Ca'fer tarîkiyle Ferkad'ın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “ قَرَأْتُ فِي التَّوْرَةِ: مَنْ أَصْبَحَ حَزِينًا عَلَى الدُّنْيَا أَصْبَحَ سَاحِطًا عَلَى رَبِّهِ , وَمَنْ جَالَسَ غَيًّا ”⁷⁶ فَتَضَعَعَ لَهُ ذَهَبٌ ثَلَاثًا دِينَيَّةً , وَمَنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ فَشَكَاهَا إِلَى النَّاسِ فَإِنَّمَا يَشْكُو رَبَّهُ

İbnu'l-Cevzî, Ebû Vâil'in İbn Mes'ud'dan merfû olarak rivâyeti hakkında “ ليس فيها شيء ” ifadesini kullanarak *el-Mevdûât*'na almıştır.⁷⁷ Suyûtî ise çeşitli tarîkleriyle rivâyet edilen hadisin isnâdlarının zayıf olduğunu belirterek, İbnu'l-Cevzî'nin bunu *el-Mevdûât*'na almakla isabet etmediğini kaydetmiştir.⁷⁸

4. “Üç şey kurtarıcı, üç şey helak edici, üç şey derece verici ve üç şey de hataları temizleyicidir. Kurtarıcılar; gizli ve açık olarak Allah'tan korkmak, fakirlikte ve zenginlikte orta yoldan ayrılmamak, memnun olduğunda ve kızdığında adâletten ayrılmamaktır. Helâk ediciler; çok cimri olmak, nefsi arzulara uymak ve kendini beğenmektir. Derece ve mertebe vericiler; selâmı yaymak, misafirlere, açlara ve yoksullara yedirmek, gece insanlar uyurken namaz kılmaktır. Günahları temizleyiciler ise; şiddetli soğuk karda dosdoğru abdest almak,

⁷⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, II/30.

⁷¹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, X/248.

⁷² İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-Duaâ*, VIII/339.

⁷³ Makdîsî, *Ma'rifetu't-Tezkire*, s.203.

⁷⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III/75.

⁷⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XII/373.

⁷⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XII/375; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, s.265. Ebû Nuaym benzer bir rivâyeti İbrâhim b. Ethem'den nakletmiştir. Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, VIII/23.

⁷⁷ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, III/133.

⁷⁸ Suyûtî, *ed-Durru'l-Muntessire*, s.189.

cemaatle namaz kılmak için yürümek ve namazdan sonra gelecek namazı beklemektir.”

Bazı takdim ve te'hirler, bazı lafız farklılıklarıyla en yakın rivâyeti Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ında İbn Ömer'den merfû olarak yer almaktadır. Taberânî, bu rivâyeti Saîd b. Cubeyr'den sadece Atâ b. Dînâr'ın, Atâ'nın da sadece İbn Lehîa'dan rivâyet ettiğini el-Velîd b. Abdulvâhid'in rivâyette teferrud ettiğini İbn Ömer'den sadece bu isnâdla rivâyet edildiğini kaydetmiştir.⁷⁹

Beyhakî'nin *Şuabu'l-İmân*'ında benzer lafızlarla Ebû Hureyre ve Enes'ten gelen rivâyetleri bulunmaktadır.⁸⁰ Enes'ten gelen rivâyet “ثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ شَحٌّ مُطَاعٌ وَهَوَى مُتَّبَعٌ وَإِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ،” “ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ خَشْيَةُ اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، وَالْقَصْدُ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ، وَكَلِمَةُ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْفَضْبِ ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ، وَثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ، فَأَمَّا الْمُنْجِيَاتُ: فَتَقْوَى اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، وَالْقَوْلُ بِالْحَقِّ فِي الرِّضَا “ثَلَاثٌ مُنْجِيَاتٌ، وَثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ، وَأَمَّا الْمُهْلِكَاتُ: فَهَوَى مُتَّبَعٌ، وَشَحٌّ مُطَاعٌ، وَإِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ، وَهِيَ أَشَدُّهُنَّ” lafzıyla rivâyet edilmiştir. Irakî, *İhyâ* hadislerinin tahrîcinde, Bezzâr, Taberânî, Ebû Nuaym ve Beyhakî'nin Enes'ten rivâyetlerini zayıf olarak değerlendirmiştir.⁸¹

Taberânî, Enes'ten merfû olarak naklettiği rivâyet için “*bu hadisi Hasan'dan sadece Humeyd b. el-Hakîm rivâyet etmiştir. Rivâyette İbrâhim b. Muhammed b. Arare teferrüd etmiştir.*” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁸² Taberânî'nin naklettiği hadisin isnâdında yer alan Humeyd el-Hakem el-Haraşî'yi (ya da el-Cureşî), İbn Hibbân, “münkeru'l-hadis” olarak değerlendirilmiş, Muhammed b. Avn'ın ise sikâlârın hadisine benzemeyen hadisleri rivâyet ettiği belirtilmiştir.⁸³ İbn Hibbân da Humeyd'in bu rivâyetini *el-Mecrûhîn* isimli eserinde zikretmiştir.⁸⁴ Munâvî, Irâkî'den ictibasla Enes tarîkinin zayıf olduğunu, Abdullah b. Ömer'den gelen rivâyetin de senedinde Heysemî'nin belirttiği üzere bilinmeyen bir râvî olan Abdullah b. Lehîa'nın yer alması sebebiyle zayıf olduğunu kaydetmiştir.⁸⁵ Bezzâr, *Musned*'inde Eyyûb b. Utbe, el-Fadl b. Bîkr, Katâde, Enes tarîkiyle merfû olarak naklettiği hadisi Katâde-Enes tarîkiyle sadece el-Fadl b. Bîkr'in ondan da sadece Eyyûb'un rivâyet ettiğini belirtmiştir.⁸⁶ Bezzâr'ın bu tarikle rivâyetini Ukaylî *ed-Duafâ*'sına almıştır.⁸⁷

⁷⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VI/47.

⁸⁰ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, II/203; IX/396;

⁸¹ Irakî, *el-Muğnî an Hamli'l-Asfâr*, s.1145.

⁸² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V/328.

⁸³ Makdisî, *Ma'rifetu't-Tezkire*, s.141; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/611; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III/296.

⁸⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I/263.

⁸⁵ Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III/306-307.

⁸⁶ Bezzâr, *Musned*, XIII/486.

⁸⁷ Ukaylî, *ed-Duafâ*, III/447.

Aclûnî, Abdullah b. Ömer'den merfû olarak nakledilen rivâyetin şâhitlerinin bulunduğunu söylemiştir.⁸⁸ Elbânî, söz konusu rivâyetin Enes b. Mâlik⁸⁹, Abdullah b. Abbâs, Ebû Hureyre⁹⁰ ve Abdullah b. Lehîa'dan rivâyet edilen hadisin zayıf vecihlerini ortaya koyarak tüm vecihleriyle birlikte hadisin hasen derecesine yükseldiği tespitinde bulunmuştur.⁹¹

5. "Cebrâil dedi ki: Ey Muhammed! İstedğin kadar yaşa bir gün mutlaka öleceksin. Dilediğini sev bir gün mutlaka ondan ayrılacaksın. Dilediğin işi yap karşılığını mutlaka göreceksin."

Rivâyetin Sehl b. Sa'd, Câbir, İbn Abbâs ve Hz. Ali'den nakledilen merfû versiyonları hadis kaynaklarında yer almaktadır. Bazı rivâyetlerde "واعلم أن شرف المؤمن قيامه بالليل، وعزه استغناؤه عن الناس" ziyadesi de yer almaktadır. İbn Asâkir, *Mu'cemu's-Şuyuh*'ta İbn Abbas'tan mevkûf olarak rivâyet etmiştir.⁹²

el-Hâkim en-Neysâbûrî bu rivâyeti Sehl b.Sad'dan merfû olarak "جَاءَ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَيَّ ، فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ، عَشَ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ ، وَأَحْبَبُ مَنْ أَحْبَبْتَ فَإِنَّكَ مَفَارِقُهُ ، وَاعْمَلْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَجْزِيٌّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ شَرَفُ الْمُؤْمِنِ قِيَامُ اللَّيْلِ وَعِزُّهُ اسْتِغْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ" lafzıyla rivâyet etmiş ve hadis hakkında "Bu hadis, Buhârî ve Muslim'in tahrîc etmediği sahih bir hadistir" demiştir.⁹³

Sehl b. Sa'd'dan gelen hadis Zâfir b. Süleyman, Muhammed b. Uyeyne, Ebû Hâzim tarîkiyle merfû olarak rivâyet edilmiş, Taberânî, Ebû Nuaym ve el-Hâkim tahrîc etmişlerdir.⁹⁴ el-Hâkim bu hadis hakkında "senedi sahihtir" demiş, Zehebî de ona uymuştur. Elbânî, isnâd hakkında bu değerlendirmenin el-Hâkim ve Zehebî'nin tesâhülünden kaynaklandığını belirtmekte, İbn Adî'nin "onun hadisine tabi olunmaz", İbn Hacer'in de "güvenilir olmakla birlikte hataları çoktur" dediğini hatırlatmaktadır.⁹⁵ Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ta naklettiği rivâyetin isnâdında Zâfir b. Süleyman yer almaktadır. Heysemî, Zâfir'i Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn ve Ebû Dâvûd sika olarak gördüğünü, İbn Adî ve İbn Hibbân'ın ise zararı olmayacak derecede onu tenkit ettiklerini belirtmiştir. Heysemî'ye göre hadisin isnâdı hasendir.⁹⁶

Câbir'den gelen hadis, el-Hasan b. Ebî Ca'fer, Ebu'z-Zubeyr tarîkiyle rivâyet edilmiş

⁸⁸ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II/348.

⁸⁹ Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I/214; Ebû Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetu'l-Evliyâ*, II/343; ed-Dûlâbî, *el-Kunâ*, II/469; Bezzâr, *Musned*, XIII/486; Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, II/88; Harâitî, *I'tilâlu'l-Kulûb*, s.52.

⁹⁰ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, IX/396; İsfehânî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I/240.

⁹¹ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdis's-Sahîha*, IV/301.

⁹² İbn Asâkir, *Mu'cemu's-Şuyuh*, I/506.

⁹³ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV/360.

⁹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IV/306; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, III/253; el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV/360; Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I/435.

⁹⁵ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdis's-Sahîha*, II/483-485.

⁹⁶ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II/252-253.

bu hadisi de Tayalîsî *Musned*'inde tahrîc etmiştir. Beyhakî de Tayalîsî'den tahrîc etmiştir.⁹⁷ Hadisin isnâdında yer alan Ebu'z-Zubeyr müdellis bir râvidir. Hadiste anane de bulunduğu için hadis zayıftır. el-Hasan b. Ebû Ca'fer'i de İbn Hacer, "âbid ve faziletli birisi olmakla birlikte hadiste zayıftır" diyerek tenkit etmiştir.⁹⁸

Hiz. Ali'den merfû olarak nakledilen hadis Ali b. Hafis b. Ömer, el-Hasan b. Huseyn, Zeyd b. Alî, Ca'fer b. Muhammed, Ca'fer, Ali b. Huseyn, el-Huseyn b. Ali tarîkiyle rivâyet edilmiş bu rivâyeti Ebû Nuaym tahrîc etmiş, rivâyetin garîb bir rivâyet olduğunu kaydetmiştir.⁹⁹ Rivâyetin isnâdında yer alan Ali b. Hafis ve el-Hasan b. Huseyn tanınmayan râvîlerdir.¹⁰⁰

İbnu'l-Cevzî bu hadisin birkaç tarîkini zikrederek mevzû olduğuna hükmetmiştir.¹⁰¹ Munâvî, İbn Hacer el-Askalânî'nin bu hadis hakkında iki hadis âlimi el-Hâkim en-Neysâbûrî ve İbnu'l-Cevzî'nin birbirine muhalif iki görüş ortaya koyduklarını, hadisin sıhhatine de uydurma olduğuna da hükmedilemeyeceğine dair görüşünü nakletmiştir.¹⁰² İbn Hacer, İbnu'l-Cevzî'nin hadisin isnâdında yer alan Muhammed veya Zâfir'i ithâm ettiğini, Muhammed'in tâbilerinin bulunduğu, Zâfir'in de yalancılıkla itham edilmediğini belirtmiştir. İbn Hacer'e göre şayet Zâfir'in tâbileri olsaydı hadis hasen olurdu. Munzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb* isimli eserinde, Irâkî de Sagânî'ye yazmış olduğu reddiyesinde bu hadisin hasen olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰³

6. "Her kim zillete düşüren isyandan, yücelten ibâdete çıkarsa Allah onu malsız zengin, ordusuz güçlü, kabilesiz aziz eyler."

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-Müteferrik* isimli eserinde benzer bir rivâyete yer vermiştir. Ebû Saîd el-Hudrî'den merfû olarak nakledilen rivâyetin metni şu şekildedir: "من رضي من الله باليسير من الرزق رضي الله منه اليسير من العمل وأخرجه من ذل المعصية إلى عز الطاعة وأغناه الله بغير مال وأعزه بغير عشيرة رضي من الله باليسير من الرزق رضي الله منه اليسير من العمل وأخرجه من ذل المعصية إلى عز الطاعة وأغناه الله بغير مال وأعزه بغير عشيرة" ¹⁰⁴ Ebû Nuaym *Hilyetu'l-Evliyâ*'da Hiz. Ali'den merfû olarak şu rivâyete yer vermiştir: "من نَقَلَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ ذُلِّ الْمَعَاصِي إِلَى عِزِّ التَّقْوَى، أَغْنَاهُ بِمَا مَالٍ، وَأَعَزَّهُ بِمَا عَشِيرَةٍ، وَأَنْسَهُ بِمَا أُنَيْسٍ،" ¹⁰⁵ Ebû Nuaym, Muhammed b. Ömer b. Selm'den başkasından bu hadisin rivâyet edilmediğini, Ebû Abdullah Ca'fer b. Muhammed b. Ali, Ca'fer b. Muhammed, Ali b. Huseyn b. Ali ve Hiz. Ali tarîkiden başka merfû-müsned bir tarîkinin bulunmadığını belirtmiştir.¹⁰⁵

⁹⁷ Tayalîsî, *Musned*, III/313; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XIII/125.

⁹⁸ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdîsi's-Sahîha*, II/484-485.

⁹⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, III/202.

¹⁰⁰ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdîsi's-Sahîha*, II/484-485.

¹⁰¹ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, II/108; Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI/500.

¹⁰² Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I/102.

¹⁰³ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerîa*, II/105; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, I/34.

¹⁰⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-Müteferrik*, III/2122.

¹⁰⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, III/191.

Söz konusu rivâyet bazı mevzû hadis kaynaklarında kaydedilmiştir.¹⁰⁶ Ebû Nuaym benzer bir rivâyeti Dâvûd et-Tâî'nin kavli olarak: "مَا أَخْرَجَ اللَّهُ عَبْدًا مِنْ ذُلِّ الْمَعَاصِي إِلَى عِزِّ التَّقْوَى إِلَّا أَعْنَاهُ بِلَا مَالٍ , وَأَعَزَّهُ بِلَا " rivâyet etmiştir.¹⁰⁷ Beyhakî *Şuabu'l-İmân*'da benzer bir rivâyeti Ca'fer b. Muhammed'in kavli olarak tahrir etmiştir.¹⁰⁸

7. "Hz. Peygamber bir gün ashâbının yanına çıkageldi ve dedi ki: "Nasıl sabahladınız?" Onlar dediler ki: "Allah'a imân ederek sabahladık". (Resûlullah:) İmânınızın alâmeti nedir?" buyurdu: onlar şöyle dediler: "Belaya karşı sabrederiz, genişlikte Allah'a şükrederiz, kazâyâ da râzı oluruz." Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, siz gerçekten mü'minsiniz."

İbn Asâkir bu rivâyeti Enes b. Mâlik'ten merfû olarak *Mu'cem*'inde benzer lafızlarla tahrir etmiş ve şu değerlendirmede bulunmuştur: "İsnâdı ve metni garîp bir hadistir. Bu hadisi bize nakleden şeyhten başkasından yazmadık."¹⁰⁹ Hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

8. "Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: güzel koku, kadın ve göz aydınlığım namaz...."

Hadis kaynaklarında "Bana dünyanızdan güzel koku ve kadın sevdirdi. Namaz gözümün nuru kılındı" lafzıyla nakledilen, bazı tefsir ve tasavvuf kaynaklarında "dünyanızdan üç şey sevdirdi" kaydıyla yer alan bu hadis *el-Münebbihât*'ta sırasıya Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin "حُبُّ إِلِي مِنْ دُنْيَاكُمْ ثَلَاثٌ" ifadesi ile başlayan kavilleriyle birlikte rivâyet edilmekte, ilk dört halife kendilerine dünyadan sevdirdilen üç hususu zikretmektedirler. Hadisin devamında nakledilen bu kısım hadis kaynaklarımızda yer almamaktadır. Kastallânî bu rivâyetleri herhangi bir senet zikretmeden "روي" kaydıyla nakletmekte "ههنا لطيفة" diyerek Resûlullah'ın bu ifadelerinden sonra dört halifeye nispet edilen sözleri aktarmaktadır.¹¹⁰

Hadisin baş tarafını Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve el-Hakîm en-Neysâbü'rî¹¹¹ Enes'ten merfû olarak rivâyet etmişlerdir.¹¹² Irâkî, bu hadisi Nesâî ve el-Hâkim'in sağlam bir isnâdla rivâyet ettiklerini ancak Ukaylî'nin bu rivâyeti zayıf gördüğünü kaydetmiştir.¹¹³ Ukaylî, bu rivâyeti Muhammed b. İsmâil, Affân, Sellâm Ebû'l-Munzir, Sâbit, Enes isnâdıyla *ed-Duafâ*'sına almıştır.¹¹⁴

¹⁰⁶ Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, II/277; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şerîa*, II/305.

¹⁰⁷ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, VII/356.

¹⁰⁸ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, IX/392.

¹⁰⁹ İbn Asâkir, *Mu'cemu's-Şuyûh*, I/153.

¹¹⁰ Kastallânî, *el-Mevâhibu'l-Leduniyye*, II/222; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I/393. Aclûnî, Ebû Hanîfe'nin bu rivâyete vâkıf olduktan sonra kendisinin de dünyadan sevdiği üç şeyi zikrettiğine dair bir habere de yer vermiştir. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, A.y.

¹¹¹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II/160; Irakî, *el-Muğnî an Hamli'l-Asfâr*, s.1121.

¹¹² Nesâî, 36. *İşretu'n-Nisâ*, 1, (h. no:3937-3938), VII/61-62; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, III/128, 199, 285; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V/241; Ebû Ya'lâ, *Musned*, VI/237; Nesâî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, X/261.

¹¹³ Irakî, *el-Muğnî an Hamli'l-Asfâr*, s.466.

¹¹⁴ Ukaylî, *ed-Duafâu'l-Kebîr*, II/160.

el-Hâkim en-Neysâbûrî, Seyyâr b. Hâtim, Ca'fer b. Süleyman, Sâbit tarîkiyle Enes'ten merfû olarak naklettiği rivâyetin Muslim'in şartlarına göre sahih olduğunu Buhârî ve Muslim'in bu hadisi tahrir etmediğini belirtmiştir.¹¹⁵

Şuayb el-Arnaût, Ahmed b. Hanbel'in *Musned*'inde Sellâm Ebu'l-Munzir, Sâbit tarîkiyle Enes'ten gelen üç rivâyeti de hasen olarak değerlendirmiştir. Arnaût, Sellâm Ebu'l-Munzir dışındaki hadisin râvîlerini Buhârî ve Muslim râvîleri olarak değerlendirmiş, Sellâm'ın ise güvenilir olmakla birlikte hadiste hasen derecesinde bulunduğunu kaydetmiştir.¹¹⁶

Hadis âlimleri namazın dünyadan addedilemeyeceğini belirterek "bana dünyanızdan üç şey sevdirdi" şeklindeki rivâyetin hatalı olduğunu ve bu lafızlarla rivâyetini tespit edemediklerini belirtmişlerdir.¹¹⁷ Zerkeşî, Irakî ve İbn Hacer gibi âlimler hem rivâyette bulunmadığı hem de manâyı bozduğu için hadiste geçen "üç" ifadesini kabul etmemişlerdir. İbn Hacer'in hadis hakkındaki bu değerlendirmesinin yanı sıra diğer eserlerinde bu hadisi "ثلاث" lafzı olmaksızın rivâyet etmiş olması *el-Münebbihât*'taki rivâyetle uyuşmamaktadır. Bu durum da *el-Münebbihât*'ın İbn Hacer el-Askalânî'ye ait olamayacağını küçük bir işareti olarak kabul edilebilir.

9. *"Ey Ebû Zer! Gemiyi yenile, zira deniz derindir. Erzakını tam olarak al, zira sefer uzundur. Yükünü hafiflet, zira geçit zor ve sarptır. Amelini salih kıl zira Allah görendir."*

Deylemî, bu rivâyeti yakın lafızlarla Ebû Zer el-Gıfârî'den nakletmiştir.¹¹⁸ Deylemî, bu rivâyetinde yalnız kalmıştır. Hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Heytemî, Nasr el-Makdisî'nin benzer bir rivâyetini kaydetmiştir.¹¹⁹

10. *"Kıyâmet günü geldiğinde mîzân kurulur. Namaz kılanlar getirilir. Mîzânda amelleri tartılır ve sevapları verilir. Sonra oruç tutanlar getirilir, mîzânla sevapları verilir. Sonra hac ehli getirilir. Mîzânla sevapları verilir. Sonra belâya düçar olanlar getirilir, fakat onlar için ne mîzân ne de divân kurulur. Sevapları hesap edilmeksizin verilir. Öyle ki âfiyet ehli Allah'ın onlara bol sevap verdiğini görüp gıpta ederler. "Keşke biz de onların yanında olsaydık" derler."*

Zemahşerî bu rivâyetin benzerine *Keşşâf*'ta yer vermiştir.¹²⁰ Taberânî bu rivâyeti muhtasar haliyle İbn Abbas'tan merfû olarak tahrir etmiştir.¹²¹ Ebû Nuaym da Taberânî'den rivâyet etmiştir.¹²² Ebu'l-Kâsım el-İsfehânî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*'te Enes'ten merfû olarak

¹¹⁵ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II/160.

¹¹⁶ Şuayb el-Arnaût, *Musned*, (tahrir), XIX/307; XXI/433.

¹¹⁷ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I/392; Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III/370.

¹¹⁸ Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, V/339

¹¹⁹ İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcîru an İktirâfî'l-Kebâiri*, I/37; Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli*, I/5.

¹²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/118.

¹²¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XII/182.

¹²² Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, III/91.

rivâyet etmiştir.¹²³ İsfehânî'nin zikrettiği tarîkten gelen rivâyeti Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*'sına almış, Taberânî'nin rivâyetinin daha iyi olduğunu söylemiştir.¹²⁴

Sa'lebî tefsirinde İbn Fenceveyh, Ahmed b. Muhammed b. İshâk es-Sinî, Muhammed b. İbrâhim ed-Dahhâk, Nasr b. Merzûk, Esed b. Mûsâ, Bîkr b. Hubeş, Dirâr bi Amr, Zeyd er-Rakkâşî, Enes isnâdıyla merfû olarak rivâyet etmiştir. Ebu'l-Kâsım el-İsfehânî, *et-Tergîb ve't-Terhîb* adlı eserinde aynı isnâdla zikretmiştir. Hadisin isnâdında yer alan Bîkr b. Hubeş ve Dirâr zayıf râvîlerdir.¹²⁵

11. "Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bil. İhtiyarlık gelmeden önce gençliğin, hastalık gelmeden önce sağlığın, fakirlik gelmeden önce zenginliğin, ölüm gelmeden önce hayatın ve meşguliyet gelmeden önce zamanın kıymetini bil."

Bu rivâyet, Amr b. Meymûn el-Evdî'den mürsel olarak İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den¹²⁶ de merfû olarak rivâyet edilmiştir.

el-Münebbihât'ta yer alan bu rivâyetteki "حياتك قبل موتك" ifadesinin te'hiri ile el-Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Mustedrek*'te İbn Abbas'tan merfû olarak şu lafızlarla rivâyet etmiştir. "اعْتَمِمَ el-¹²⁷حَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابِكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَعِنَاءِكَ قَبْلَ فُقْرِكَ، وَفِرَاعِكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتِكَ قَبْلَ مَوْتِكَ Hâkim, bu hadisi Buhârî ve Muslim'in tahrir etmediği sahih bir hadis olarak değerlendirmiştir. Bu rivâyeti aynı lafızlarla Nesâî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*'da Amr b. Meymûn'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.¹²⁸

Munâvî, el-Hâkim'in hadis hakkındaki kanaatini naklettikten sonra *et-Telhîs* isimli eserinde Zehebî'nin de onu onayladığını Suyûtî'nin bu hadisi sahih olarak değerlendirdiğini belirtmekte ve bu durumu tuhaf karşıladığını ifade etmektedir. Çünkü rivâyetin isnâdında yer alan Ca'fer b. Burkân bizzat Zehebî'nin *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn* isimli eserinde zikrettiği, Ahmed b. Hanbel'in hakkında "Zührî'nin hadislerinin rivâyetinde hata ediyordu" dediği, İbn Huzeyme'nin "onunla delil olmaz" diyerek tenkit ettiği bir râvîdir.¹²⁹ İbn Ebi'd-Dünyâ'nın ve Ahmed b. Hanbel'in *Kitabu'z-Zühd*'de aynı tarikle mürsel rivâyetini Irâkî hasen olarak değerlendirmiştir.¹³⁰

¹²³ İsfehânî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I/333.

¹²⁴ Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, II/333.

¹²⁵ Zeylaî, *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf*, III/200.

¹²⁶ er-Rebi' b. Habîb, *Musnedu'r-Rebi'*, s.351.

¹²⁷ el-Hâkim, *el-Mistedrek*, IV/341; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XII/476;

¹²⁸ Nesâî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, X/400. Ayrıca bkz. Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I/425; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XII/477; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, IV/148; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII/77; Abdullah b. el-Mubârek, *ez-Zühd*, s.2; Begavî, *Şerhu's-Sunne*, XIV/224.

¹²⁹ Munâvî, *Feyzu'l-Kadir*, II/16.

¹³⁰ Irâkî, *el-Muğni an Hamli'l-Asfâr*, s.1837.

12. “Altı kimseye Allah, peygamberler ve duası kabul olunanlar lânet ederler. Bunlar, Allah’ın kitabına fazla bir harf katan, kaderi yalanlayan, kibir ve kahırla zulmederek zelil ettiğini aziz, aziz ettiğini zelil etmeye kalkışan, Allah’ın haram kıldığını helal sayan, Ehl-i beytimden Allah’ın haram kıldığını helal sayanlardır.”

el-Münebbihât’ta “سنة لعنتهم و لعنهم الله تعالى” lafzıyla başlayan bu hadisin bu lafızlarıyla rivâyetinin yanı sıra, “سنة لعنتهم”,¹³¹ “سبعة لعنتهم”,¹³² “سنة لعنهم و لعنتهم الله”,¹³² “أربعة لعنتهم و لعنهم الله”,¹³² lafızlarıyla başlayan çeşitli tarîklerle rivâyetleri bulunmaktadır.

Bu hadisi Tirmizî, Hz. Aîşe’den el-Hâkim en-Neysâbûrî, Hz. Aîşe ve Hz. Ali’den merfû olarak rivâyet etmiştir.¹³³ Tirmizî bu hadisi “سِنَّةٌ لَعْنَتُهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ كَانَ الرَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَالْمُكَذَّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ وَالْمُتَسَلِّطُ بِالْجَبْرُوتِ لِيُعْزَّ بِذَلِكَ مَنْ أَدَّلَ اللَّهُ وَيُدَلَّ مَنْ أَعَزَّ اللَّهُ وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَالْتَّارِكُ لِسُنَّتِي” lafzıyla rivâyet etmiştir.¹³⁴

el-Hâkim en-Neysâbûrî “سِنَّةٌ لَعْنَتُهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ مُجَابٍ: الْمُكَذَّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ، وَالرَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ، وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ، وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ، وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ، وَالْتَّارِكُ لِسُنَّتِي” lafzıyla Hz. Aîşe’den merfû olarak naklettiği rivâyetin isnâdının sahih olduğunu, herhangi bir illetini bilmediği bu rivâyeti Buhârî ve Muslim’in tahrir etmediğini belirtmiştir.¹³⁵ Tirmizî, Kuteybe, Abdurrahmân b. Zeyd b. Ebi’l-Mevâlî el-Müzenî, Ubeydullah b. Abdurrahmân b. Mevkeb, Amr, Hz. Aîşe isnâdıyla tahrîc ettiği rivâyet hakkında şu bilgiyi vermiştir: “Abdurrahmân b. Ebu’l-Mevâlî hadisi bu şekilde Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevheb, Amre, Aîşe tarîkiyle Hz. Peygamber’den rivâyet etmiştir. Sufyân es-Sevrî, Hafs b. Gayyâs ve Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevheb’den başka bir şahıs Ali b. Huseyn’in Hz. Peygamber’den rivâyeti ile mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bu daha sahihtir.”¹³⁶

Elbânî, bir çok hadis âliminin bu hadisi sahih olarak kabul ettiklerini, Tirmizî rivâyetinin irsâlden dolayı illetli olduğunu ancak Zehebî’nin bunu reddettiğini, hadisi ez-Zilâlu’l-Cenne isimli eserinde tahrîci ile birlikte açıkladığını belirtmiştir.¹³⁷ İbnu’l-Cevzî, hadisin Hz. Ali’den gelen bir versiyonunu isnâdında hadis uyduran bir râvî bulunduğu için el-İlel’ine almıştır.¹³⁸ Elbânî, hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir.¹³⁹

¹³¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XVII/43.

¹³² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I/154.

¹³³ Tirmizî, *Kitâbu’l-Kader*, 17; el-Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Mustedrek*, I/91; II/571, 572, IV/101.

¹³⁴ Tirmizî, *Kitâbu’l-Kader*, 17.

¹³⁵ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, I/91. *el-Mustedrek*’te yer alan diğer rivâyetler için bkz., II/571, 572, IV/101.

¹³⁶ Tirmizî, *Kitâbu’l-Kader*, 17. İbn Ebî Hâtim er-Râzî de aynı kanaattedir. İbn Ebî Hâtim, *İlelu’l-Hadîs*, V/6; Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, II/594.

¹³⁷ Elbânî, *Zilâlu’l-Cenne*, I/19.

¹³⁸ Elbânî, *Silsiletü’l-Ahâdîsi’l-Daîfe*, XII/171.

el-Hâkim'in Buhârî'nin şartlarına uygun olduğunu söylediği hadisin isnâdını Zehebî *et-Telhîs* isimli eserinde incelemiş ve hadisin münker olduğu kanaatine ulaşmıştır. Çünkü her ne kadar Buhârî'nin şeyhlerinden birisi olsa da rivâyetin isnâdında yer alan İshâk el-Ferevî asılsız hadisler getirmiştir. Nesâî, onun hakkında "sika değildir", Ebû Dâvûd, "zayıftır (vâh)", Dârekutnî, "metrûk" değerlendirmesinde bulunmuştur. Yine rivâyetin isnâdında yer alan Abdullah b. Mevheb'i hiç kimse delil olarak kabul etmemiştir. Ancak Zehebî, *el-Mustedrek*'te Hz. Aişe'den aynı tarîkle gelen diğer rivâyet hakkında el-Hâkim'i desteklemiş ve hadisin isnâdının sahih olduğunu kaydetmiştir.¹⁴⁰

13. "Yedi sınıf vardır ki, Allah onları arşının gölgesinde –o gün onun gölgesinden başka gölge yoktur- gölgelendirir. Onlar şu kimselerdir: Âdil olan önder (imâm), Allah'a ibâdetle büyüyen genç, تنها bir yerde Allah'ı zikreden, Allah korkusundan gözleri yaşla dolan kişi, mescide dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan kişi, gizlice sadaka veren, sağ elinin verdiği sol eli bilmeyen kişi, Allah için birbirini sevenler, güzel bir kadının davetine 'ben Allah'tan korkarım' diyerek karşılık vermeyen kişi."

Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den merfû olarak nakledilen bu rivâyet bir çok hadis kaynağında yer almaktadır. Ancak *el-Münebbihât*'taki lafızlarıyla hadisin maktûb olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla buradaki lafızlarıyla hadis zayıftır.

Bu hadisi, İmâm Mâlik ve Tirmîzî, Ebû Hureyre'den, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Muslim, Nesâî, Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet etmişlerdir. İbn Zencûye Hasan el-Basrî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.¹⁴¹ Hadisi üç farklı yerde rivâyet eden Buhârî, *el-Hudûd* bölümünde şu lafızlarla rivâyet etmiştir: "سَعَةً يُظْلَهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي ظِلِّهِ ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عَادِلٌ ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ فِي خَلَاءٍ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسْجِدِ ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالَ إِلَى نَفْسِهَا قَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ . وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا ، حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا صَنَعَتْ يَمِينُهُ"¹⁴²

14. "Yedi kimse vardır ki, kıyâmet günü Allah onlara rahmet nazarıyla bakmaz. Onları temize çıkarmaz ve cehenneme sokar. Onlar, cinsi sapıklar, eliyle tatmin olanlar, hayvanlarla zina edenler, kadına başka yoldan yaklaşanlar, anne ve kızını bir nikahta toplayanlar, yakınları ve komşularıyla zina edenler, komşusunu rahatsız ettiği için komşusunun kendisini lanetlediği kimsedir."

¹³⁹ Elbânî, *Daîfu's-Süneni't-Tirmizî*, s.538.

¹⁴⁰ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV/101, I/91; İbnu'l-Mulakkin, *Muhtasarü Telhîsi'z-Zehebî*, V/2490; Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV/95; Elbânî, *Zilâlu'l-Cenne*, s.19.

¹⁴¹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, V/512.

¹⁴² Buhârî, *el-Hudûd*, 19.

Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*'da Ali b. Sâbit el-Cezerî, Mesleme b. Ca'fer, Hassân b. Humeyd, Enes b. Mâlik tarîkiyle merfû olarak şu lafızlarla rivâyet etmiştir: “سَبْعَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَا يَجْمَعُهُمْ مَعَ الْعَالَمِينَ، يُدْخِلُهُمُ النَّارَ أَوَّلَ الدَّاحِلِينَ إِلَّا أَنْ يُتُوبُوا، إِلَّا أَنْ يُتُوبُوا، إِلَّا أَنْ يُتُوبُوا، فَمَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّاكِحُ يَدُهُ، وَالْفَاعِلُ وَالْمَفْعُولُ بِهِ، وَالْمُدْمِنُ بِالْحَمْرِ، وَالضَّارِبُ أَبَوَيْهِ حَتَّى يَسْتَعِينَا، وَالْمُؤَذِّي جِرَانَهُ حَتَّى يَلْعَنُوهُ، وَالنَّاكِحُ حَلِيلَةَ جَارِهِ” Beyhakî, Mesleme b. Ca'ferin teferrüd ettiğini kaydetmiştir.¹⁴³ Bu rivâyet aynı tarikle İbn Arefe'nin *Cüz*'ünde de yer almıştır.¹⁴⁴ el-Âcûrî, *Zemmu'l-Levât* isimli eserinde Enes b. Mâlik'in yanı sıra Abdullah b. Ömer'den de merfû olarak rivâyet etmiştir.¹⁴⁵ İbn Büşrân, *el-Emâli*'de Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan merfû olarak rivâyet etmiştir.¹⁴⁶

İbn Hacer, bu rivâyeti, el-Ezdî'nin *ed-Duafâ*'sında, İbnu'l-Cevzî'nin de Hasan b. Arefe tarîkiyle Enes'ten naklettiğini belirterek hadisin isnâdının zayıf olduğunu belirtmiştir. Ebu's-Şeyh *Kitâbu't-Terhîb*'te Ebû Abdirrahmân el-Hubulî tarîkiyle rivâyet ettiği bu hadisi Ca'fer el-Firyâbî Abdullah b. Amr'dan rivâyet etmiştir. Bu rivâyetin isnâdında da zayıf bir râvî olan Lehîa yer almaktadır.¹⁴⁷

İbnu'l-Mulakkin, bu hadisin garîb bir hadis olduğunu ve isnâdının delil olamayacağını belirtmiştir. Rivâyetin isnâdında yer alan Hassân b. Humeyr “mechûl” bir râvîdir, Mesleme ve Ali b. Sâbit'i zayıf olarak kabul etmiştir. İbnu'l-Cevzî de bunu *İlel*'inde nakletmiş, daha sonra şöyle demiştir: “*Bu hadisin Hz. Peygamber'den rivâyeti sahih değildir. Hassân bilimeyen bir râvîdir.*”¹⁴⁸

İbn Ebi'd-Dünyâ ve Harâitî'nin de rivâyet ettiği bu hadisi Munzirî ve Elbânî İbn Lehîa'dan dolayı zayıf olarak nitelendirmişlerdir.¹⁴⁹

15. “Allah yolunda öldürülenlerden başka yedi şehit daha vardır. Onlar, karın ağrısından ölen, suda boğularak ölen, enkaz altında kalarak ölen, zâtü'l-cenb hastalığından ölen, veba hastalığından ölen, ateşle yanarak ölen ve doğum yaparak ölen kadındır.”

İmâm Mâlik'in *Muvattâ*'da Câbir b. Atîk'den merfû olarak naklettiği bir rivâyetin devamında “الشُّهَدَاءُ سَبْعَةٌ سِوَى الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: الْمَطْعُونُ شَهِيدٌ، وَالْعَرِيقُ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ ذَاتِ الْجَنْبِ شَهِيدٌ، وَالْمَبْطُونُ شَهِيدٌ، وَالَّذِي يَمُوتُ تَحْتَ الْهَدْمِ شَهِيدٌ، وَالْمَرَأَةُ تَمُوتُ بِجُمُعٍ شَهِيدٌ، وَصَاحِبُ الْحَرِيقِ شَهِيدٌ” ifadesi yer almaktadır.¹⁵⁰

¹⁴³ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, VII/329.

¹⁴⁴ İbn Arefe, *Cüz'u İbn Arefe*, s.64; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI/90.

¹⁴⁵ el-Âcûrî, *Zemmu'l-Levât*, s.72-73. Deylemî de bu rivâyeti Enes ve Hz. Ömer'den rivâyet etmiştir. Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, II/332.

¹⁴⁶ İbn Büşrân, *Emâli*, s.206.

¹⁴⁷ İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-Habîr*, III/399.

¹⁴⁸ İbnu'l-Mulakkin, *el-Bedru'l-Munîr*, VII/662; İbnu'l-Cevzî, *el-İlelu'l-Mütenâhiye*, II/144.

¹⁴⁹ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daîfe*, I/490; İrvâu'l-Galîl fî Tahrîci Ahâdisi Menâri's-Sebil, VIII/58.

¹⁵⁰ Mâlik, *Cihâd*, 14.

Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Mustedrek*'te aynı tarîkle hadisi rivâyet etmiş ve hadisin isnâdının sahih olduğunu, Buhârî ve Muslim'in hadisi tahrir etmediklerini belirtmiştir.¹⁵¹ Nevevî, her ne kadar Buhârî ve Muslim tahrir etmemiş olsalar da bu hadisin tartışmasız sahih olduğunu söylemiştir.¹⁵²

Hadis kaynaklarımızın büyük çoğunluğunda "الشهداء" lafzının yerine "الشهادة" lafzıyla rivâyet edilmiştir. Bazı hadislerde ise "سبعة" yerine "خَمْسَةٌ" ifadesi yer almıştır. Buhârî, Ebû Hureyre'den merfû olarak naklettiği hadisi "الشَّهَادَةُ خَمْسَةٌ: الْمَطْعُونُ، وَالْمَبْطُونُ، وَالْغَرِيقُ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ، وَالشَّهِيدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ" lafzıyla rivâyet etmiştir.¹⁵³ Diğer hadis kaynaklarımızda da Câbir b. Atîk'den merfû olarak nakledilen rivâyet sahih olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Hibbân, el-Hâkim en-Neysâbûrî, Câbir b. Atîk'ten merfû olarak: "الشَّهَادَةُ سَبْعٌ سِوَى الْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: الْمَطْعُونُ، وَالْغَرِيقُ، وَالْمَبْطُونُ، وَصَاحِبُ الْهَدْمِ، وَالْمَرْءُ تَمُوتَ بِيَوْمٍ يَمُوتُ" lafzıyla rivâyet etmişlerdir.¹⁵⁵

16. "Diş temizleyerek kılınan bir namaz, diş temizlemeden kılınan yetmiş namazdan daha faziletlidir."

Ali el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*'de "صلاة بسواك أفضل من سبعين صلاة بغير سواك" lafzıyla rivâyet etmiştir.¹⁵⁶

İbn Kayyim el-Cevziyye, Hz. Aişe'den rivâyet edilen bu hadisin Sahihayn'da ve Kütüb-i Sitte'de rivâyet edilmediğini, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeyme, el-Hâkim en-Neysâbûrî, Bezzâr ve Beyhakî'nin kuvvetli olmayan bir isnâd ile rivâyet ettiklerini belirtmiştir.¹⁵⁷

Ahmed b. Hanbel *Musned*'inde İbn İshâk, Zuhri, Urve b. Zubeir, Hz. Aişe tarîkiyle merfû olarak "فضل الصلاة بالسواك على الصلاة بغير سواك سبعين ضعفا" lafzıyla rivâyet etmiştir.¹⁵⁸ Şuayb el-Arnaût, İbn İshâk'ın Zuhri'den hadis işitmediğini belirterek rivâyetin zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹ Şuayb el-Arnaût, hadisin diğer tarîkleriyle ilgili şu tespitlerde bulunmuştur:

- el-Hâkim en-Neysâbûrî ve Beyhakî, Ahmed b. Hanbel'in tarîkiyle aynı isnâd ile tahrir etmişlerdir. el-Hâkim, rivâyetin Muslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiş Zehebî de ona uymuştur.

¹⁵¹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, I/503.

¹⁵² Munâvî, *Feydu'l-Kadîr*, IV/178.

¹⁵³ Buhârî, *Ezân*, 32, *Cihâd*, 30.

¹⁵⁴ Elbânî, *Ahkâmu'l-Cenâiz*, s.38; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, (thk. Şuayb el-Arnaût), XXXIX/163;

¹⁵⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XII/288; Ebû Dâvûd, *Kitâbu'l-Cenâiz*, 15; Nesâî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, II/389, VII/69; Nesâî, *Kitâbu'l-Cenâiz*, 14; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II/191; İbn Hibbân, *Sahih*, VII/460, 462, 464; el-Hâkim, *el-Mustedrek*, I/503; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, V/446.

¹⁵⁶ Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, IX/314.

¹⁵⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munîf*, s.19.

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, VI/272.

¹⁵⁹ Şuayb el-Arnaût, *Musned*, (thk), 43/361.

- Bezzâr, İbn Huzeyme, el-Hâkim, Beyhakî, Yakûb tarîkiyle rivâyet etmişlerdir.

- Bezzâr, Ebû Ya'lâ, İbn Adî, Dârekutnî, Muâviye b. Yahyâ es-Sidkî, Zuhrî, tarîkiyle rivâyet etmişlerdir. İsnâd'da yer alan Muâviye b. Yahyâ çok zayıf bir râvîdir. İbn Hacer, onun isnâdlarının tamamının illetli olduğunu kaydetmiştir.¹⁶⁰

- el-Hâris b. Usâme, el-Beyhakî, el-Vâkidî, Abdullah b. Ebû Yahyâ el-Eslemî, Ebu'l-Esved, Urve tarîkiyle rivâyet etmişlerdir. Vâkidî, metrûk bir râvîdir.

- Beyhakî, Ferc b. Fadâle, Urve b. Ruveym, Amre, Hz. Âişe tarîkiyle rivâyet etmişlerdir. Bu tarikle nakledilen hadisin isnâdı kuvvetli değildir. İsnâd'da yer alan Ferc b. Fadale, zayıf bir râvîdir.

- İbn Hacer el-Askalânî *et-Telhîsu'l-Habîr* isimli eserinde İbn Hibbân'ın *ed-Duafâ'*'sında Mesleme b. Ali tarîkiyle naklettiği rivâyet hakkında İbn Maîn'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Hadisin bu isnâdı sahih değildir. Bâtıldır.¹⁶¹

17. "Ümmetimden on sınıf vardır ki alsında kâfir olmalarına rağmen kendilerini mü'min zannederler. Onlar, bir Müslümanı veya gayr-i müslümi haksız yere öldüren, sihir yapan, ailesini kıskanmayan deyyûs, zekât vermeyen, içki içen, üzerine farz olduğu halde hacca gitmeyen, fitne peşinde koşan, düşmana silah satan, karısı ile ters ilişkide bulunan, mahremi ile nikahlanan kimselerdir. Eğer bunları helal telakki ederlerse doğrudan kâfir olurlar."

İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*'ında Berâ b. Azîb'ten "كفر بالله العظيم عشرة من هذه الأمة: الغالُّ والسَّاحِرُ وَالِدَيْوُثُ وَنَاكِحُ الْمَرْأَةِ فِي ذُبْرِهَا وَشَارِبُ الْخَمْرِ وَمَانِعُ الرُّكَاةِ وَمَنْ وَجَدَ سَعَةً وَمَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ وَالسَّاعِي فِي الْفِتَنِ وَبَائِعُ السَّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَالِدَيْوُثُ وَنَاكِحُ الْمَرْأَةِ فِي ذُبْرِهَا وَشَارِبُ الْخَمْرِ وَمَانِعُ الرُّكَاةِ وَمَنْ وَجَدَ سَعَةً وَمَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ وَالسَّاعِي فِي الْفِتَنِ وَبَائِعُ السَّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ" lafzıyla rivâyet etmiştir.¹⁶² Elbânî, bu rivâyetin mevzû olduğuna hükmetmiştir.¹⁶³

18. "Kul Sila-i rahimde bulunmadıkça yerde ve gökte mü'min, Müslüman olmadıkça silâ-i rahimde bulunan, elinden ve dilinden başkaları güvende olmadıkça Müslüman, âlim olmadıkça Müslüman, ilmiyle amel etmedikçe âlim, zâhid olmadıkça ilmiyle âmil, mütevâzî olmadıkça zâhid, nefsinin tanımadıkça mütevâzî, sözlerinde akıllı olmadıkça da nefsinin tanımış olamaz."

Suyûtî, *el-Câmiu'l-Kebîr* isimli eserinde el-Askerî'nin *el-Emsâl* isimli eserinde Abdullah b. Mesud'dan zayıf bir senetle rivâyet ettiği şu hadise yer vermiştir: "لا تكون مسلما حتى

¹⁶⁰ Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV/431.

¹⁶¹ İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-Habîr*, I/242; Şuayb el-Arnaûat, *Musned*, (thk), 43/361.

¹⁶² İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, 52/391; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI/97; Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, III/307;

¹⁶³ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa*, V/17.

يسلم الناس من لسانك ويدك ولا تكون عالما حتى تكون بالعلم عاملا ولا تكون عابدا حتى تكون ورعا ولا تكون ورعا حتى تكون زاهدا أطل
164”الصمت وأكثر الفكر وأقل الضحك فإن كثرة الضحك مفسدة للقلب

19. “Erkek veya kadın arefe gecesi şu on kelimedden oluşan duayı okursa sıla-i rahimi terketmeyip, günah işlemeye dua etmedikçe ister dünyalık ister âhiretle ilgili olsun Allah ona istediğini verir. (Bu on kelimelik dua şöyledir): “Arşı gökte olan Allah münezzehdir. Mülkü ve kudreti yerde olan Allah münezzehdir. Denizde yolu olan Allah münezzehdir. Havada rüzgarı olan Allah münezzehdir. Ateşe hükmeden Allah münezzehdir. Ana rahmindekini bilen Allah münezzehdir. Kabirde hükmü olan Allah münezzehdir. Gökleri direksiz yükselten Allah münezzehdir. Yeri su üzerine koyarak suyu cemâd yapan Allah münezzehdir. O Allah’ı tenzih ederim ki O’ndan korkan ve O’ndan kaçan ancak O’na sığınarak kurtulur.”

Bu hadisi İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*’inde Ahmed b. İshak el-Hadremî, Azre b. Kays, Ummu’l-Fayz isnâdıyla Abdullah b. Mes’ud’dan merfû olarak rivâyet etmiştir, hadisin baş tarafı “مَنْ قَالَ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ لَيْلَةَ عَرَفَةَ أَلْفَ مَرَّةٍ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أُعْطَاهُ إِيَّاهُ، لَيْسَ فِيهِ إِثْمٌ وَلَا قَطِيعَةٌ رَحِمَ” şeklindedir. Hadisin devamındaki “سبحان الذي” lafzıyla devam eden ibarelerde takdim te’hir ve bazı lafız farklılıkları da vardır.¹⁶⁵ Fâkihî de Ahmed b. Humeyd el-Ensârî-Ahmed b. İshâk el-Hadramî tarîkiyle aynı isnâdla *Ahbâru Mekke*’sine almıştır.¹⁶⁶ İbn Hacer el-Askalânî, bu rivâyeti *el-Münebbihât*’ta yer alan rivâyetten farklı lafızlarla *el-Metâlibu’l-Âliye*’de, Ebû Ya’lâ’dan nakletmiştir.¹⁶⁷

Bu hadisi Ebû Ya’lâ¹⁶⁸ ve eş-Şâşi¹⁶⁹ İbn Mes’ud’dan merfû olarak Taberânî¹⁷⁰ mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Heysemî, isnâdında Azre b. Kays’ın yer almasından dolayı zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Maîn onu zayıf bir râvi olarak değerlendirmiştir.¹⁷¹ Buhârî de “ona tabi olunmaz” diyerek cerhetmiştir.¹⁷² İbnü’l-Cevzî, bu hadis hakkında, “bu rivâyetin Resûlullah’tan rivâyeti sahih değildir” demiştir.¹⁷³ İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*’da hadisin isnâdının zayıflığını kaydetmiştir.¹⁷⁴ Bununla birlikte hadisin mevzû sayılamayacağını da ifade edilmiştir.¹⁷⁵ Elbânî hadisi “münker” olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁶

¹⁶⁴ Suyûtî, *el-Câmiu’l-Kebîr*, XI/395. Ali el-Muttakî, *Kenzu’l-Ummâl*, XV/902.

¹⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI/103.

¹⁶⁶ Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, IV/321.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *el-Metâlibu’l-Âliye*, VII/21.

¹⁶⁸ Ebû Ya’lâ, *Musned*, IX/264.

¹⁶⁹ eş-Şâşi, *el-Musned*, II/229.

¹⁷⁰ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, X/227. Ayrıca bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Muttefik ve’l-Müteferrik*, III/1744.

¹⁷¹ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, III/252.

¹⁷² Buhârî, *Târihu’l-Kebîr*, VII/65; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III/412; Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, III/65.

¹⁷³ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevdûât*, II/211.

¹⁷⁴ İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, V/432.

¹⁷⁵ Suyûtî, *el-Leâli’l-Masnûa*, II/101; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-Şeria*, II/166; Şevkânî, *el-Fevâidu’l-Mecmûa*, s.103.

¹⁷⁶ Elbânî, *Silsiletü’l-Ahâdisi’d-Daîfe*, XII/965.

C. Hadis metni içerisinde sadece bazı cümlelerin/ifadelerin kaynaklarda tespit edildiği hadisler:

1. “Yıldızlar gök ehli için emniyettir. Yıldızlar döküldüğü zaman gök ehline kazâ vukû bulur. Ehl-i beytim ümmet için emniyettir. Ehl-i beytim yok olduğu zaman, ümmetime kazâ erişir. Ben ashâbımın emniyeyim. Ben öldüğüm zaman ashâbım üzerine kazâ erişir. Dağlar yer ehli için emniyettir. Yok oldukları zaman, yer ehline kazâ erişir.”

Rivâyet bu lafızlarla hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bununla birlikte bu rivâyete benzer, rivâyetin belirli bölümlerini içeren bazı hadisler kaynaklarımızda bulunmaktadır. Manâ itibariyle göğün yeryüzü için emniyet olduğunu, Hz. Peygamber’in ashâbı için, ashâbının da ümmet için emniyet olduğunu ifade eden rivâyetlerin çeşitli tarîkleriyle sahih, hasen, zayıf versiyonları kaynaklarımızda yer almaktadır.¹⁷⁷ Hatta bunlardan bazıları mevzû olarak da nitelendirilmiştir.

Muslim, Ebû Musa el-Eş’ârîden merfû olarak “الكواكب” lafzının yerine “النجوم” lafzıyla şu hadisi rivâyet etmiştir. “ فَإِذَا ذَهَبَتِ النُّجُومُ أَتَى السَّمَاءَ مَا تُوعَدُ، وَأَنَا أَمْنَةٌ لِأَصْحَابِي، فَإِذَا ذَهَبَتْ أُنِّي ”¹⁷⁸ “أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمْنَةٌ لِأُمَّتِي، فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ

el-Hâkim en-Neysâbûrî bu rivâyeti “النجوم أمانٌ لأهل السماء، فَإِذَا ذَهَبَتْ أَتَاهَا مَا يُوعَدُونَ، وَأَنَا أَمَانٌ لِأَصْحَابِي ”¹⁷⁹ lafzıyla Câbir’dan merfû olarak rivâyet etmiş ve Buhârî ve Muslim’in tahrîc etmediği sahih bir hadis olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁰ Zehebî, bu hadis hakkında isnâdında metrûk bir râvî olan Ubeyd b. Kesîr el-Âmirî olduğu gerekçesiyle “uydurma olduğunu zannediyorum” demiştir.¹⁸¹ el-Hâkim bu rivâyeti Abdullah b. Amr b. Murre, Muhammed b. Sûke, Muhammed b. el-Munekdir, babası Munkedir tarîkiyle de merfû olarak rivâyet etmiştir.¹⁸²

Abdullah İbn Mübârek, Ali b. Ebî Talhâ’dan merfû olarak rivâyet etmiştir.¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*’sinde Abdulmelik b. Hârûn b. Antere, babası, dedesi ve Hz. Ali tarîkiyle rivâyet etmiştir.¹⁸⁴

Taberânî, *el-Mu’cemu’s-Sagîr*’de “النجوم أمانٌ لأهل السماء، فَإِذَا ذَهَبَتِ النُّجُومُ أَتَى أَهْلَ السَّمَاءِ مَا يُوعَدُونَ، وَأَنَا أَمَانٌ لِأَصْحَابِي، فَإِذَا ذَهَبَتْ أُنِّي أَتَى أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَنَا أَمَانٌ لِأُمَّتِي، فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَنَا أَمَانٌ لِأَصْحَابِي، فَإِذَا ذَهَبَتْ أَتَاهَا مَا يُوعَدُونَ، وَأَنَا أَمَانٌ لِأَصْحَابِي ”¹⁸⁵

¹⁷⁷ Elbânî, *Silisiletu'l-Ahâdîsi'd-Daîfe*, X/234-237.

¹⁷⁸ Muslim, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 51.

¹⁷⁹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II/486.

¹⁸⁰ el-Hâkim, *A.g.e., .g.e., A.y.*

¹⁸¹ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, III/517; İbnu'l-Mulakkın, *Muhtasaru Telhîsi'z-Zehabî*, II/907.

¹⁸² Abdullah İbn el-Mubârek, *ez-Zühîd*, s.200.

¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*, II/671.

lafzıyla Abdullah b. Amr b. Murre, Muhammed Sûke, Muhammed b. el-Munkedir ve babası tarîkiyle rivâyet etmiştir. Taberânî bu rivâyeti İbn Sûke'den yalnız Abdullah b. Amr b. Murre'nin rivâyet ettiğini, rivâyetinde teferrüd ettiğini kaydetmiştir.¹⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de İbn Seleme'den merfû ve muhtasar olarak “وَأَنَّ أَهْلَ النَّجُومِ جَعَلَتْ أَمَانًا لِأَهْلِ السَّمَاءِ، وَإِنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ جَعَلَتْ أَمَانًا لِأَهْلِ النَّجُومِ” lafzıyla da rivâyet etmiştir.¹⁸⁵ Taberânî'de Muhammed b. Munkedir, Babası Munkedir tarîkiyle ve Abdullah b. Abbâs'tan gelen iki rivâyet daha yer almaktadır.¹⁸⁶ Taberânî, diğer bir eseri *el-Mu'cemu'l-Evsât*'ında Muhammed b. Sûke'den gelen üç rivâyet tahrir etmiştir.¹⁸⁷ Heysemî, Taberânî'de İbn Abbas tarîkiyle nakledilen rivâyetin isnâdının sahih olduğunu belirtmiş, ancak Ali b. Talhâ'nın İbn Abbas'tan hadis işitmemesini hadisin isnâdındaki bir illet olarak zikretmiştir.

İbn Hacer el-Askalânî, bu hadisin İsa b. Yûnus, Musâ b. Ubeyde ez-Zebîdî, Seleme b. el-Ekva tarîkiyle gelen versiyonun isnâdını zayıf olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁸ Zebîdî, munkeru'l-hadîs olarak değerlendirilmiş, Yahyâ b. Maîn de onu zayıf kabul etmiştir.¹⁸⁹

Ebû Ya'lâ, *Musned*'inde Mucemmi' b. Yahyâ, Saîd b. Ebî Burde, Ebû Burde, Babası Ebû Mûsâ el-Eş'ârî tarîkiyle şöyle bir rivâyet nakletmiştir: “وَأَنَّ أَهْلَ النَّجُومِ جَعَلَتْ أَمَانًا لِأَهْلِ السَّمَاءِ، فَإِذَا ذَهَبَ النَّجُومُ أَتَى أَهْلَ السَّمَاءِ مَا يُوعَدُونَ، وَأَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي، فَإِذَا ذَهَبْتُ أَتَى أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي، فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ”¹⁹⁰ Muhammed Dervîş el-Hût, Ebû Ya'lâ ve diğer bazı kimselerin bu hadisi zayıf isnatla rivâyet ettiklerini söylemiştir.¹⁹¹ İbn Hibbân da aynı tarikle rivâyet etmiştir. İbn Hibbân'ın rivâyetinde “أَمَنَةٌ” lafzı yer almaktadır.¹⁹²

2. “*Namaz dinin direğidir. Sükût etmek çok faziletlidir. Sadaka Allah'ın gazabını söndürür. Sükût etmek çok faziletlidir. Oruç ateşe karşı kalkandır. Sükût ise çok faziletlidir. Cihâd dinin zirvesidir. Sükût etmek ise çok faziletlidir.*”

el-Münebbihât'ta yer aldığı bu lafızlarla hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Rivâyette geçen “الصوم جنة من النار كجنة أحدكم من النار، إن الصدقة تطفى غضب الرب و تدفع ميتة السوء”، “الصلاة عماد الدين” ifadeleri ayrı ayrı hadislerde yer almaktadır.

¹⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, II/166.

¹⁸⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII/22.

¹⁸⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XI/53, XX/360.

¹⁸⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IV/237, VII/6, 268.

¹⁸⁸ İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye*, XVIII/386.

¹⁸⁹ Makdîsî, *Ma'rifetu't-Tezkire*, s.268.

¹⁹⁰ Ebû Ya'lâ, *Musned*, XIII/260.

¹⁹¹ Muhammed Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib*, s.310.

¹⁹² İbn Hibbân, *Sahih*, XVI/234-235.

Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*'da rivâyetin baş tarafında yer alan “الصلاة عماد الدين” kısmını İkrime'nin Ömer'den rivâyeti olarak zayıf bir isnâd ile nakletmiştir. Taberânî ve Deylemî, Hz. Ali'den merfû olarak “الصلاة عماد الدين، والجهاد سنام العمل، والزكاة بين ذلك” lafzıyla rivâyet etmişlerdir.

Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*'da Şu'be, Katâde, İkrime, Hz. Ömer tarîkiyle merfû olarak şu hadisi rivâyet etmiştir: “جَاءَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ عِنْدَ اللَّهِ فِي الْإِسْلَامِ؟ قَالَ: « الصَّلَاةُ لَوْفَتْهَا، وَمَنْ تَرَكَ » ”¹⁹³ Beyhakî, İkrime'nin Hz. Ömer'den hadis işitmediğini, onun İbn Ömer'i kastetmiş olabileceğini kaydetmektedir. Beyhakî'nin bu rivâyetinin isnâdı zayıftır.¹⁹⁴ Gazzâlî, bu rivâyeti *İhyâ*'da “الصلاة عماد الدين فمن تركها فقد هدم الدين” lafzıyla nakletmiştir.¹⁹⁵ Irâkî, İbnu's-Salah'ın da vâkîf olmadığını belirttiği bu hadisin ma'rûf olmadığını söylemiştir.¹⁹⁶ Nevevî de *et-Tenkîh* isimli eserinde hadisi münker-bâtıl bir hadis olarak nitelendirmiş, İbn Hacer ise ona karşı çıkararak hadiste sadece zayıflık ve inkitânın bulunduğunu belirtmiş, hadisin bâtıl olmadığını söylemiştir. İbn Hacer, Ebû Nuaym'ın bu hadisi Habîb b. Suleym'in Bilâl b. Yahyâ'dan merfû olarak rivâyet ettiğini, bu haliyle hadisin mürsel, râvilerinin ise güvenilir olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁷

Deylemî, bu rivâyeti Hz. Ali'den merfû olarak “الصلاة عماد الدين، والجهاد سنام العمل، والزكاة بين ذلك” lafzıyla rivâyet etmiştir.¹⁹⁸ Aclûnî, bu rivâyeti bazı fakihlerin “الصلاة عماد الدين، فمن أقامها فقد هدم الدين، ومن هدمها فقد هدم الدين” lafzıyla rivâyet ettiklerini belirtmiştir.¹⁹⁹ Taberânî'nin Muaz'dan rivâyetinde ise “عمود” lafzı yer almaktadır: “رأس هذا الأمر الإسلام، ومن أسلم سلم، وعموده الصلاة، وذروة سنامه ”²⁰⁰ “الجهاد، ولا يناله إلا أفضلهم

Rivâyette yer alan “و الصدقة تطفي غضب الرب” ifadesini Tirmizî, Enes b. Mâlik'ten merfû olarak “إِنَّ الصَّدَقَةَ لِتَطْفِي غَضَبَ الرَّبِّ وَتَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ” lafzıyla rivâyet etmiş ve hadisi “hasen-garib” bir hadis olarak nitelendirmiştir.²⁰¹ Şuayb el-Arnaût, hadisin isnâdında zayıf bir râvî olan Abdullah b. İsâ el-Hazzâz yer aldığı için hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir.²⁰² “الصوم جنة من

¹⁹³ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, IV/300.

¹⁹⁴ Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s.27; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II/34; Sehavî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s.427; Fettenî, *Tezkiretu'l-Mevdûât*, s.38; Munâvî, *Feydu'l-Kadîr*, IV/248; Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daîfe*, VIII/276; Zeylâî, *Tahrîcu Ahâdisi'l-Keşşâf*, I/42.

¹⁹⁵ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I/285.

¹⁹⁶ Irâkî, *el-Muğnî an Hamli'l-Asfâr*, s.174.

¹⁹⁷ İbn Hacer, *et-Telhisu'l-Habîr*, I/445.

¹⁹⁸ Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, II/404.

¹⁹⁹ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II/34.

²⁰⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XX/55.

²⁰¹ Tirmizî, *Zekât*, 28.

²⁰² Şuayb el-Aranût, *Sahih-i İbn Hibbân*, (thk.), VIII/103.

"النار كجنة أحدكم من القتال" ifadesini ise aynı lafızlarla Nesâî, merfû olarak rivâyet etmiştir.²⁰³ Aynı lafızlarla İbn Huzeyme'nin *Sahih*'inde de yer almaktadır. Mustafa el-A'zâmî bu rivâyeti sahih olarak değerlendirmişlerdir.²⁰⁴ Hadisin son kısmında yer alan "الجهاد سنام الدين" ifadesi, namaz dinin direğidir hadisinin devamında rivâyet edilen "والجهاد سنام العمل" şeklinde yer almaktadır.²⁰⁵

3. "Altı şey altı yerde gariptir. Câmi, içinde namaz kılmayanlar arasında; Mushaf, okunmayan bir evde; Kur'ân, fâsıkların kalbinde; Müslüman ve sâliha bir kadın, zâlim, kötü huylu bir erkeğin elinde; Müslüman ve sâlih bir erkek, kötü huylu bir kadının elinde; âlim, kendini dinlemeyen topluluk arasında gariptir. Daha sonra Resûlullah şöyle buyurdu: "Allah kıyâmet günü anlara rahmet nazarıyla bakmaz."

Bu lafızlarla hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Metin olarak benzeri bir rivâyet Deylemî'nin *Musnedu'l-Firdevs*'inde Ebû Hureyre'den merfû olarak "الغرباء في الدنيا أربعة قرآن في جوف ظالم ومسجد في نادي قوم لا يصلون فيه ومصحف في بيت لا يقرأ فيه ورجل صالح مع قوم سوء" yer almaktadır.²⁰⁶ Elbânî, bu rivâyetin metninin mevzû olduğunu söylemiştir. Hadisin senedinde yer alan Muhammed b. Hârûn es-Sûrî meçhul bir râvîdir.²⁰⁷ Elbânî, *Musnedu'l-Firdevs*'te rivâyetin isnâdında yer verilen Muhammed b. Hârûn'un aslında Abdullah b. Hârûn olması gerektiğini Munâvî'nin de bu isimle zikrettiğini belirtmiştir.²⁰⁸

Zehebî, İbn Tâhir el-Makdîsî'nin Yahyâ el-Bâbelî, Evzâî, Zuhri, Ebû Seleme tarîkiyle Ebû Hureyre'den merfû olarak rivâyet ettiğini, Bâbelî'nin teferrüd ettiğini belirtmiştir.²⁰⁹ İbn Hibbân, Yahyâ b. Abdllah b. ed-Dahhâk el-Bâbelî'yi *el-Mecrûhîn* isimli eserinde zikrederek cerh etmiştir.²¹⁰ İbnu'l-Cevzî'de el-Bâbelî'den dolayı bu hadisin mevzû olduğunu söylemiştir.²¹¹

Ali. b. Tûlûn ed-Dimeşkî, Nasr b. el-Huseyn, Mekkeli bir şahıs, babası İsâ, Ebû Halef el-Kûffî, Zuhri, Ebû Seleme, Ebû Hureyre tarîkiyle merfû olarak rivâyet etmiştir.²¹² Bu rivâyetin isnâdında yer alan Ebû Halef tanınmayan bir râvîdir. Rivâyetin isnâdında "أخبرنا مكي" Mekkî olduğu ifade edilen şahıs ve babası bilinmemektedir.²¹³

²⁰³ Nesâî, *Siyâm*, 43.

²⁰⁴ İbn Huzeyme, *Sahih*, III/301.

²⁰⁵ Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, II/404.

²⁰⁶ Deylemî, *A.g.e.*, III/108.

²⁰⁷ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daîfe*, VIII/481.

²⁰⁸ Elbânî, *A.g.e.*, A.y.; Munâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV/409.

²⁰⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, IV/391.

²¹⁰ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III/127-128.

²¹¹ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, III/196; Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, II/325; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-Şeria*, II/345.

²¹² Ali b. Tûlûn, *el-Ahâdisu'l-Mie*, s.34.

²¹³ Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daîfe*, VIII/481;

kılınmayan namazı kabul etmeyeceğini sandım. Gece namazı kılmayı o kadar tavsiye etti ki gece uykusu olmadığını sandım. Allah'ı zikretmeyi o kadar tavsiye etti ki, içerisinde Allah'ın zikri bulunmayan sözün faydasız olacağını sandım."

el-Münebbihât'ta Hz. Peygamber'e izafe edilen bu hadis tek bir rivâyet halinde bu lafızlarla hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Rivâyetin çeşitli parçaları ayrı ayrı rivâyetler halinde hadis kaynaklarında bulunmaktadır.

Cebrâil'in komşu hakkındaki tavsiyeleriyle ilgili rivâyetin ilk kısmını Buhârî, Hz. Aişe'den merfû olarak "مَا زَالَ يُوصِينِي جَبْرِيلُ بِالْجَارِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُهُ" lafzıyla rivâyet etmiştir.²²² Ahmed b. Hanbel'in *Musned*'inde Hâşim (İbn Hisân el-Kurdûsî), Hafsa (İbnetu Sîrîn), Ebu'l-Âliye (Refî' b. Mihrân er-Reyâhî), el-Ensârî, Yezîd (İbn Hârûn) tarîkiyle rivâyetini Şuayb el-Arnaût isnâdı sahih, râvîleri Sahihayn râvîleri olarak değerlendirmiştir.²²³

Beyhakî'nin Hz. Aişe'den "مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوْصِيْنِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ يُوْرَثُهُ وَ مَا زَالَ يُوْصِيْنِي بِالْمَلُوْكَ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ يَضْرِبُ لَهُ أَجْلاً أَوْ وَقْتاً إِذَا بَلَغَهُ عَتَقَ" lafzıyla naklettiği rivâyeti ve rivâyetin içerisinde yer alan köle ile ilgili kısmın Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir. Ancak rivâyet zayıftır.²²⁴ Elbânî hadisteki bu ziyadenin şâz ve münker olduğunu belirtmiştir.²²⁵

Bûsîrî, *İthâf*'ında Ahmed b. Menî'in İbn Abbâs'tan merfû olarak rivâyet ettiği şu hadisi nakletmiştir: "مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوْصِيْنِي بِالْمَمْلُوْكِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيَجْعَلُ لِيْهِمْ حَدْداً إِذَا بَلَغُوا عِتْقاً، وَمَا زَالَ يُوْصِيْنِي بِالنِّسَاءِ" Bûsîrî, bazı râvîlerinin tanınmamasından dolayı isnâdının zayıf olduğunu söylemiştir.²²⁶

Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*'te Enes b. Mâlik'ten merfû olarak "مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوْصِيْنِي بِقِيَامِ" hadisini rivâyet etmiştir.²²⁷

Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'de Ümmü Seleme'den merfû olarak hadisin dış temizliği ile ilgili bölümünü "مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوْصِيْنِي بِالسَّوَاكِ حَتَّى خِفْتُ عَلَى أَحْرَابِي" lafzıyla rivâyet etmiştir. Heysemî, bazıları hakkında tartışmalar olmakla birlikte râvîlerinin güvenilir olduğu bilgisini vermiştir.²²⁸

6. "Sekiz şey, sekiz şeye doymaz, göz bakmaya, yer yağmura, kadın erkeğe, âlim ilme, dilenci dilenmeye, ihtiraslı mal toplamaya, deniz suya ve ateş oduna doymaz."

²²² Buhârî, *Edeb*, 28.

²²³ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, V/32; Şuayb el-Arnaût, *Musned*, (thk), XXXIII/459.

²²⁴ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, VIII/19, *Şuabu'l-İmân*, XI/69.

²²⁵ Elbânî, *İrvâu'l-Galîl*, III/401.

²²⁶ Bûsîrî, *İthâfu'l-Hireti'l-Mehere bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşere*, V/489.

²²⁷ Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, IV/97.

²²⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIII/251; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, II/99; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, IX/319.

Hadis kaynaklarımızda “ثمانية أشياء لا تشيع من ثمانية” lafzının yerine “أربع لا يشيعن من أربع...” lafzıyla başlayan Ebû Hurere ve Hz. Aişe’den rivâyet edilen zayıf ve mevzû rivâyetler yer almaktadır.²²⁹

Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*'da Ömer b. Abdullah Rezîn, Muhammed (İbnu'l-Fadl), et-Teymî, İbn Sîrîn, Ebû Hureyre tarîkiyle merfû olarak: “أربع لا يشيعن من أربع: أرض من مطر، وأنتى من ذكرك، وعين من نظرك، وعالم من علم” hadisini rivâyet etmiştir.²³⁰ Ebû Nuaym, Muhammed ve et-Teymî'nin garîb bir hadisi olduğunu belirtmiş, Muhammed b. el-Fadl'ın (Muhammed b. Atiyye) et-Teymî'den (Süleyman b. Tarhân) teferrüd ettiğini, bu hadisi sadece Ömer b. Abdullah b. Rezîn'den yazdıklarını belirtmiştir.²³¹ Ukaylî, benzer lafızlarla Muhammed b. Aclân, babası, dedesi, Ebû Hureyre tarîkiyle *ed-Duafâ*'sına almıştır.²³²

Taberânî, metninde takdim-te'hirler Abdusselâm b. Abdulkuddûs, Hişâm b. Urve, Urve, Hz. Aişe tarîkiyle merfû olarak rivâyet etmiş²³³, bu hadisi Hişâm b. Urve'den sadece Abdusselâm b. Abdulkuddûs'un rivâyet ettiğini ve onun teferrüd ettiğini belirtmiştir.²³⁴ Heysemî de Taberânî'nin bu rivâyetinde Abdusselâm b. Abdulkuddûs'un zayıf bir râvî olduğunu, onun delil olarak kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.²³⁵

el-Hâkim bu rivâyeti *Târihu Neysâbur*'da, Suleyman et-Teymî, İbn Sîrîn, Ebû Hureyre tarîkiyle merfû olarak rivâyet etmiştir. İbn Adî, *el-Kâmil*'de, Abdusselâm b. Abdulkuddûs, Hişâm, Urve, Hz. Aişe tarîkiyle merfû olarak rivâyet etmiş, Hişâm'dan rivâyet edilen münker bir hadis olduğunu, Abdusselâm'dan başkasının bu hadisi Hişâm'dan rivâyet etmediğini belirtmiştir.²³⁶ İbn Tâhir el-Makdisî, bu hadisi, hadis uydurucu Hişâm Huseyn b. Alvân el-Kûfî'nin rivâyet ettiğini, Abdusselâm'ın da bu hadisi ondan çalmış olabileceğini belirtmiştir.²³⁷ Yahyâ b. Maîn, Abdusselâm hakkında, “kezzâb”; Dârekutnî, “metrûku'l-hadîs”; İbn Hibbân ise “Hişâm ve başkalarından hadis uyduruyordu” demiştir. Dikkat çekme maksadının dışında onun hadis kitaplarından rivâyette bulunmanın helal olmadığı ifade edilmiştir.²³⁸

İbnu'l-Cevzî, bu hadisin Hz. Peygamber'den rivâyetinin sahih olmadığını belirterek, içerisinde yalancı, metrûk ve münker bir râvî bulunduğu için hadisi *el-Mevdûât*'ına almış,

²²⁹ Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI/113.

²³⁰ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, II/281.

²³¹ Ebû Nuaym, *A.g.e.*, A.y.

²³² Ukaylî, *ed-Duafâu'l-Kebîr*, IV/388.

²³³ Deylemî, *Musnedu'l-Firdevs*, I/376.

²³⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VIII/159.

²³⁵ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, I/135.

²³⁶ İbn Adî, *el-Kâmil fi'd-Duafâ*, VII/23. Abdusselâm b. Abdulkuddûs hakkında bkz. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I/245, II/19-20, 151; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I/542, II/617; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, V/175.

²³⁷ Zerkeşî, *et-Tezkire fi'l-Ahâdisi'l-Müştehere*, s. 208; Munavî, *Fezvu'l-Kadîr*, I/467.

²³⁸ Munavî, *Fezvu'l-Kadîr*, I/467; Sehavî, *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s.99.

Elbânî de hadisin uydurma bir hadis olduğunu söylemiştir.²³⁹ Munâvî bu hadisin hikmetli kimselerin sözlerine benzediğini belirtmiştir.²⁴⁰

Harâîfî'nin *Î'tilâlu'l-Kulûb* isimli eserinde, Nasr b. Dâvûd, el-Celhetî, Bîkr b. Bekkrâr, Ebû Ma'şer, Muhammed b. Ka'b el-Karazî nakledilen Karazî'nin "ثلاث لا يشبعن أرض من مطر وأنثى من ذكر إذا كانت تحبه وطالب علم من علم" şeklindeki kavlini Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûâ*'sında zikretmiştir.²⁴¹

7. "Dişlerinizi temizleyiniz. Diş temizliğinin on faydası vardır. Ağzı temizler, Allah'ı razı eder, şeytani kızdırır, Allah ve hafaza melekleri onu sever, diş etlerini kuvvetlendirir, balgamı keser, ağız kokusunu güzelleştirir. Acılığını giderir. Gözün nurunu arttırır. Ağızdaki kötü kokuyu giderir. Diş temizliği sünnettendir."

Bu hadis bu lafızlarla kaynaklarda yer almamaktadır. Rivâytin muhtasar ve yakın lafızlarla rivâyetleri bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den merfû olarak naklettiği bu rivâyette "عَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ، فَإِنَّهُ مَطِيئَةٌ لِلْفَمِ، وَمَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ" lafızıyla yer almıştır. Hadisin isnâdında zayıf bir râvî olan İbn Lehia yer almaktadır. Bu yüzden Şuayb el-Arnaût, hadisi sahih li-gayrihi olarak nitelendirmiştir.²⁴²

İbn Hibbân, Ebû Hureyre'den merfû olarak "عَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ، فَإِنَّهُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ" lafızıyla rivâyet etmiştir.²⁴³ İbn Hibbân'ın isnâdı sahih olarak değerlendirilmiştir.²⁴⁴ Buhârî, bu rivâyeti Hz. Aişe'den muallak olarak, Nesâî ve İbn Huzeyme ise mevsûl olarak rivâyet etmiştir.²⁴⁵

el-Münebbihât'ta yer alan rivâyete benzer bir rivâyet Beyhakî'nin *Şuabu'l-İmân*'ında yer almaktadır: "عَلَيْكُمْ بِالسَّوَاكِ فَإِنَّهُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ، مَفْرَحَةٌ لِلْمَلَائِكَةِ، يَرِيدُ فِي الْحَسَنَاتِ، وَهُوَ مِنَ السُّنَّةِ، وَيَجْلُو الْبَصَرَ، " وَيُصْلِحُ الْمَعْدَةَ"²⁴⁶ وَيُذْهِبُ الْحَفْرَ، وَيَشُدُّ اللَّثَّةَ، وَيُذْهِبُ الْبَلْعَمَ، وَيُنَظِّبُ الْفَمَ " وَرَوَاهُ غَيْرُهُ وَزَادَ فِيهِ: " وَيُصْلِحُ الْمَعْدَةَ" Beyhakî, bu hadisin isnâdında el-Halîl b. Murre'nin teferrüd ettiğini ve onun hadiste kuvvetli bir râvî olmadığını belirtmiştir.²⁴⁷ Abdulcebbar el-Hulânî de Enes'ten merfû olarak şu hadisi rivâyet etmiştir:

²³⁹ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, I/235; Elbânî, *Silsiletu'l-Ahâdisi'd-Daife ve'l-Mevdûa*, II/185, VII/26, XI/412. Hadisin uydurma olduğuna dair diğer kaynaklar için bkz., Muhammed b. Dervîş, *Esna'l-Metâlib*, s.49; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s.275; Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahâdisi'l-Mevdûa*, s.94; Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I/192; Fettenî, *Tezkiretu'l-Mevdûât*, s.21; İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şerîa*, I/262.

²⁴⁰ Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I/123.

²⁴¹ Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, I/192.

²⁴² Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II/108; Şuayb el-Arnaût, *Musned*, (thk), X/106. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XI/216; *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III/269.

²⁴³ İbn Hibbân, *Sahih*, III/352-353.

²⁴⁴ Şuayb el-Arnaût, *Sahih-i İbn Hibbân*, (thk.), III/352.

²⁴⁵ Buhârî, *Savn*, 27; İbn Huzeyme, *Sahih*, I/70.

²⁴⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, IV/281.

²⁴⁷ Beyhakî, *A.g.e.*, A.y.

Yahyâ b. Abdirrahmân el-Erhabî ve Ubeyde b. el-Esved'den dolayı hasen derecesindedir.²⁵⁴ Tirmizî'nin Ebû Umâme'den “ثَلَاثَةٌ لَا تَجَاوِزُ صَلَاتَهُمْ آذَانَهُمْ: الْعَبْدُ الْآبِقُ حَتَّى يَرْجِعَ، وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَرُؤُوسُهَا عَلَيْهَا سَاحِطٌ،”²⁵⁵ Tirmizî bu hadisi hasen-garib bir hadis olarak nitelendirmiştir.

Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*'da Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan merfû olarak şu hadisi rivâyet etmiştir: “ثَلَاثَةٌ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُمْ صَلَاةً: مَنْ يُؤْمُ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ، وَرَجُلٌ أَتَى الصَّلَاةَ دِبَارًا قَالَ: وَالِدَبَارُ أَنْ يَأْتِيَ بِهَا بَعْدَ”²⁵⁶ İbn Ebî Şeybe benzer bir rivâyeti Hasan el-Basrî'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.²⁵⁷ Diğer hadis kaynaklarında da hadisin Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Câbir, Enes b. Mâlik, Ebû Umâme ve Selmân el-Fârisî'den merfû olarak, Kâtede ve Hasan el-Basrî'den mürsel olarak çeşitli tarîk ve farklı metinlerle rivâyetleri bulunmaktadır.²⁵⁸

9. “*Mescide giren kimseye (şu) on şey lazımdır. Mestlerini veya ayakkabılarını temizleyip, sağ ayağıyla mescide girmek. Mescide girdiği zaman 'bismillahi ve selâmun alâ Resûlillahi ve alâ melâiketihî, Allahummeftah lenâ ebvâbe rahmetike inneke ente'l-vehhâb' demek. Mescittekilere selam vermek, mescitte kimse yoksa: 'esselâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhissâlihîn' demek. Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve eşhedu enne muhammeden Resûlullah' demek, Namaz kılanların önünden geçmemek, mescitte dünya işleriyle uğraşmamak, dünya kelâmı konuşmamak, iki rek'at namaz kılmadan câmiden çıkmamak, abdestsiz mescide girmemek, kalktığı zaman: "Subhâneke Allahumme ve bihamdike eşhedu en lâ ilâhe illâ ente estağfiruke ve etûbu ileyke" demek*”.

Rivâyet bu lafızlarla kaynaklarda yer almamakla birlikte, Hz. Peygamber'in mescide girerken yapılmasını tavsiye ettiği dua daha muhtasar olarak bir çok kaynakta yer almaktadır.

Muslim, *Sahîh*'inde Ebû Useyd el-Ensârî'den merfû olarak şu hadisi rivâyet etmiştir: “إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ”²⁵⁹ İbn Mâce ise şu lafızlarla rivâyet etmiştir: “إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ، فَلْيُسَلِّمْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لِيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ،”²⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Musned*'inde Ebû Useyd ve Hz. Fâtima'dan gelen dört hadisi rivâyet etmiştir.²⁶¹ Diğer bir çok

²⁵⁴ Şuayb el-Arnaût, *Sunen-i İbn Mâce*, (thk.), II/115-116.

²⁵⁵ Tirmizî, *Salât*, 154; Şuayb el-Arnaût, *Sunen-i İbn Mâce*, (thk.), II/115-116; Şuayb el-Arnaût, *Sunen-i Ebî Dâvûd*, (thk.), I/444; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, I/358, III/558; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII/284, 286.

²⁵⁶ Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, III/182.

²⁵⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, I/358.

²⁵⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, II/69; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XI/449; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, IV/96; İbn Hibbân, *Sahih*, V/53; XII/178; Ali el-Muttakî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI/33; 57, 58

²⁵⁹ Muslim, *Tahâret*, 64.

²⁶⁰ İbn Mâce, *Ezân*, 13.

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, III/497, V/425, VI/282, 283.

hadis kaynağında farklı tarîklerle rivâyeti bulunmaktadır.²⁶² Hadisin Ebû Hureyre, Hz. Ali ve Hz. Fâtımâ'dan gelen versiyonları da kaynaklarda yer almaktadır.²⁶³ Rivâyette “السلام علينا و على عباد الله الصالحين” ifadesinin yer aldığı bölüm, İbn Ömer'in mevkûf bir rivâyetinde yer almaktadır. İbn Ebî Şeybe ve Abdurrezzâk'ın rivâyet ettiği hadis şu şekildedir: “ في الرَّجُلِ يَدْخُلُ فِي الْبَيْتِ، أَوْ فِي الْمَسْجِدِ لَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ، قَالَ: يَقُولُ: «السَّلَامُ عَلَيْنَا، وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»²⁶⁴

Bu rivâyetin çeşitli rivâyet ve kavillerden bir derleme olduğu anlaşılmaktadır.

10. “*Namaz dinin direğidir. Namazda on özellik bulunmaktadır. (Bunlar): yüz güzelliği, kalp nuru, beden rahatlığı, kabre alışkanlık, rahmetin inmesi, göğün anahtarı, mizân'ın ağırlığı, Rabbin rızası, cennetin değeri, cehenneme karşı perdedir. Her kim namazı ikâme ederse dini ikâme etmiş olur, her kim de namazı terkederse dini terketmiş sayılır.*”

Bu rivâyet sadece baş tarafı itibariyle kaynaklarda yer almaktadır. 17. Hadiste tahricine yer verdik.

11. “*Allah Teâlâ cennet ehlini cennete sokmak istediği zaman onlara bir melekle hediyeler ve cennetten elbiseler gönderir. Cennetlikler cennete girmek istediği zaman melek onlara: “Durun! Bende sizlere âlemlerin rabbinden bir hediye vardır” der. Onlar: “hediyedir nedir?” diye sorarlar. Melek: “On tane yüzük! birincisinde...”*”

İbnu'l-Cevzî, bu rivâyeti *el-Mevdûat*'ına almış²⁶⁵, Suyûtî, bu hadisin cennetle ilgili ilk kısmını Abdullah b. Mes'ud'dan merfû olarak *el-Leâli'l-Masnûa*'sında zikretmiş, bu hadisin uydurulmuş olduğunda şüphe bulunmadığını, hadisin isnâdında meçhul râvilerin bulunduğunu, hadisin isnâdında yer alan eş-Şâh b. Karh Ebûbekr'in hadis uydurduğunu ifade etmiştir.²⁶⁶ İbn Arrâk, isnâdda yer alan diğer râvîlerin de ya zayıf ya da meçhul râvîler olduğunu belirtmiştir.²⁶⁷

D. Merfû Bir Aslı Bulunmayıp Mevkûf Ya Da Maktû' Olarak Tespit Edilen Hadisler:

1. “*Allah kıyâmet gününde dört kişiyi dört sınıfa delil olarak gösterecektir. Zenginlere Dâvûd'un oğlu Süleyman'ı, kölelere Yâkub'un oğlu Yusuf'u, hastalara Eyyûb'u, fakirlere Meryem'in oğlu İsa'yı delil gösterecektir.*”

el-Münebbihât'ta Hz. Peygamber'e izâfe edilen bu hadisin merfû bir versiyonunu

²⁶² Ebû Dâvûd, *Kitâbu's-Salât*, 18; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XXII/423; Ebû Ya'lâ, *Musned*, I/54; İbn Huzeyme, *Sahih*, I/231, IV/210; Nesâî, ; Bezzâr, *Musned*, IX/169; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, II/619-620;

²⁶³ Bezzâr, *Musned*, XV/138; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, II/620; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, VIII/138; Ebû Ya'lâ, *Musned*, I/378; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I/298; Tirmizî, *Salât*, 234.

²⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V/256; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, I/426. Ayrıca Bkz. el-Hâkim, *el-Mustedrek*, II/434; Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, II/129; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XI/228;

²⁶⁵ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûat*, III/251.

²⁶⁶ Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, II/375.

²⁶⁷ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şeria*, II/378.

kaynaklarda tespit edemedik. Gazali *İhyâ*'da bu rivâyeti Hâtemu'l-Asam'ın kavli olarak; benzer bir rivâyeti İbn Kesîr *el-Bidâye 'de Mücâhid*'in kavli olarak zikretmiştir.²⁶⁸

2. "Beş şeyi küçümseyen beş şeyden zarar görür. Âlimleri küçümseyen dinde zarar görür. Emirleri küçümseyen dünyada zarar görür. Komşularını küçümseyen menfaatçe zarar eder. Akrabalarını küçümseyen sevgide zarar görür. Ailesini küçümseyen geçimden ve yaşamın lezzetinden zarar görür."

Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* isimli eserinde Abdullah b. Mübârek'in şöyle bir kavline yer verilmiştir: "مَنْ اسْتَحَفَّ بِالْعُلَمَاءِ، ذَهَبَتْ آخِرَتُهُ، وَمَنْ اسْتَحَفَّ بِالْأَمْرَاءِ، ذَهَبَتْ دُنْيَاهُ، وَمَنْ اسْتَحَفَّ بِالْإِخْوَانِ، ذَهَبَتْ مُرُوءَتُهُ."²⁶⁹ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni'l-İlm* adlı eserinde Eyyûb b. el-Kirriyye'den benzeri bir rivâyeti nakletmiştir.²⁷⁰ Bu rivâyetlerin dışında *el-Münebbihât*'ta Hz. Peygamber'e izafe edilen rivâyetin merfû bir versiyonunu kaynaklarda tespit edemedik.

3. "Allah Teâlâ, Tevrat'ta İmran oğlu Musâ'ya şöyle vahyetmiştir: "Hataların anası üçtür: Kibir, haset, hırs. Bu üç şeyden altı şey ortaya çıkar ve dokuz olur. Bunlar: tokluk, uyku, rahatlık, mal sevgisi, övme-övülme sevgisi ve rivâyet sevgisidir."

Ebû Nuaym el-İsfehânî, *Hilyetu'l-Evliyâ* ve *Ahbâru İsfehân*'da çok yakın lafızlarla Ferkad es-Sebehî'nin kavli olarak rivâyet etmiştir.²⁷¹ Ferkâd b. Eyyûb es-Sebehî, hadiste kuvvetli bir râvî değildir. Buhârî, hadislerinin münker olduğunu söylemiştir. Yahyâ b. Maîn, sika bir râvî olduğunu söylerken, Nesâî, sika olmadığını söylemiştir. Ya'kûb b. Şeybe, sâlih bir kimse olmakla birlikte hadiste zayıf olduğunu kaydetmiştir.²⁷²

***el-Münebbihât*'ın İbn Hacer el-Askalânî'ye Nisbeti, Hadislerinin Sıhhati Bakımından Değerlendirilmesi ve Sonuç:**

el-Münebbihât isimli eser, tüm baskılarında ve İngilizce tercümesi hariç tüm tercümelerinde İbn Hacer el-Askâlânî'ye nispet edilerek yayımlanmıştır. Bu durum eserin el yazma nüshalarıyla örtüşmemektedir. Biz bu çalışmamızla *el-Münebbihât*'ın Türkiye ve Dünya kütüphanelerinde 131 nüshasını tespit etmiş bulunmaktayız. Bu nüshaların %90'ı gerek mahtût nüshâda gerek kütüphane kayıtlarında İbn Hacer el-Askâlânî adına kaydedilmemiştir. Eser, büyük çoğunlukla Kâtip Çelebi'nin *el-Münebbihât*'ın müellifi olarak kaydettiği Zeynu'l-Kudât Ahmed b. Muhammed el-Hicî (el-Hacerî) adına kaydedilmiştir. Aslında Zeynu'l-Kudât el-Hacerî'nin de kim olduğu net değildir. Kâtip Çelebi, eserin adını ve müellifini vermekle birlikte müellifin ölüm

²⁶⁸ Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, IV/133; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I/515

²⁶⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VII/383.

²⁷⁰ İbn Abdilber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, I/578.

²⁷¹ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, III/45, *Ahbâru İsfehân*, I/426.

²⁷² el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII/168.

tarihini zikretmemiştir. Eserin, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddin Ahmed b. Alâuddîn Hiccî b. Mûsâ es-Sa'dî ed-Dimeşkî'ye ait olması muhtemel görünmektedir.

el-Hiccî'nin meşhur “Şihabuddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî” ile karıştırılmış olması ihtimali yüksek görünmektedir. el-Hiccî'nin künyesinde İbn Hacer el-Askalânî'nin de künyesinde bulunan “Şihâbuddîn Ahmed” künyesinin bulunmuş olması, İbn Hacer gibi kadılık yapmış olması müstensihleri yanıltmış olmalıdır. Nitekim el-Hiccî'nin bir başka eserinin de İbn Hacer el-Askalânî'nin eseri olduğu zannedilmiş, sonradan el-Hiccî'ye ait olduğu ispat edilmiştir.

Her hâlükârda *el-Münebbihât*'ın Zeynu'l-Kudât el-Hiccî'ye nispeti kuvvetli olmakla birlikte, İbn Hacer'e nispeti oldukça zayıftır. Bu tür nispeti zayıf olan eserlerin nispeti iyice tetkik edilmeden yayımlanmış olması, ilim edebine uymamanın yanı sıra, eserin adına basıldığı kişiye de büyük bir haksızlıktır. *el-Münebbihât* gibi insanlar arasında revaç bulan, çokça okunan bir hadis eserinin büyük bir hadis âlimi İbn Hacer el-Askalânî'ye nispeti, eserdeki hadisleri inceleme imkanı bulamayan kimselere eserde bulunan hadislerin İbn Hacer'in onayından geçtiği intibamı verebilir. Bu da büyük bir sorumluluk gerektirir. Dolayısıyla bu tür eserlerin çok zayıf bir ihtimal de olsa bazı nüshalardan hareketle en azından “*İbn Hacer el-Askalânî'e Nisbet edilen: el-Münebbihât*” şeklinde ya da yazar ismi belirtmeden sadece “*el-Münebbihât*” ismiyle basılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Muhtemelen eser 1853 yılında ilk defa yayımlandığında tüm nüshalar dikkate alınmamış, sonraki çeşitli ülkelerdeki baskılarında da İbn Hacer el-Askalânî ismiyle yayımlanmıştır.

İbn Hacer el-Askalânî'ye nispet edilen *el-Münebbihât*'ın hadisleri detaylı bir şekilde incelenmeye gerek kalmadan daha ilk bakışta hadis müktesebâtı geniş bir hadis âliminin kaleminden çıkmış olamayacağı farkedilmekte, İbn Hacer'in kaleminden çıkmış olmayacağı rahatlıkla anlaşılabilir. Eserde Hz. Peygamber'e nispet edilen 51 hadisten 18'inin tespit edilememiş olması, geri kalan hadislerin de büyük çoğunluğunun lafızların rivâyeti ve sıhhat bakımından çok problemlili olması eserin değerinin yanı sıra İbn Hacer el-Askalânî'ye nisbetine de gölge düşürmektedir. Nitekim medreselerde çokça okutulan bu eser hakkında medrese hocaları sıhhat şartlarını taşımadığı gerekçesiyle hadislerinin zayıf olduğunu, ciddiye alınabilecek hadisler ihtivâ etmediğini ifade etmektedirler.²⁷³ Detaylı olarak tahririni yaptığımız 51 hadisten söz konusu hususun doğruluğu daha da pekişmiştir.

2014 yılında Malezya'da Mohd Nor Adzahar bin Ibrahim tarafından İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-Münebbihât* isimli eserinin hadislerinin tahriri ve analizi üzerine hazırlanan yüksek lisans çalışmasında Hz. Peygamber'e isnâd edilen 51 hadisin sıhhat bakımından dereceleri, sayı ve oranları, sıhhat kategorileri şu şekilde gösterilmiştir:

²⁷³ Bağcı, Musa, “Medrese Eğitiminde Hadis Birikimi -Diyarbakır Örneği-”, Şarkiyat, 1, 2009, s.50.

Sihhat Derecesi	Sayı ve Oranı		Sihhat bakımından Kategorisi
	Sayısı	Oranı	
1 Sahih	1	%1.96	Makbûl
2 Hasen	1	%1.96	
3 Hasen li-Gayrihi	1	%1.96	
4 Zayıf	8	%15.7	Merdûd
5 Çok Zayıf	1	%1.96	
6 Mevzû	6	%11.76	Bilinmeyen
7 Kaynağı Bulunamayan	30	%58.8	
8 Durumu bilinmeyen	3	%5.88	
TOPLAM	51	%100	

Bu araştırmamız neticesinde *el-Münebbihât*'ta yer alan hadisler hakkındaki tespitlerimizi şu şekilde sıralamak istiyoruz:

1. *el-Münebbihât*'ta yer alan 51 hadisten 18'inin isnâdı ve metni kaynaklarda tespit edilememiştir. Diğer hadislerin de metinleri itibariyle muteber hadis kaynaklarıyla örtüşenleri oldukça azdır.

2. 19 hadisin, bazı lafız farklılıkları, takdim ve tehirlerle birlikte kaynaklarda isnâdı ve metni tespit edilmiştir. Bu hadislerden 11'i zayıf olarak tespit edilmiş, 3 hadis zayıf ve mevzû arasında değerlendirilmiş, 1 hadisin mevzû olduğu, 2 hadis farklı âlimler tarafından sahih-zayıf, 1 hadis zayıf-hasen arasında değerlendirilmiş, 1 hadisin ise bir kelime farklılığıyla birlikte sahih olduğu tespit edilmiştir.

3. *el-Münebbihât*'ta yer alan 11 hadisin ise sadece bazı cümleleri, bazı kelimeleri kaynaklardan tespit edilebilmiştir. Rivâyetleri metinleri ile birlikte değerlendirdiğimizde hadislerin merfû hadislerden ve diğer kelâm-ı kibardan derleme olarak nakledildiği anlaşılmaktadır. Bu kategorideki 11 hadisten biri mevdûât kitaplarında yer almış, geri kalanı zayıf olan hadislerdir. 10 rivâyet içerisinde baş tarafı ya da lafızları kaynaklardan tespit edilen kısımları itibariyle büyük çoğunlukla zayıf olduğu görülmüş iki rivâyetin sahih versiyonu tespit edilmiştir.

4. *el-Münebbihât*'ta 3 hadisin ise merfû versiyonları bulunamamıştır. Bu üç rivâyet, sahabe, tâbiûn ve büyüklerin sözlerinden tespit edilebilmiştir.

5. *el-Münebbihât*'ta yer alan hadislerin %95'ini zayıf, çok zayıf, mevzû ve kaynağı bulunamayan hadisler, başka bir tabirle merdûd hadisler oluşturmaktadır. Bu oran bir hadis-ahlâk kitabının rivâyetlerinin değeri açısından oldukça problemlili olduğunu göstermektedir.

6. İbn Hacer gibi bir hadis uzmanından sâdır olamayacak derecede bir çok hadisin rivâyetinde lafızlar arasında takdim ve tehirde bulunmuş, bazı hadisler kalbedilerek (maklûb) rivâyet edilmiştir.

7. Son olarak eserin ikiden dokuza rakamları temel alarak tasnif edilmek istenmesi bazı hadislerin merfû ya da mevkûf birkaç hadisten derleme olarak rivâyet edilmesine yol açmıştır.

8. Hadisleri tahrir ederken *el-Münebbihât*'ta yer alan hadislerin İbn Hacer el-Askalânî'nin 74 eserinde yer alıp almadığını, nasıl rivâyet edildiğini ve hadisler hakkındaki hükmünü de arştırdık. *el-Münebbihât*'ta yer alan hadisleri İbn Hacer el-Askalânî'nin diğer eserleriyle mukâyese ettiğimizde, *el-Münebbihât*'taki lafızlarıyla rivâyet etmiş olamayacağını gösteren örnekler de bulunmaktadır.

Sonuç olarak insanların âhirete hazırlıklı olabilmesi için bazı uyarı ve nasihateleri rivâyet merkezli ele alan *el-Münebbihât*'ın Hz. Peygamber'e nispet edilen hadisleri bakımından oldukça problemlili olduğunu, özellikle kaynakları tespit edilemeyen rivâyetlerin Hz. Peygamber'e nispetinden sakınmamız gerektiğini belirtmeliyiz.

Kaynakça

- Abdullah b. el-Mübârek, *ez-Zühed*, (thk. Habîburahmân el-A'zamî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, t.y .
- Abdurrezzâk, *el-Musannef*, (thk. Habîburahmân el-A'zamî), XI, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403.
- Abdussettâr eş-Şeyh, *el-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1992.
- Aclûnî, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ*, (thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hendâvî), el-Mektebetu'l-Asriyye, y.y., 2000.
- Ahlwardt, Wilhelm, *Die Handschriften - Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek zu Berlin: Verzeichniss der Arabischen Handschriften*, Berlin, 1897.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, I-VI, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
-, *ez-Zühed*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.
-, *Fedâilu's-Sahâbe*, I-II, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1983.
-, *Musned*, (thk. Şuayb el-Arnaût), Muessesetu'r-Risâle, XLV, y.y., 2001.
- Ali b. Tûlûn, Şemsuddin, *el-Ahâdîsu'l-Mieti'l-Muştemile alâ Mieti Nisbeti İle's-Sâig*, (thk. Mesud Abdulhamîd es-Su'dâmî), Dâru't-Tâli', y.y., t.y.
- Ali el-Kârî, Nureddîn, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahâdîsi'l-Mevdûa*, (Muhammed es-Sabbâğ), Dâru'l-Emâne-Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1971.
- Ali el-Muttakî, Alâuddîn, *Kenzu'l-Ummâl fi Suneni'l-Ekvâli ve'l-Efâl*, (Bekrî Hayyânî, Safvet es-Sekâ), Muessesetu'r-Risâle, y.y., 1981.
- al-Muanbbihât: Ruh Azığı*, Bişkek, 2013.
- al-Munabbihât: The Counsel*, (çev. Habib Sıddîki), Selangor, 2007.
- Bağcı, Musa, "Medreselerde Hadis Birikimi: Diyarbakır Örneği", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sayı: 1, Nisan, 2009.
- Bedruddîn el-Aynî, Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, y.y.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Huseyn, *Şerhu's-Sunne*, (thk. Şuayb el-Arnaût), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut-Dimaşk, 1983.
- Beyhakî, Ebûbekir Ahmed b. el-Huseyn, *el-Medhal İle's-Suneni'l-Kübrâ*, (thk. Muhammed Diyâu'r-Rahmân el-A'zamî), Dâru'l-Hulefâi li'l-Kutubi'l-İslâmî, Kuveyt, t.y.
-, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, (thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
-, *Şuabu'l-İmân*, (thk. Muhtâr Ahmed en-Nedvî), Mektebetu'r-Ruşd li'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad, 2003.
- Bezzâr, Ebûbekir, *Musned*, I-XVIII (thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynullah, Adil b. Sad), Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, Medine, 2009.
- Borckelamann, Carl, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, II/74.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
-, *et-Târihu'l-Kebîr*, I-VIII, Dâiretu'l-Meârifi'l-Usmâni, Haydarâbâd, t.y.
- Bûsîrî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, *İthâfu'l-Hireti'l-Mehere bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşere*, I-IX, Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, Riyad, 1999.
- Deylemî, Ebû Şuca, *Musnedu'l-Firdevs* (el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb), I-V, (thk. es-Saîd b. Besyûnî Zaglûl), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sunen*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdullah, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Esfiyâ*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1409.

-, *Ahbâru İsfehân*, (thk. Seyyid Kesrevî Hasen), II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Ebû Ubeyde Meşhûr Hasan Âl Selmân, *Kutubun Hazzere Minhe'l-Ulemâ*...
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Mevsîlî, *Musned*, I-XIII, (thk. Huseyn Selîm Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimaşk, 1984.
- ed-Dârânî, Abdulcebbar el-Hülânî, *Târîhu Dâriya*, Matbaatu'l-Berkî, Dimşak, 1950.
- ed-Dûlâbî, Ebûbişr Muhammed, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, I-III, (thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Firyâbî), Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2000.
- el-Âcûrî, Ebûbekir Muhammed, *Zemmu'l-Levât*, (thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhim), Mektebetu'l-Kur'ân li't-Tabî ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Kâhire, t.y.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Silisiletu'l-Ahâdîsi'd-Dâife ve'l-Mevdûa ve Eseruha's-Seyyiu fî'l-Ummeti*, I-XIV, Dâru'l-Meârif, Riyad, 1992.
-, *Zilâlu'l-Cenne*, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1993.
-, *Silisiletu'l-Ahâdîsi's-Sahîha ve Şeyun min Fikihîhâ ve Fevâidihâ*, I-VI, Mektebetu'l-Meârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad, 1995.
-, *Ahkâmu'l-Cenâiz*, el-Mektebetu'l-İslâmî, y.y., 1986.
-, *Daifu's-Suneni't-Tirmizî*, s.538.
-, *İrvâu'l-Galîl fî Tahrîci Ahâdîsi Menâri's-Sebil*, I-IX, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1985.
- el-Câvî, Muhammed b. Ömer Nûrî, *Nesâihu'l-İbâd fî Beyâni'l-Elfâzi Munebbihât alâ İsti'dâdi li-Yevmi'l-Meâd*, Dâru Nûri's-Sabâh, Mıdyat, 2012.
- el-Fettenî, Muhammed b. Tâhir *Tezkiretu'l-Mevdûât*, İdâretu't-Tibâati'l-Munîre, y.y., 1343.
- el-Hâkim en-Neysâbü'rî, Ebû Abdullah *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- el-Mizzî, Yusuf b. Abdîrrahmân, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâ'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşâr Avâd Ma'rûf), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1980.
- er-Rebi' b. Habîb, *Musnedu'r-Rebi'*, (thk. Muhammed İdrîs, Âşur b. Yûsuf), Dâru'l-Hikme, Beyrut, 1415.
- eş-Şâşî, Ebû Saîd el-Heysem, *el-Musned*, I-II, (thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynullah), Mektebetu'l-Ulûmi ve'l-Hikem, Medîne, 1410.
- Fâkihî, Ebû Abdullah Muhammed, *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehri ve Hadîsihi*, I-VI (III cilt), (thk. Abdulmelik Abdullah Dehiş), Dâru Hazar, Beyrut, 1414.
- Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.
- Hâdimî, Ebû Saîd Muhammed b. Muhammed, *Berîkatu Muhammediyye*, I-IV, Matbaatu'l-Halebî, y.y., 1348.
- Harâitî, Ebûbekir Muhammed, *İ'tilâlu'l-Kulûb*, (thk. Hamdî ed-Demridâş), Mekke-Riyad, 2000.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebûbekir Ahmed, *el-Muttefik ve'l-Müteferrik*, I-III, (thk. Muhammed Sâdık Âydân el-Hâmidî), Dâru'l-Kâdirî li't-Tibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Dimaşk, 1997.
- Heysemî, Nûreddîn, *Mecmau'z-Zevâid*, I-X, (thk. Husâmu'd-Dîn el-Kudsî), Mektebetu'l-Kudsî, Kâhire, 1994.
- Hizmetli, Sabri, "İbn Hicci" mad., *T.D.V.İ.A.*, XX/66-67.
- İrâkî, Zeynuddîn, *el-Muğnî an Hamî'l-Asfâr fî'l-Esfâr fî Tahrîci Mâ fî'l-İhyâi mine'l-Ahbâr*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2005.
- İbn Abdibler, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, (thk. Ebu'l-Eşbâl ez-Zuheyri), Dâru İbnu'l-Cevziyye, y.y., 1994.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah, *el-Kâmil fî'd-Duafâi'r-Ricâl*, I-IX, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Ma'ved), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997.
- İbn Arefe, Ebû Ali el-Hasen, *Cuz'u İbn Arefe*, (thk. Abdurrahmân b. Abdulcebbar el-Feryevâî), Dâru'l-Aksâ, Kuveyt, 1985.
- İbn Arrâk, Nureddîn, *Tenzihu's-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ahbâri's-Şeniati'l-Mevdûa*, I-II, (thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, Abdullah Muhammed es-Siddîk el-Gumârî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1399.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım, *Mu'cemu's-Şuyûh*, (thk. Vefâ Takiyuddîn), Dâru'l-Beşâir, Dimaşk, 2000.
-, *Târîhu Dimaşk*, (thk. Amr b. Garâme el-Umrevî), Dâru'l-Fikr li't-Tibâi ve'n-Neşr, y.y., 1995.
- İbn Bûşrân, Ebu'l-Kâsım, *Emâlî*, (thk. Ebû Abdîrrahmân Âdil b. Yûsuf el-Azâzî), Dâru'l-Vatan, Riyad, 1997.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî, *el-İlel*, I-VII, (thk. Sa'd b. Abdullah el-Humeyd, Hâlid Abdurrahmân el-Cureysî), Matâbiu'l-Humeydî, y.y., 2006.
- İbn Ebî Şeybe, Ebûbekir, *el-Kitâbu'l-Musannef fî'l-Ahâdîsi ve'l-Âsâr*, I-VII, (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 1409.
- İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebûbekir Abdullah, *et-Tevbe (Kitâbu't-Tevbe)*, (thk. Mecdî es-Seyyid İbrâhim), Mektebetu'l-Kur'ân, Kâhire, t.y.
-, *Zemmu'd-Dunyâ*, (thk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ), Muessesetu'l-Kutubi's-Sakafiyye, y.y., 1993.
-, *ez-Zühhd*, Dâru İbn Kesîr, Dimaşk, 1999.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ahmed b. Muhammed, *ez-Zevâciru an İktirâfi'l-Kebâiri*, Dâru'l-Fikr, y.y., 1987.

- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye*, I-XIX, (thk. Sad b. Nâsir b. Abdulazîz eş-Şuserî), Dâru'l-Âsime, Riyad, 1419, VII/21.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *et-Telhîsu'l-Habîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.
-, *Lisânu'l-Mîzân*, (thk. Abdulfettâh Ebû Gudde), Mektebetu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, y.y., t.y.
- İbn Hibbân, İbn Ebî Hâtîm Muhammed b. Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-III, (thk. Mahmûd İbrâhim Zâyid), Dâru'l-Va'y, Haleb, 1396.
-, *Sahih (el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân)*, I-XVIII, (thk. Şuayb el-Arnaût), Muesesetu'r-Risâle, Beyrut, 1988,
- İbn Huzeyme, Ebubekir Muhammed, *Sahih*, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, t.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebûbekir, *el-Menâru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*, (thk. Abdulfettâh Ebu Gudde), Mektebetu'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Haleb, 1403.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî), Dâru Hicr, y.y., 1997.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sunen*, I-II, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- İbn Receb, Zeynuddîn Abdurrahmân, *Câmiu'l-Ulûmi ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsine Hadîsen min Cevâmii'l-Kelim*, I-II, (thk. Şuayb el-Arnaût), Muesesetu'r-Risâle, Beyrut, 2001.
- İbn Şâhin, Ebû Hafîs Ömer, *et-Tergîb fî Fedâili'l-A'mâl*, (thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmâil), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *el-Mevdûât*, (thk. Abdurrahman Muhammed Osmân), el-Mektebetu's-Selefiyye, Medine, 1966.
-, *el-İlelu'l-Mütenâhiye fi'l-Ahâdîsi'l-Vâhiye*, I-II, (thk. İrşâdu'l-Hak el-Eserî), İdâretu'l-Ulûmi'l-Eseriyye, Faysalâbâd, 1981.
- İbnu'l-Mulakkîn, Sirâcuddîn, *Muhtasaru Telhîsi'z-Zehebî (Muhtasaru İstidrâki'l-Hafiz ez-Zehebî alâ Mustedreki Ebî Abdillâh el-Hâkim)*, (thk. Abdullah b. Hamd el-Laheydân), Dâru'l-Âsime, Riyad, 1411.
-, *el-Bedru'l-Munîr fî Tahrîci'l-Ahâdîsi ve'l-Âsârî'l-Vâkiati fî Şerhi'l-Kebîr*, (thk. Mustafa Ebu'l-Gayz, Abdullah b. Süleymân, Yâsir b. Kemâl), Dâru'l-Hicre, Riyad, 2004.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I-III, (thk. Eymen Sâh b. Şa'bân), Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1993.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibu'l-Leduniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, I-III, el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire, t.y.
- Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullah Hacı Halîfe *Keşfu'z-Zunûn an Esâmî'l-Kutubi ve'l-Funûn*, Mektebetu'l-Musennâ, Bağdat, 1941.
- Kelabâzî, Ebûbekir, *Bahru'l-Fevâid*, (thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmâil, Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, s.125;
- Kudâî, Ebû Abdullah b. Seleme, *Musnedu's-Şihâb*, I-II, (thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi), Muesesetu'r-Risâle, Beyrut, 1986.
- Makdisî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Tâhir, *Ma'rifetu't-Tezkire fi'l-Ahâdîsi'l-Mevdûa*, (thk. İmâduddîn Ahmed Haydar), Muesesetu'l-Kutubi's-Sakafiyye, Beyrut, 1985.
- Makdisî, İbn Kudâme, *el-Muntehab min İleli'l-Hallâl*, (thk. Ebû Muâz Târik b. Avdillah b. Muhammed), Dâru'r-Râyeti li'n-Neşri ve't-Tevzî' y.y., t.y.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, I-II, (thk. Muhammed Fuad Abdulbaki), Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- Muhammed Dervîş el-Hût, *Esna'l-Metâlib fî Ahâdîsi Muhtelifeti'l-Merâtib*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, y.y., t.y.
- Munâvî, Abdurraûf, *Feydu'l-Kadîr Şerhu Câmi'i-s-Sağîr*, I-VI, el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, Kahire, 1356.
- Munzirî, Zekiyuddîn, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I-IV, (thk. İbrahim Şemsuddin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim b. Haccâc, *Sahîhu Muslim*, I-III, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- Münebbihât*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, t.y.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sunen*, I-III, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
-, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, I-X, (thk. Şuayb el-Aranût), Muesesetu'r-Risâle, Beyrut, 2001.
- Râmehurmûzî, Abdurrahman, *Emsâlu'l-Hadîs*, (thk. Ahmed Abdulfettah Temâm), Muesesetu'l-Kutubi's-Sakafiyye, Beyrut, 1409.
- Sagânî, Radiyuddîn, *el-Mevdûât*, (thk. Necm Abdurrahman Halef), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimaşk, 1405.
- Sehâvî, Şemsuddin, *el-Cevâhir ve'd-Durer fî Tercumeti Şeyhi'l-İslâm İbn Hacer*, (thk. İbrâhim Bâcis Abdulmecîd), Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1999.
-, *el-Mekâsidu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ahâdîsi'l-Meştehire ale'l-Elsine*, (thk. Muhammed Osmân el-Hiş), Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- Suyûtî, Celâluddîn, *ed-Dureru'l-Mutesire fî'l-Ahâdîsi'l-Müştehire*, (thk. Muhammed Lutfî es-Sabbâğ), Câmîatu'l-Melik Suûd, Riyad, t.y.,

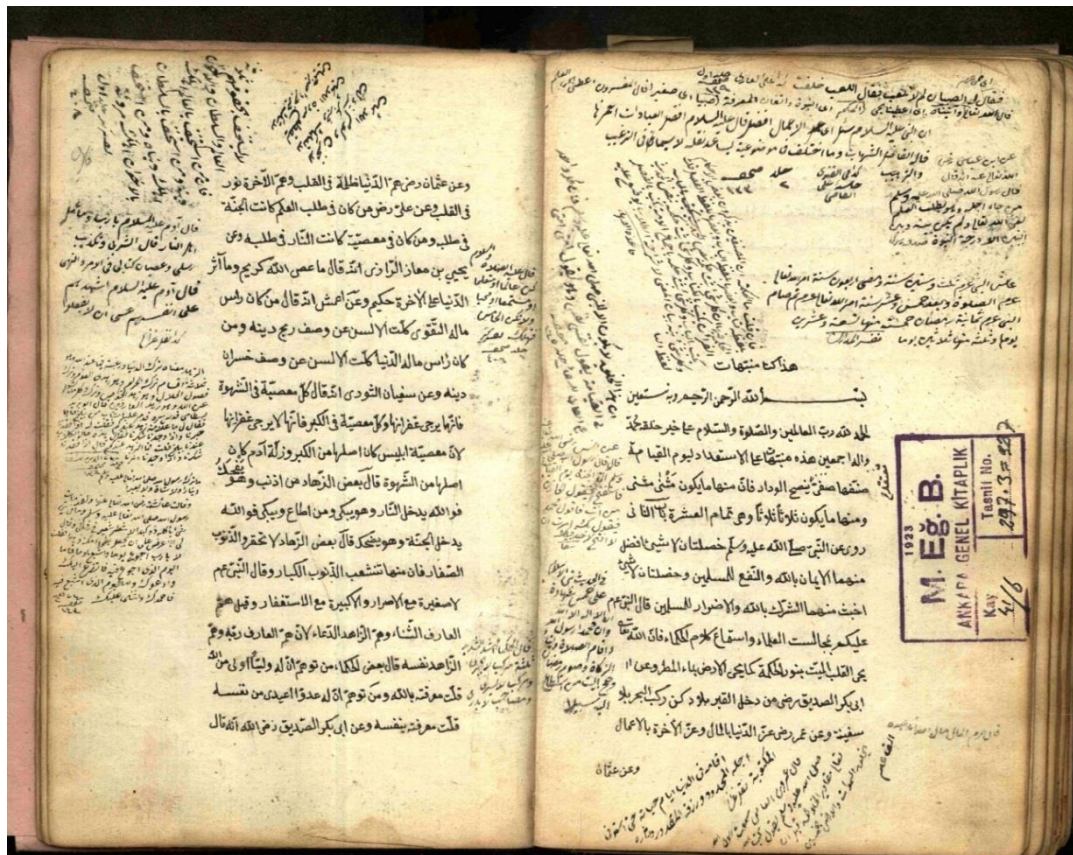
-, *el-Câmiu'l-Kebîr*, XI/395.
-, *el-Leâli'l-Masnûa fi'l-Ahâdîsi'l-Mavdûa*, I-II, (thk. Ebû Abdîrrahmân Salâh b. Muhammed b. Uveyde), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.
- Şâkir Mahmûd Abdulmunim, *İbn Haceru'l-Askalânî: Musannefâtuhu ve Dirâsetun fi Menhecîhi ve Mevâridihî fi'l-Kitâbi'l-İsâbe*, I/395.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fi'l-Ahâdîsi'l-Mevdûa*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1407.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Bedru't-Tâli'*, II, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.
- Şuayb el-Arnaûat, *Musned* (thk.), Muessesetu'r-Risâle, XLV, y.y., 2001.
-, *Sahih-i İbn Hibbân (Sahihu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Belbân)*, XVIII, (thk.), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993.
-, *Sunen-i Ebî Dâvûd*, (thk.), Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009.
-, *Sunen-i İbn Mâce*, (thk.), Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, y.y., 2009.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsim, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, X, (thk. Târik b. Avdillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrâhim el-Huseynî), Dâru'l-Haremeyn, Kâhire, y.y.
-, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi), XXV, Mektebetu İbn Teymiye, Kâhire, y.y.
-, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, II, (thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr), el-Mektebetu'l-İslâmî, Dâru Ammâr, Beyrût, 1985.
-, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, (thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1984.
- Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd, *Musned*, IV, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî), Dâru Hicr li't-tibâi ve'n-Neşr, y.y., 1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sunen*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul, 1981.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsa b. Hammâd, *ed-Duafâ*, IV, (thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'aci), Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- Zehebî, Şemsuddin, *Mizânu'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, IV, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru'l-Ma'rifeti li't-Tibâi ve'n-Neşr, Beyrut, 1963.
-, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVIII, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2006.
- Zemahşerî, Cârullah, *el-Keşşâf an Hakâiki Gevâmidî't-Tenzîl*, IV; Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 1407.
- Zerkeşî, Bedruddin, *et-Tezkire fi'l-Ahâdîsi'l-Müştehere*, (thk. Mustafa Abdulkâri Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.
- Zeylâî, Cemâlduddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Tahrîcu Ahâdîsi'l-Keşşâf (Tahrîcu'l-Ahâdîsi ve'l-Âsâri'l-Vâkia fi Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî)*, (thk. Abdullah b. Abdurrahman es-Sa'd), IV, Dâru İbn Huzeyme, Riyad, 1414.

EK: el-Münebbihât'ın Bazı El Yazmaları:

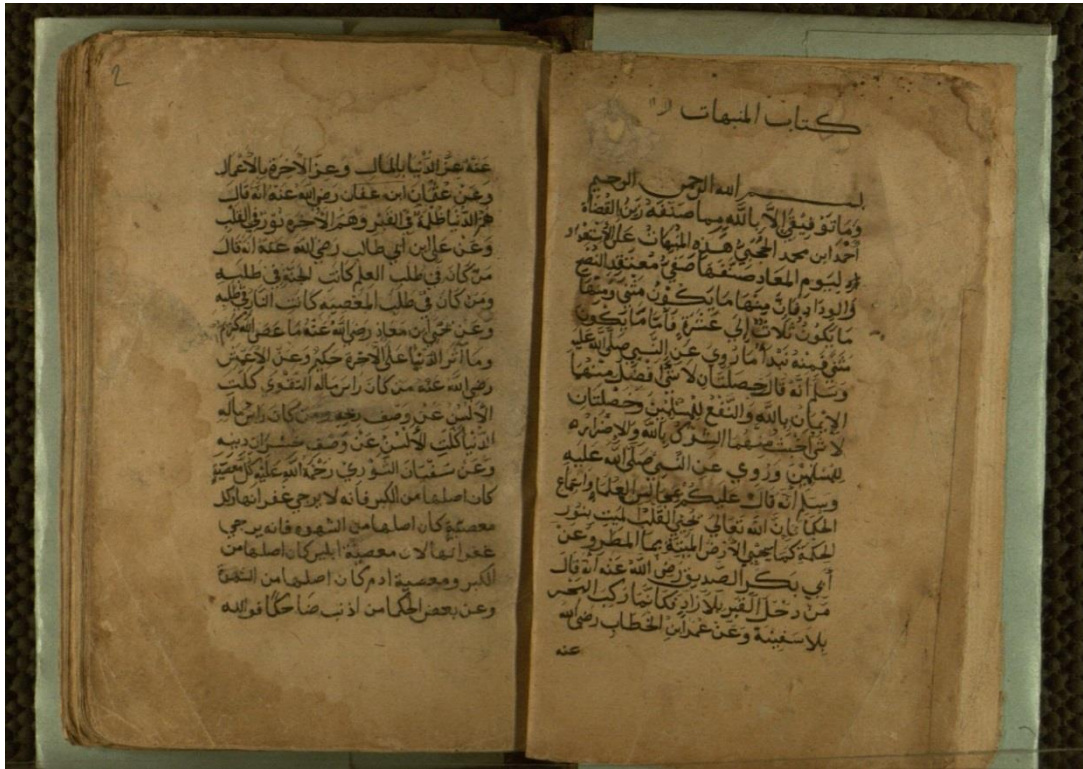
1. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 518/1 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha

2. Milli Kütüphane, 06 Hk 41/7 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha:

3. Milli Kütüphane, 06 Hk 1787/1 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha:

4. Milli Kütüphane, (Kahramanmaraş İl Halk Kütüphanesi), 46 Hk 67/1 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha:

5. Balıkesir İl Halk Kütüphanesi, 10 Hk 322/1 arşiv numarasıyla kayıtlı nüsha:

6. Melik Suûd Üniversitesi 3964 numarayla kayıtlı Nüsha:

7. Melik Suûd Üniversitesi 6927 numarayla kayıtlı Nüsha:

تكملة التتائي
 بری عن قشاده
 علیه السلام انه قال
 ما یرون فی الارواح
 الا نوارق من الارواح
 الشاقون یومنون فی الله
 فاحملوا حق فی الله
 سخاؤه لئلا یولوه
 محجوجی وی توفی
 ان یؤمن من عند محمد
 صلی الله علیه وسلم
 فاما جوارحهم فلیس
 انی اصطفیتم فی انفسهم
 برسالاتی وعلی جوارحهم
 را ابیت وکن فی انفسهم
 فلیس فی انفسهم
 من الله انهم یکنون
 ما له لولیا انی کانت
 من انفسهم انفسهم
 علیه وبنی واولی وبنی
 مقام اولی وبنی وبنی
 فقولوا لهم انهم
 استبصروا وعلی
 فو کانت الهم انفسهم
 واولی وبنی وبنی
 وبنی وبنی وبنی

بیکي فوالله دخل الجنة وهو ضاحك
 انصفارها فذا تتعجب من الذنوب
 عليه وسلم لا صغرة مع الاضرار
 نفسه وعن بعض الحكماء
 موقفة بالله ومن توهم ان
 بنظير **وعن** في كبريائه
 والبحر والبر والبحر
 فافاد القلب بكت عملي
 عبيدا والضرير الضعيف
وقال من ترك الذنوب
 فكرته وقال الكمال
 حركة الطاعة ولبس
 اصبح جميع للظلمة
 وقال الشيخ بالتحصير
 وقال القائل ما من
 في غلظة حتى وفي
 صنوق العلى اصبر
 لؤم ووجهه الاحق
 من اصبح وهو يشكو
 اصبح لأمور الدنيا
 تواضع لغنى الغناء